

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

THOMAS HOBBS'DA GÜVENLİK SORUNU

Mehmet Ozan CENNET

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Kamuran GÖKDAĞ

Mardin-2022

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

THOMAS HOBBS'DA GÜVENLİK SORUNU

Mehmet Ozan CENNET

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Kamuran GÖKDAĞ

Mardin-2022

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmada kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

Mehmet Ozan CENNET

20/09/2022

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Thomas Hobbes'da Güvenlik Sorunu

Mehmet Ozan CENNET

Mardin Artuklu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

2022: 127 Sayfa

Dünya üzerine gelmiş tüm canlıların öncelikli amacı varlığını sürdürebilmektir. Nitekim her canlı bu amacı gerçekleştirebilmek için gerekli olan özelliklerle donatılmıştır. Bu özellikler canlıları hayatta tutacak temel ihtiyaçları karşılayarak, varlıklarını tehdit eden tehlikelere karşı korunabilmelerini sağlamaktadır. Böylelikle her canlının kendine özgü bir güvenlik anlayışı geliştirmesine neden olan bu süreç, aynı zamanda canlı hayatının güvenlikle olan kadim ilişkisini de gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu kadim ilişkinin en güçlü ve görünür yönünü ise insan yaşamında görmekteyiz. Çünkü sahip olduğu yetiler bakımından diğer canlı türlerinden ayrılan insan, güvenliğin düşünsel yönünü temsil etmektedir. Bu sebeptendir ki insanın güvenlikle olan ilişkisi, tarih boyunca derinleşerek gelişmektedir. O halde insanın güvenlikle olan ilişkisinin anlaşılması; gerek insan yaşamı açısından, gerekse güvenliğin doğasının anlaşılabilmesi açısından oldukça önemli bir konudur. Böylesine önemli bir konuyu siyaset felsefesinin merkezi alanlarından biri haline getiren düşünürlerin başında ise Thomas Hobbes gelmektedir. Nitekim Hobbes'un güvenlik kavramını yeniden yapılandırarak, insan hayatının olmazsa olmaz konularından biri haline getirmesi oldukça önemli bir iştir. Bu bağlamda hazırlanmış olan bu tezde; Thomas Hobbes'da güvenlik sorunu ele alınarak, Hobbes'un güvenliği nasıl yapılandığı ve bu yapılandırmanın sonucu olarak güvenliğin insan hayatındaki yeri ve öneminin ne olduğu ve güvenliğin doğasının araştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda; öncelikle Hobbes'un insan doğası, doğa durumu ve sözleşme kavramlarından hareketle, Hobbes'da toplumsallaşma ve siyasallaşma süreçleri ele alınmaktadır. Tezin ilk iki bölümünü oluşturan bu süreçler, Hobbes'un güvenlik anlayışının kuramsal zeminini oluşturmaktadır. Ardından güvenlik kavramının tarihsel, kavramsal ve felsefi arka planları üzerinde durulduğu üçüncü bölümde, güvenliğin tarihsel süreç içerisinde gerek pratik gerekse teorik anlamda nasıl karşılık bulduğu gösterilmektedir. Dördüncü ve son bölümde ise Thomas Hobbes'un güvenlik sorununu, güvenliğin kendi içinde taşımış olduğu koruma, yaratıcılık ve rahatlık unsurlarını kullanarak nasıl yeniden yapılandığı ele alınmaktadır. Böylelikle toplamda dört bölümden oluşturulmuş bu tez, sonuçları itibariyle literatüre iki katkı sağlamaktadır. Bunlardan birincisi, güvenliği bütün ilişkisel ağıyla ortaya çıkararak onun doğasının anlaşılmasına bir katkı sağlamasıdır; ikincisi ise güvenliğin Thomas Hobbes'un siyaset, devlet, özgürlük, yasa, iktidar, hukuk ve egemenlik gibi kavramlarıyla ilişkisinin ne olduğunun gösterilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Doğa durumu, güvenlik, insan doğası, sözleşme teorisi, Thomas Hobbes.

ABSTRACT

Master Thesis

The Problem Of Security in Thomas Hobbes

Mehmet Ozan CENNET

Mardin Artuklu University

Graduate School of Education

Department of Philosophy

2022: 127 Pages

The primary purpose of all living things on Earth is to survive. As a matter of fact, every living thing is equipped with the features necessary to realize this purpose. These features meet the basic needs that will keep living things alive and enable them to be protected against the dangers that threaten their existence. Thus, this process, which causes every living thing to develop a unique understanding of security, also brings to light the ancient relationship between life and security. We see the strongest and most visible aspect of this ancient relationship in human life. Because the human being, which differs from other living species in terms of its abilities, represents the intellectual aspect of security. For this reason, man's relationship with security has been deepening and developing throughout history. Therefore, understanding the human relationship with security; It is a very important issue both in terms of human life and in terms of understanding the nature of security. Thomas Hobbes is one of the thinkers who made such an important subject one of the central areas of political philosophy. As a matter of fact, it is a very important task for Hobbes to restructure the concept of security and make it one of the indispensable issues of human life. In this thesis prepared in this context; By considering the security problem in Thomas Hobbes, it is aimed to investigate how Hobbes structured security and as a result of this configuration, what is the place and importance of security in human life and the nature of security. In accordance with this purpose; First of all, socialization and politicization processes in Hobbes are discussed, starting from Hobbes's concepts of human nature, state of nature and contract. These processes, which constitute the first two parts of the thesis, form the theoretical basis of Hobbes's understanding of security. Then, in the third chapter, which focuses on the historical, conceptual and philosophical backgrounds of the concept of security, it is shown how security has responded both practically and theoretically in the historical process. In the fourth and last chapter, it is discussed how Thomas Hobbes restructured the security problem by using the elements of protection, creativity and comfort that security has in itself. Thus, this thesis, which is composed of four chapters in total, makes two contributions to the literature in terms of its results. The first of these is that it contributes to the understanding of its nature by revealing the whole relational web of security; The second is to show what the relationship of security is with Thomas Hobbes' concepts such as politics, state, freedom, law, power, law and sovereignty.

Keywords: State of nature, security, human nature, contract theory, Thomas Hobbes.

ÖN SÖZ

Güvenliğin yaşamla doğrudan ilişkili olduğu gerçeği çağlar boyunca her canlı türü için onaylanmıştır. Günlük yaşantımızda kapı kilitlerimizden kart şifrelerimize dek uzanan güvenlik ihtiyacı, bu onaylamanın en güzel örneklerindedir. Devlet'in inşası ise bu önlemlerin en belirgin olanlarından. Bu minvalde Thomas Hobbes gibi 17. yüzyıl aydınlanma düşünürleri güvenliği hareket noktası olarak belirlemişlerdir. Bu çalışmanın amacı da güvenliği hareket noktası olarak, Thomas Hobbes'da güvenlik sorununu anlamak ve güvenliğin bağlamını genişletmektir. Böylelikle insanın güvenlikle olan ilişkisinin hangi bağlamlarda gerçekleştiğinin anlaşılması sağlanarak, insanın güvenlikle olan kadim ilişkisi kuramsal bir alana taşınacaktır.

Tez çalışmamda eksikliklerimin tamamlanması için oldukça faydalı önerilerde bulunarak, tecrübelerinden faydalanmamı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Yunus CENGİZ, Doç. Dr. Mümin KÖKTAŞ ve danışman hocam Doç. Dr. Kamuran GÖKDAĞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Mehmet Ozan CENNET

Mardin-2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. TOPLUMSAL BİR VARLIK OLARAK İNSAN	8
1.1. Thomas Hobbes’da İnsan Doğası	11
1.2. Thomas Hobbes’da Doğa Durumu	15
1.3. Hobbes’da Doğal Hak ve Doğa Yasası.....	19
1.3.1. Doğal hak	20
1.3.2. Doğa yasası	22
2. SİYASAL BİR VARLIK OLARAK İNSAN	29
2.1. Sözleşme Teorisi: Leviathan’ın Doğuşu	31
2.2. Egemenin Hakları	38
2.3. Egemenin Görevleri ve Sınırı	43
2.4. Urukların Özgürlüğü, Hakları ve Özgürlüğün Yeniden Yapılandırılması	48
3. GÜVENLİK SORUNU	56
3.1. Tarihsel Arka Plan: Primitif Güvenlik Dönemi	57
3.2. Güvenliğin Felsefi Arka Planı ve Kavramsal Gelişimi	65
3.2.1. Platon’da güvenlik	68
3.2.2. Aristoteles’te güvenlik	70
3.2.3. Fârâbî’de güvenlik.....	73

3.2.4. İbn Haldûn'da güvenlik	76
3.2.5. John Locke'da güvenlik.....	79
3.2.6. Jean-Jacques Rousseau'da güvenlik	84

4. THOMAS HOBBS'DA GÜVENLİK SORUNU VE GÜVENLİĞİN

UNSURLARI..... 90

4.1. Korumak; Korkunun Yüce Belirleyiciliği.....	93
4.2. Yaratıcılık; Akıl ve Disiplin Mekanizmalarının Doğuşu	99
4.3. Rahatlık; Sürdürülebilir Bir Yaşama Doğru	107

SONUÇ..... 118

KAYNAKÇA..... 125

GİRİŞ

Yaşamın canlılar için her yönüyle bir mücadele alanı olduğu açıktır.¹ Mikro seviyelerden makro seviyelere dek uzanan bu mücadele alanının üzerinde yükseldiği temel ise güvenlidir. Bütün canlılar kendi güvenliklerini kendi imkânları içerisinde doğal bir şekilde temin etmektedirler. Yaratılıştan gelen bu özellikler, potansiyel olarak gelişmeye elverişli yapılar olarak bulunmaktadır. Başta pasif olarak beliren bu yapılar, karşılaştıkları zorluklarla aktif yapılara dönüşüp, canlı varlığı için olabilecek en iyi konumu elde etmeye çalışmaktadırlar. Çünkü zorluklar bütün canlıların varlıklarını sürdürebilmeleri için aşmaları gereken zorunlu koşullar taşımaktadır. Dolayısıyla canlıları adeta bir bıçak gibi bileyen bu zorluklar, onların varlıklarını sürdürebilmeleri için istenilen keskinliğe gelebilmelerini sağlamaktadır. Bu durumda en iyi keskinlik, en iyi sorun çözücü konumu ifade ettiğinden; güvenlik bu keskinliğin en iyi halde bulunabilmesidir. Böylelikle güvenlik canlılar için en iyi hali ifade eden bir konumu vurgulamaktadır. Dolayısıyla da canlıların güvenliğe öncelik vermeden varlıklarını sürdürebilmelerinin mümkün olamayacağı açıktır.

Canlı yaşamında güvenliğin bu kadar büyük önem taşıması, aynı zamanda güvenliğin gelişmekle ilişkili bir konu olmasından kaynaklanmaktadır. Mikroorganizmalardan bitkilere, bitkilerden hayvanlara ve hayvanlardan insanlara dek hayati olan her şeyi kuşatan güvenlik ihtiyacı; bütün canlı türlerinin dünyayla olan ilişkisini doğrudan etkilemektedir. Bu ilişkinin sonuçları olarak ortaya çıkan yaşamsal farklılar ve benzerlikler, güvenliğin canlı yaşamını nasıl bir gelişim zorunluluğuna ittiğini açık bir şekilde göstermektedir. Temelde hayatta kalma çabasına karşılık gelen bu gelişim zorunluluğu, her canlının kendine özgü bir yaşam tarzı geliştirmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan görüntü; güvenliğin sadece hayatta kalma süreci olmadığı, aynı zamanda hayati olan bütün unsurların geliştirilmesini sağlayan yaratıcı bir etkinlik olduğudur. Bu noktada insanın dünyayı diğer canlı türlerinden çok daha fazla dönüştürdüğü göz önünde bulundurulacak olursa, insanın güvenlikle olan ilişkisine ayrı bir parantez açılması gerekmektedir.

---

¹ Bkz. Brian Garvey, *Biyoloji Felsefesi*, Çev. Murat Can Mutlu, Ginko Kitap, İstanbul, 2020.

Araştırmanın Konusu ve Yöntemi

İnsanın güvenlikle olan ilişkisinin incelenmesi büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü doğası ve doğal yetileri bakımından diğer canlı türlerinden bariz bir şekilde ayrılan insan, güvenlik ihtiyacını karşılayabilmek için çok daha kapsamlı bir sistem inşa etme potansiyeline sahiptir. Nitekim insanın dünyaya ve kendi türüne egemen olma gücünün altında bu kapsamlı sistem yatmaktadır. Dolayısıyla bu sistemin taşıdığı genel özelliklerin incelenmesi ve görünür hale getirilmesi, insan varlığı açısından oldukça önemli bir konudur. Öyle ki günlük yaşantımızda hayatta kalma güdüsünden banka şifreleri ve kapı kilitlerimize dek bu durumun etkileri görülebilmektedir. Gerek bireysel gerekse toplumsal açıdan hayatlarımızın devam etmesi, inşa ettiğimiz güvenlik ağlarıyla yakından ilişkilidir. Nitekim tarihsel süreç içerisinde bu konunun önemini vurgulayan birçok filozof çıkmıştır. Gerek kavramsal gerekse pratik yansımaları bakımından Antik Yunan’da başlayan bu süreç, Platon ve Aristoteles gibi önemli filozofların düşünceleriyle hareket noktasını oluşturmuştur. Platon’da güvenlik konusu insanların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan sitenin bir sonucuyken,² Aristoteles’te insanın doğası gereği politik bir canlı olmasından ileri gelmektedir.³ Bu düşüncelerin etkileri İslam dünyasında Fârâbî ve İbn Haldûn gibi önemli filozoflarda da kendisini hissettirmektedir. Fârâbî’ye göre güvenlik konusu, insanın temel ihtiyaçları bakımından kendisini güvene alabilmesiyle ilgili bir meseleyken;⁴ İbn Haldûn’da ise insan yaratılışından gelen eksikliklerin bir sonucudur.⁵

Güvenliğin Antik Yunan ve İslam dünyasındaki yaygın yorumları olan bu yaklaşımlar, asıl derinliğini 17. yüzyıldan itibaren; özellikle Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau gibi *sözleşme* kuramcıları olarak bilinen isimlerle kazanmıştır. Bu dönem özgürlük, mülkiyet ve egemenlik gibi kavramların önem kazandığı, kişisel hak ve özgürlüklerin ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Dolayısıyla bu dönem, güvenliğin kapsamının doğal olarak genişlediği bir döneme karşılık gelmektedir. Nitekim Locke’a göre güvenlik konusu bireyin hak ve

² Platon, *Devlet*, Çev. Işık Soner, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s. 76.

³ Aristoteles, *Politika*, Çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2020, s. 26.

⁴ Fârâbî, *El-Medînetü'l-Fâzıla*, Çev. Yaşar Aydın, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 184.

⁵ İbn Haldûn, *Mukaddime*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 2020, s. 213.

özgürlüklerinin korunmasıyla ilgili bir duruma karşılık gelirken,⁶ Rousseau'da uygarlığın ortaya çıkmasıyla ilişkili bir durumdur.⁷ Bu noktada güvenliğin insan zihni için ne kadar büyük bir yük olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu yük insan hayatının devamlılığı açısından olmazsa olmaz bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla eğer söz konusu olan şey, hayatın devamlılığıysa güvenliğin doğası mutlak surette bilinmelidir. İşte bu noktada Hobbes'a özel bir yer verilmesi gerekmektedir. Çünkü Hobbes'un inşa etmeye çalıştığı güvenlik anlayışı, kendisinden sonra gelen ve bu alanda çalışmalar yürüten birçok ismi derinden etkilemiştir. Nitekim Locke ve Rousseau bunlardan sadece bazılarıdır. Peki, onu bu konuda bu kadar önemli kılan şey nedir? Bu sorunun cevabı Hobbes'un güvenlik sorunuyla nasıl başa çıktığında saklıdır.

Temelde bu soruyu cevaplandırmaya çalışan bu araştırmanın konusu Thomas Hobbes'da güvenlik sorunu olacaktır. Böylelikle güvenliğin kendi içinde taşımış olduğu bağlamların ve bu bağlamların insan hayatı açısından önemi açıklığa kavuşturularak, güvenliğin doğasının anlaşılması amaçlanmaktadır. Hiç kuşkusuz bu amacın gerçekleşmesi, bu alanda oluşan literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Çünkü, maalesef, Türkçe literatür açısından Hobbes'un doğrudan güvenlik anlayışı üzerine yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Tezin yazım sürecinde kullanılan kaynaklar genellikle birincil kaynaklar olup, konuların karmaşıklaştığı noktalarda ikincil kaynaklara müracaat edilmektedir. Böylelikle olabildiğince sade, anlaşılır ve açık bir anlatım hedeflenmektedir. Yapılan alıntıların içerik açısından anlam bütünlüğünün bozulmamasına özen gösterilerek, gerektiği yerlerde sadece biçimsel açıdan müdahalelerde bulunulmuştur. Ayrıca yapılan alıntılarda anlam bütünlüğünün aksamaması için noktalama işaretleri kaynaklarda kullanıldığı gibi bırakılmıştır. Tezin ilk iki bölümünün kapsamı Hobbes ile sınırlandırılmış ve doğrudan konuya nüfuz edilebilecek şekilde ele alınmıştır. Böylece, tezin ana konusuna gelmeden önce Hobbes'un temel düşünceleri hakkında bilgi edinilebilmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde tezin felsefi bağlamını korumak üzere

---

⁶ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, Çev. Fahri Bakırcı, Serbest Kitaplar, Ankara, 2019, s. 105.

⁷ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev. Rasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 2020, s. 133.

üçüncü bölüm dışında, tezin geri kalanında tarihsel olaylara yer verilmemiştir. Yine aynı amaçla Hobbes'un hayatından bahsedilmemiştir. Son olarak, ana kaynak eserler olarak tez boyunca, Thomas Hobbes'un *Leviathan* ve *De Cive: Yurttaşlığın Felsefi Temelleri* adlı eserlerinden faydalanılmıştır. Bu eserler içinde de -her ne kadar *Leviathan* ve *De Cive* Hobbes'un olayları ele alış şekli bakımından benzerlikler taşısa da- Hobbes'un siyaset felsefesini daha çok sistemleştirdiği eseri olan *Leviathan*'a daha merkezi bir şekilde başvurulmuştur. Bunun temel sebebi, *Leviathan*'ın Hobbes'un genel felsefi izleğinin odak noktasını oluşturmasıdır. Dolayısıyla tez içerisinde Hobbes'un maddeler şeklinde ele aldığı konularda kaynak olarak *Leviathan* adlı çalışması esas alınmıştır. Ayrıca bu durumun Hobbes'un anlatmak ve dikkat çekmek istediği yerler arasından hiçbir fark yaratmayacağını da belirtmek gerekmektedir.

Tezin genel yapısı dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hobbes'un insan doğasına dair düşüncelerinden hareketle, Hobbes'da toplumu ortaya çıkaran koşullar incelenmektedir. İkinci bölümde Hobbes'un siyasal düzlemi nasıl inşa ettiğini ve bu düzlemi meydana getiren unsurların neler olduğu gösterilerek, ortaya çıkan yeni siyasal bağlamlar incelenecektir. Böylelikle insanın siyasal bir varlık olma düzlemine nasıl taşındığının gösterilmesi amaçlanmaktadır. Üçüncü bölümde güvenliğin tarihsel, kavramsal ve felsefi gelişimi üzerinde durularak, güvenliğin tarihsel süreç içerisindeki ele alınış tarzları gösterilmektedir. Dördüncü ve son bölümde ise tezin ana konusu olan Thomas Hobbes'da güvenlik sorunu ele alınarak, Hobbes'un güvenliği nasıl bir yapılandırmadan geçirdiği ve güvenliğin kendi içinde taşımış olduğu koruma, yaratıcılık ve rahatlık gibi unsurların insan hayatının devamlılığı açısından önemi gösterilecektir.

Literatür Değerlendirmesi

Türkçe literatürde Thomas Hobbes üzerine yapılan bilimsel çalışmaların insan, devlet, iktidar, özgürlük, adalet, sözleşme teorisi ve egemenlik gibi konular üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmalar içinde ön plana çıkan Levent Köker ve Mehmet Ali Ağaoğulları'nın çalışması,⁸ Hobbes'un devlet anlayışı üzerine

---

⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2018.

odaklanmaktadır. Bu bağlamda Hobbes'u modern devletin kurucu isimleri arasında gören Köker ve Ağaoğulları, Hobbes'un genel felsefi izleğinden hareketle, egemenliğin tek bir kişide nasıl somutlaşabildiğini göstermektedirler. Hobbes üzerine yapılan başka bir çalışma ise Cihan Deniz Zarakolu'na aittir.⁹ Zarakolu'nun çalışması ülkemizde Hobbes üzerine yapılan en kapsamlı araştırmalardan birisidir. Zarakolu'nun çalışması Hobbes'un genel siyaset felsefesi anlayışını kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Ancak Zarakolu'nun bu çalışması kapsamı bakımından önemli bir çalışma olmasına karşın, Hobbes'un siyaset felsefesi anlayışını ayakta tutan güçleri vurgulaması bakımından oldukça sınırlı bir görüntü sunmaktadır.

Hobbes'da doğa kanunlarını ele alarak diğer çalışmalardan ayrı bir yol haritası belirleyen Ayşen Furtun'un çalışması¹⁰ ise Türkçe literatürde Hobbes üzerine yapılmış en özgün çalışmalardan birisi olarak belirlemektedir. Furtun bu çalışmasında Hobbes'un bilim anlayışından hareketle doğa kanunlarının nasıl akılcı bir düzeye çekilebileceğinin izini sürmektedir. Böylelikle Hobbes'un düşünsel siteminde başvurduğu metodolojisini görünür kılmak isteyen Furtun Hobbes'a yöntemsel açıdan odaklanmaktadır. Hobbes'u birey ve devlet ilişkisi bağlamında ele alan Fatih Demirci'nin doktora çalışması¹¹ ise sözleşme kuramına odaklanarak, birey-devlet ilişkisinin temelinde tarihsel ve sosyal olguları ele almaktadır. Başka bir çalışma ise M. Ertan Kardeş'in editörlüğünde hazırlanmış olan çalışmadır.¹² Bu çalışma Leo Strauss, Pierre Manet, Jacques Derrida, Max Horkheimer ve Franz Nuemann gibi çağdaş düşünürlerin Hobbes ile ilgili yaklaşımlarını konu alarak, Hobbes'un günümüz dünyasındaki etkilerinin izini sürmektedir. Hobbes'un eserlerinde kullanmış olduğu kitap kapaklarından; hukuk, yasa, iktidar, devlet konularına dek uzanan geniş bir alanın işlendiği bu çalışma, Hobbes'un mirasını günümüz dünyasıyla ilişkilendirerek inceleme fırsatı sunmaktadır.

---

⁹ Cihan Deniz Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, Belge Yayınları, İstanbul, 2013.

¹⁰ Ayşen Furtun, *Thomas Hobbes ve Doğa Kanunları*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.

¹¹ Fatih Demirci, *Meşru Devletin İnşası: Klasik Toplum Sözleşmesi Kuramlarında Birey-Devlet İlişkisi (Hobbes, Locke, Rousseau)*, Orion Kitabevi, Ankara, 2021.

¹² Murat Ertan Kardeş, Funda Günsoy, Cengiz Çakmak vd, *Çağımız ve Thomas Hobbes*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.

Bu çalışmalar dışında Türkçeye kazandırılmış bazı çeviri eserler de bulunmaktadır. Bu eserler içerisinde en dikkat çeken çalışma Quentin Skinner'ın çalışmasıdır.¹³ Skinner dünya çapında Hobbes üzerine en kapsamlı çalışmaları yürüten isimlerin başında gelmektedir. Skinner bu çalışmasında özgürlük kavramına odaklanarak, Hobbes'un özgürlük anlayışının cumhuriyetçi özgürlük teorisine bir tepki niteliği taşıdığını savunmaktadır. Skinner bu tezini savunmaya çalışırken aynı zamanda Hobbes'un özgürlük anlayışını da kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Başka bir çeviri eser çalışması ise Emile Durkheim'in çalışmasıdır.¹⁴ Durkheim'in 1894-1895 yılları arasında Fransa'nın Bordeaux şehrinde verdiği derslerde tutulan notlardan oluşturulmuş bu eser, Hobbes'un siyaset felsefesi anlayışının metafizikten arındırılmış yönlerini gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır. Durkheim bunu yaparken özgür irade sorunsalından hareketle Hobbes'da sözleşme kuramını sorgulamaktadır. Dolayısıyla Durkheim'in çalışması Hobbes'un ahlak ve siyaset felsefesinin bir sentezini bizlere sunmaktadır.

Bütün bu konuların Hobbes'un siyaset felsefesi anlayışını meydana getiren parçalar olmasına karşın, bu konuların altında yatan güvenlik kaygısına doğrudan yer verilmemiş olması, *Thomas Hobbes'da güvenlik sorunu* üzerine hazırlanan bu tezin önemini artırmaktadır. Nitekim Hobbes'da güvenlik kaygısı oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla Hobbes'un güvenlik için ortaya attığı düşüncelerinin izini sürmeksizin Hobbes'un tam anlamıyla anlaşılması mümkün gözükmemektedir.

Bu bağlamda literatürdeki eksikliğin bir nebze de olsa giderilmesinin amaçlandığı bu çalışma, Hobbes üzerine yapılan çalışmaların zenginleşmesine ve derinleştirilebilmesine katkı sunacaktır. Çünkü Hobbes'un özgürlük, eşitlik, adalet, sözleşme, iktidar, egemenlik ve devlet gibi konularının altında yatan en büyük kaygının güvenlik olduğu açıktır. Dolayısıyla Hobbes'un genel siyaset felsefesi anlayışında güvenliğin kapladığı yer sanıldığından çok daha geniştir. Bu genişlik Hobbes'un felsefi izleğinin kendisini gerçekleştirdiği zemindir aynı zamanda. Böyle

---

¹³ Quentin Skinner, *Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük*, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2018.

¹⁴ Emile Durkheim, *Hobbes Üzerine*, Çev. Melike Odabaş, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.

bir zeminden geçmeden Hobbes üzerine yapılacak olan her inceleme şüphesiz eksik olacaktır.

Bu noktada literatürde Ersin Bayra'nın Hobbes üzerine güvenlik odaklı yapılmış ender çalışmalarından¹⁵ biri olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Ancak Bayra'nın bu çalışması da Hobbes'da güvenliğin önemini yeterince gün yüzüne çıkartmamaktadır. Çünkü Bayra'da tıpkı diğer çalışmalarda olduğu gibi Hobbes'da güvenliği sadece devletin bir uzantısı olarak ele almaktadır. Oysa güvenliğin yukarıda belirtildiği üzere, sadece devlet ile değil; özgürlük, eşitlik, adalet, hukuk, yasa, egemenlik ve sözleşme gibi konularla da oldukça derin bir bağı bulunmaktadır. Bu bağı Hobbes aracılığıyla görünür kılmak, aynı zamanda güvenliğin felsefi derinliğine de kapı aralayacaktır. Çünkü bu konuda ihtiyacımız olan şey güvenliğin bir ardıl unsur olarak ele alınması değil, bizzat başat bir unsur olarak ele alınması gerektiğidir.¹⁶

---

¹⁵ A. Ersin Bayra, *Güvenlik Devleti*, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul, 2019.

¹⁶ Yök tez merkezi incelendiğinde Hobbes üzerine yapılmış otuz üç adet tez çalışması görmekteyiz. Bunlardan üçü doktora, geri kalanı ise yüksek lisans tez çalışmaları. Bu çalışmalar içerisinde Hobbes'da güvenlik konusuna dikkat çeken veya onu merkeze alan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca Hobbes üzerine yazılmış makaleler de oldukça sınırlı sayıda olup, bu makaleler içerisinde Hobbes'da güvenlik sorununu, özgürlük ve eşitlik kavramlarıyla beraber ele alan Bekir Geçit'in çalışması dışında güvenliğe odaklanılmamıştır. Bkz. Bekir Geçit, "Thomas Hobbes'Da Eşitlik, Özgürlük ve Güvenlik Sorunu: Doğa Yasası Temelinde Bir Değerlendirme", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, Bahar 2021.

1. TOPLUMSAL BİR VARLIK OLARAK İNSAN

İnsan sürekli kendi sınırlarını aşma peşinde olan bir tür olmuştur. İnsanın bu gayesi diğer bütün canlı türleri gibi, temel ihtiyaçlarını karşılayabilme zorunluluğundan daha fazlasını talep edebilmesinden ileri gelmiştir. Bu durum insanı diğer canlı türleri içerisinde ayrıcalıklı bir konuma taşıyarak, onun doğa üzerinde egemen bir güç olmasına imkân sağlamıştır. Ancak bu egemenlik ilişkisi, insanın kendi türü arasındaki ilişkisine gelince belli bir dayanışmayı gerektirmiştir. Çünkü yaşam her varlığın zorunlu olarak başka bir varlık ile ilişki halinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla insan, içinde yaşamış olduğu koşulların zorluklarını aşabilmek adına zorunlu olarak başka insanların varlığına ihtiyaç duymuştur. Bu şekilde toplumsallığa doğru yol alan insan doğası, özellikle temel ihtiyaçların karşılanması ve daha fazlası adına toplumsallığı bir araç olarak kullanmıştır.

İnsan doğasının talepleri, kendisi için zorunlu olanları ne pahasına olursa olsun karşılamaya ve sonrasında karşılanan bu ihtiyaçların ne pahasına olursa olsun muhafaza edilebilmesi üzerine gelişmiştir. Toplumsallık sayesinde ihtiyaçların karşılanabilmesi ve muhafazası kolay sağlanabilmekle beraber, toplumsallığın sağladığı avantajlardan dolayı da toplumsallık yerleşik bir yaşam tarzına dönüşmüştür. Toplum halinde yaşayabilmek için büyük bedellerin ödenmesi gerektiğinin farkında olan insan, kendi tarihi boyunca bu ödenmiş bedellerin izini taşımıştır. Bu izler toplumsallık durumunu anlayabilmek adına bazı düşün insanlarına ilham olmuş ve toplumsallık konu olarak işlenmeye başlanmıştır. Özellikle insanların bir araya gelme süreçlerinin neden zorunlu olduğu üzerine çalışmalar yürüten düşün insanları, bu durumu farklı şekillerde izahlar yaparak açıklamaya çalışmışlardır. Bu alanda çalışmalar yürüten öncü isimlerden ilki olan Platon, insanın tek başına kendisine yetebilecek bir canlı olmadığını belirterek, insanın başkalarına olan ihtiyacını vurgulamaktadır.

¹⁷ Bu ihtiyaç ilişkisi toplumsal yaşama kapı aralayan önemli bir noktadır. Platon'a göre her insan kendisine en uygun olan işi yapmalı ve o işte

---

¹⁷ Platon, *Devlet*, s. 76.

uzmanlaşmalıdır.¹⁸ İş konusunda arzu edilen bu uzmanlaşma, Platon'un toplum anlayışında herkesin sorumluluk alanlarının farklı olması gerektiğini göstermektedir. Bu farklılık, insanların birbirlerine neden ihtiyaç duyduklarının da göstergesidir. Bir insan eksikliğini hissettiği bir ihtiyacı için başkasına başvurabilir, başkasıyla yapılacak olan bu etkileşim de ortak bir yaşamı meydana getirmektedir. O halde Platon'da toplum, insan doğasının yetersizliğiyle başlayan ve yönelimsellik özelliğiyle devam eden ortaklaşa yaşamın ürünüdür.

Bu konudaki başka bir görüş ise Aristoteles'ten gelmektedir. Aristoteles, insanın doğası gereği politik bir hayvan olduğunu dile getirmiştir.¹⁹ Bu belirlem, insanın kendisi için sürekli olarak iyiyi arama eğiliminin bir parçasıdır. Aristoteles'e göre kendine yetebilmesi bakımından eksik olan insan, kendisi için iyi olanı ancak topluluk halinde yaşayarak elde edebilir. Bu noktada iyiyi topluluk türlerine göre sınıflandıran Aristoteles, süreci aileden başlatarak, köylere ve ardından şehir devletlerine dek uzanan toplumsal ilişkiler bağlamı meydana getirmiştir. Bu topluluk türleri içerisinde en gelişmiş olanı ve diğerlerini de kapsamı bakımından şehir devleti olduğunu belirten Aristoteles, en üstün iyiye de şehir devletlerinde ulaşabileceğini vurgulamaktadır. Aristoteles'in iyi ile kastettiği şeyin "iyi yaşamak" olduğunu düşünecek olursak, insanın iyi yaşayabilmesi için toplumsal bir yaşam alanı gerekmektedir. Bu yaşam alanları topluluk türleri bakımından ne kadar çok gelişirse, insan da kendisini o kadar çok gerçekleştirme ve doğal yetilerinin niteliğini arttırma fırsatı bulmaktadır. En nihayetinde Aristoteles'te toplum, insanların kendi doğalarını gerçekleştirmek üzere başlayan ve devamında iyi yaşamın amaç edinildiği bir bağlamın ürünüdür.

Toplumsal yaşamın ortaya çıkışına dair başka bir düşünsel katkıyı da İbn Haldûn'da görmekteyiz. Platon ve Aristoteles ile aynı düşünsel doğrultuda ilerleyen İbn Haldûn, toplumsal yaşama kaynaklık eden şeyin insanın kendine yetemeyecek şekilde yaratılması olduğunu belirtmektedir.²⁰ Bu yüzden insanın toplum halinde yaşamasının zorunlu olduğunu vurgulayan İbn Haldûn, insanın temel ihtiyaçları

---

¹⁸ Platon, *Devlet*, s. 172

¹⁹ Aristoteles, *Politika*, s. 26.

²⁰ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 213.

bakımından kendisine yetmesinin her zaman mümkün olmayacağını düşünmektedir. Özellikle savunma konusunda belirginleşen bu ihtiyaç, karşılıklı iş birliğini gerektirmektedir. Ortaya çıkan iş birliği toplumsal yaşamın asıl amacını görünür kılarak, insanların hayatlarını sürdürebilecekleri bolluğu ve güvenliği sağlamaktadır. O halde İbn Haldûn'da toplum, tıpkı Platon ve Aristoteles'te olduğu gibi insanın ihtiyaçları bakımından kendine yetebilecek güçte olmamasının bir sonucu olarak beliren ve bunun sonucu olarak yardımlaşma esasına dayanan bir durumdur.

17.yüzyıla gelindiğinde, insan doğasının toplumsal yaşamı zorunlu kılmasından ziyade, bir otoritenin nasıl inşa edileceği düşüncesi popülerlik kazanmıştır. Bu görüşün önde gelen isimlerinden birisi olan John Locke, toplumsal yaşamın, insanın insan üzerindeki keyfi iktidarının bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmektedir.²¹ Locke'a göre insanların toplumsal yaşama geçmeden önce yaşadıkları doğa durumu, herkesin özgür olduğu bir ortamdır. Böyle bir ortamda herkesin başkaları üzerinde kendi çıkarları doğrultusunda eylemde bulunma özgürlüğü olduğunu ifade eden Locke, bu durumun yarattığı çatışmalardan kaçmanın en iyi yolunun toplumsal yaşama geçmek olduğunu düşünmektedir. Böylelikle herkesin üzerinde anlaşıldığı bir toplum sözleşmesi yapılarak, insanların keyfi tutumlarının önüne geçilmektedir. Bu durumun sonucu olarak beliren şey, insanların varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli olan şeylerin -özellikle mülkiyetlerinin- bir otorite tarafından koruma altına alınmasıdır. Dolayısıyla Locke'ta toplum, insanın insan üzerindeki keyfi tutumlarının sınırlandırılması amacıyla meydana gelmiş bir yapıdır. Başka bir ifadeyle, Locke'a göre toplum, insanların sığınabilecekleri güvenli bir limandır. Aynı minvalde ilerleyen başka bir isim de Jean Jacques Rousseau'dur. Rousseau'ya göre insanın ilk uyacağı yasa, varlığını korumak; yapacağı ilk şey de, kendine borçlu olduğu özeni göstermektir.²² Bu yasa Rousseau açısından insanların neden toplumsal bir yaşama ihtiyaç duyduklarının da göstergesidir. Rousseau'da tıpkı Locke gibi doğa durumu betimlemesiyle süreci ele almaktadır. Rousseau'ya göre doğa durumundaki hayat insanlar için toplumsal yaşamı gerektirecek bir hayat değildir. Çünkü kaynaklar

---

²¹ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 17.

²² Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 4.

bakımından bereketli olan bu dönem, herkesin hayatını rahatlıkla sürdürebileceği imkânlar sağlamaktaydı. Bu koşullar altında insanların bireysel yaşamayı toplum halinde yaşamaktan daha faydalı görecekları açıktır. Ancak Rousseau'ya göre insanlar doğal yaşama halindeyken korunmalarını güçleştirecek öyle bir noktaya geldiler ki, tek başlarına bu engelleri aşmak imkânsızlaştı.²³ Bu noktada insanların yeni güçler yaratmak zorunda kaldığını belirten Rousseau, topluma duyulan ihtiyacın da bu bağlamda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. İnsanların bir araya gelerek, özellikle mülkiyetlerinin korunması bakımından güç birliği yapmaları, bu konuda kendilerini koruyabilecek genel bir iradenin doğmasına, yani toplum sözleşmesinin yapılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Rousseau'ya göre toplum, korunma ihtiyacının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

İnsanın toplumsal bir varlık olduğu düşüncesine aralanan bu kapılar, gerek zorunluluklarla, gerek tesadüflerle, gerek ihtiyaçlarla aralanmış olsun, geçerli olabilecek kesin bir şey varsa; o da insanın bir doğaya sahip olduğu ve doğasının gerektirdiği gibi bir yaşama dahil olmak zorunda kaldığıdır. Bu bağlamda görüyoruz ki insan doğasını anlamak, toplumsallığın anlaşılması adına büyük bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla tezin bu bölümünde Thomas Hobbes'un insan doğasına dair görüşlerinden hareketle, Hobbes'da toplumu ortaya çıkaran koşullar incelenecektir. Böylelikle tezin devamındaki düşünsel süreçler için önemli bir hareket noktası olan bu konunun olabildiğince açıklığa kavuşturulması ve bununla birlikte Hobbes'un güvenlik anlayışının altında yatan hareket noktalarının daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır.

1.1. Thomas Hobbes'da İnsan Doğası

Hobbes kendi döneminin bilimsel gelişmelerinden etkilenmiş ve insan doğasını bu bağlamda değerlendirmiştir. Özellikle Nicolaus Copernicus ile başlayan ve Galileo Galilei ile zirve noktasına erişen yeni bilim anlayışı, doğal dünyanın mekanik bir tasvirini oluşturmuş ve Hobbes başta olmak üzere, döneminin önemli düşün insanların felsefi görüşlerini şekillendirmiştir. Bu bağlamda Hobbes, dünyanın sadece somut gerçekliklerle kavranabileceğini ve zihin ya da doğüstü varlıklar gibi

---

²³ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 13.

hiçbir mevcudiyete imkân tanımayan fizikselcilik teorisini savunarak, insanların da içinde bulunduğu tüm canlı türlerinin et ve kandan oluşan makineler olduğunu düşünmüştür.²⁴ Dolayısıyla Hobbes'un insana ilişkin yaklaşımının temelinde mekanik bir felsefe anlayışı yer alır. Hobbes'a göre hayat, organların, başlangıcı içerdeki bir temel parçada bulunan, hareketinden başka bir şey değildir.²⁵

Hobbes'un insan doğasına ilişkin getirmiş olduğu bu mekanik yaklaşım, insanın çözümlenmesi gereken en küçük yapı taşı olarak belirmesine neden olmuştur. Çünkü Hobbes döneminin bilim anlayışını benimseyerek, bir yapının anlaşılabilmesinin en iyi yolunun o yapının en küçük parçalarını incelemekten geçtiğini düşünmüştür. Burada Hobbes'un ulaşmaya çalıştığı yapı ise devlettir. Dolayısıyla insanın yapısal özelliklerinin anlaşılması, onun kurduğu veya kurması muhtemel olan yapıların veya sistemlerin neler olabileceğinin anlaşılması demektir. Bu bağlamda Hobbes insan doğasının fizyolojik ve psikolojik yönelimlerini çözümlenmeye çalışmıştır.

Hobbes insan doğasının yetilerini fiziksel kuvvet, deneyim, akıl ve duygular olmak üzere dört çeşide indirgenebileceğini düşünmektedir.²⁶ Bu yetileri belli bir hareket sistemi içerisinde değerlendiren Hobbes, her şeyin algı ile başladığını ve insanın, algıya tabi olmayan herhangi bir şey hakkında düşünce sahibi olmayacağını ifade eder.²⁷ Bu haliyle algı, dışımızdaki dünyanın fiziksel gerçekliğimizle çarpıştığı andır ve insan bedeninde her şeyin başlamasına vesile olan durumdur. Özellikle akli ve duyguları doğrudan etkilemesi bakımından algı, insanın hayal kurabilme kabiliyetini ortaya çıkaran bir imkân taşımaktadır. Hayali kurulan bir sonucun nedenlerini veya onu ortaya çıkaran araçların aranmasının insanda ve hayvanda ortak olduğunu düşünen Hobbes, herhangi bir şeyi hayal ederken, onun yaratabileceği muhtemel sonuçları araştırma eğilimini ise sadece insanda gözlemlediğini belirtmektedir.²⁸ Buradan hareketle zihinsel becerilere kapı aralayan Hobbes, insan

---

²⁴ Will Buckingham, Douglas Burnham, Peter J. King vd., *Felsefe Kitabı*, Çev. Emel Lakşe, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012, s. 112.

²⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 17.

²⁶ Thomas Hobbes, *De Cive: Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, Çev. Cihan Deniz Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul, 2018, s. 21

²⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 34.

²⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 31.

zihninin, algı ve düşünceler ve düşüncelerin birbirini izlemesinden başka bir hareketi olmadığını, ancak konuşma ve yöntem yardımıyla, bu melekelerin, insanı bütün diğer canlı yaratıklardan ayıracak bir düzeye kadar gelişebileceğini düşünmüştür.²⁹

Dahice de olsa, baskının icadını, harflerin icadına kıyasla büyük bir olay olarak görmeyen Hobbes,³⁰ konuşma yetisini insan doğasının en önemli gelişim aşamalarından biri olarak görür ve özellikle insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde konuşmanın birçok faydayı beraberinde getirdiğini belirtir. Bu bağlamda Hobbes, konuşmanın genel ve özel yararları olmak üzere iki ayrım yapmaktadır. Bunlardan ilki, konuşmanın zihinsel diskurumuzu sözel diskura veya düşünceler zincirimizi sözcükler zincirine çeviren ve çok sayıda insanın, her bir konuda ne düşündüklerini, arzularını, korkularını veya diğer duygularını birbirlerine aktarmak için aralarındaki bağlantı ve düzenden dolayı aynı sözcükleri kullanmaları gibi,³¹ konuşmanın genel yararlarıdır. İkincisi ise özel yararlarıdır. Bu yarar; bilim yapılabilme imkânı, tavsiyelerde bulunma ve öğretme imkânı, yardımlaşabilelim diye isteklerimizi ve amaçlarımızı bildirme imkânı ve son olarak zevk veya süs için, sözcüklerle oynayarak, kendimizi veya başkalarını sevindirme ve memnun etme imkânı olmak üzere, konuşmanın dört özel yararını meydana getirmektedir.³² Böylelikle Hobbes konuşma yetisini, insan varlığı ve refahı için olmazsa olmaz bir yeti olarak görmektedir. Konuşmayla ilgili bütün süreçlerin aklın çarkından geçtiğini düşünecek olursak, algı ve konuşma yetisinden sonra, hareketi incelenmesi gereken şeyin akıl olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hobbes'da aklın görünür olan yüzü, konuşma yetisinin varlığıdır. Öyle ki çocuklar, konuşma yeteneğine erişene kadar, akıl sahibi değildirler, fakat onlara, ileride konuşma yeteneğine erişmeleri olanağına sahip olduklarından dolayı, akla eğilimli yaratıklar denilir.³³ Bu bağlamda akıl, düşünme yeteneği, yani düşüncelerimizin işaretlenmesi ve ifade edilmesi için üzerinde anlaşılması genel adların

---

²⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 33.

³⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 34.

³¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 35.

³² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 36.

³³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 46.

hesaplanmasından, yani toplanması ve çıkarılmasından, başka bir şey değildir.³⁴ Akli bir değerlendirme, ölçme ve hesaplama aracı olarak gören Hobbes, insan doğasında aklın varlığını, tıpkı konuşma yetisi gibi elzem görür ve deneyimin kapı araladığı bilimin doğmasına neden olan bir yeti olarak değerlendirir. Böylelikle insan doğasına özgü olan ve merkezi öneme sahip yetilerin genel bir işleyiş tarzını sunduktan sonra Hobbes, bu yetilerin insan doğasında ne tür devinimlerle çalıştıklarını ve bu devinimlerin sonucunda hangi duyguların tetiklendiğini göstermeye çalışır.

Hayati ve iradi olmak üzere canlılarda iki tür hareket bulunduğunu söyleyen Hobbes, kan dolaşımı, nabız, soluk alma, sindirim, beslenme, boşaltım vs. gibi, doğum ile başlayan ve bütün hayatları boyunca kesintisiz devam eden hareketleri hayati; gitmek, konuşmak, ellerimizi ve kollarımızı oynatmak gibi hareketleri ise iradi ya da hayvansal hareketler olarak değerlendirir.³⁵ Hobbes'a göre hayati hareketler için hayal gücünün yardımına ihtiyaç yokken, iradi hareketler için hayal gücüne ihtiyaç vardır. Çünkü gitmek, konuşmak ve benzeri iradi hareketler, daima, nereye, ne yoldan ve neyi gibi bir ön düşünceye dayandıkları için açıktır ki hayal gücü bütün iradi hareketlerin ilk içsel başlangıcıdır.³⁶ Bu başlangıç, yani imgelem gücü bütün insanlarda bulunur ve yürüme, konuşma, vurma ve diğer görülebilir eylemler biçiminde tezahür etmeden önce, insan vücudundaki bu küçük hareket başlangıçlarına, genellikle, çaba denir.³⁷ Hayati hareketlerin sürdürülebilmesini sağlayan bu çaba, iştah ve arzu adını alır. Çaba, hayati hareketlerin devinimine zararlı bir şeyle karşılaşırse tiksitmeyi, hayati hareketleri destekleyecek şeylerle karşılaştığında ise isteği ifade eder. Böylece, Hobbes için insan, kendi varlığını sürdürebilmek için elemenden, kendine zararlı olan şeylerden uzaklaşan, yaşamını sürdürmeye yararlı olan şeylere, hazza ulaşmaya çalışan "bencil" bir varlıktır.³⁸

İnsanın bencil bir varlık olması, hayati ve iradi hareketlerin bunu dayatıyor olmasından ileri gelmiştir. Çünkü tüm canlı türleri için yaratılıştan getirilen

³⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 43.

³⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 48-49.

³⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 49.

³⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 49.

³⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, Duygu Türk, Ayhan Yalçınkaya vd, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 433

özelliklerin neredeyse tamamı, varlığın sürdürülebilmesi üzerine yerleştirilmiştir. Dolayısıyla insanın kendisine zararlı olacak şeylerden kaçınması, diğer yandan kendisine yararlı olacak şeylere karşı istek duyması oldukça makul bir eğilim gibi gözükmektedir. Bu eğilimin aynı zamanda iyi ve kötünün ne olduğuna dair kapı araladığını görmek zor değildir. Hobbes'un insan doğasına yönelik mekanik yaklaşımları, onun iyi ve kötü konusundaki düşüncelerine de yansımıştır. En basit ifadeyle, Hobbes'a göre bir insanın iştahı veya arzusunun yöneldiği şey, o insan bakımından, iyi bir şeydir; onun nefret ve tiksintisinin yöneldiği nesne ise kötü bir şeydir. O halde Hobbes için iyi ve kötü kavramları görelî kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, iyi, kötü ve değersiz sözcükleri, onları kullanan kişinin bakış açısından kullanılır ve dolayısıyla mutlak ve basit olarak iyi, kötü ve değersiz olan hiçbir şey yoktur.³⁹ Eğer iyi ve kötü için evrensel bir ölçüt yoksa, insan eylemlerinin tamamı meşru bir mahiyet kazanacaktır. Bu bağlamda insan doğasının aşırılıklara yatkın olacağını ve sadece kendi çıkarı peşinde koşacak şekilde hareketlerini idare edeceğini söyleyebiliriz.

Hobbes'un insan doğasına yönelik bu mekanik bakış açısı; insanda beliren sevgi, umut, korku, cesaret, öfke, güven, çekingenlik, hırs, aşk, merak, pişkinlik, acıma vs. gibi birçok duygulanımın da nasıl gerçekleştiğine dair tespitler taşır. Bu duygulanımlar içerisinde özellikle korkunun insan doğası ve eylemleri için oldukça belirleyici bir rolü vardır. Hobbes'a göre hayatımız boyunca sürekli bir zihinsel dinginlik diye bir şey yoktur; hayat hareketten ibarettir ve algı oldukça, asla arzusuz veya korkusuz olmaz.⁴⁰ Korkunun insan doğası için ne anlam ifade ettiği ve insanın toplumsallığa doğru ilerleyişinde nasıl belirleyici bir faktör olduğu; insan eylemlerinin sonuçları hakkında karar verici bir gücün bulunmadığı doğa durumunda ortaya çıkmaktadır.

1.2. Thomas Hobbes'da Doğa Durumu

Hobbes doğa durumunu insanları düzene sokacak bir gücün olmadığı, her insanın başına buyruk davrandığı ve eylemlerinin sonuçlarını sadece kendi çıkarları açısından değerlendirdiği bir durum olarak kurgular. Bu açıdan Hobbes'un doğa

---

³⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 50.

⁴⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 58.

durumu ile göstermeye çalıştığı şey; insanlar üzerinde egemen bir gücün olmadığı bir koşulda insan doğasının eğilimleriyle yaşayabilmenin ne kadar zor olacağını göstermektir. Çünkü Hobbes'a göre insanlar doğuştan eşittir. İnsanların doğuştan eşit olması demek, doğanın yaratıcı imkânlarından eşit ölçüde pay alınması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla insanları doğumlarından itibaren olduğu gibi kabul etmek, Hobbes için doğal bir eşitlik imkânı yaratmaktadır. İnsanın kendi gücüne ne kadar güvenirse güvensin, doğa tarafından diğerlerinden daha üstün yaratıldığına inanamayacağını söyleyen Hobbes, İnsanın bedensel olarak güç farklılıkları söz konusu olsa bile, en zayıf olan kişi, ya gizli bir düzenle ya da kendisi ile aynı tehlike altında olan başkalarıyla birleşerek, en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlü olduğunu düşünmektedir.⁴¹

Hobbes fizyolojik anlamda eşit bir doğa savunusuna girerken, zihinsel becerileri de açıklamayı ihmal etmemektedir. Hobbes'a göre zihinsel yeteneklerin kullanılabilme imkânının harekete geçirilmesinden önce, yani olduğu gibi kabul edilmesi halinde; fizyolojik farklılıklardan çok daha büyük bir eşitlik zihinsel yapılarda ortaya çıkmaktadır. Hobbes bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Çünkü insanların doğası öyledir ki, başka birçoklarından daha zeki veya güzel sözlü veya daha bilgili olduklarını teslim etseler de kendileri kadar zeki çok fazla insan bulunduğu kolay kolay inanmazlar; çünkü kendi zekalarını iyi tanırlar. Başkalarının zekasını ise uzaktan. Fakat bu, insanların bu alanda eşitsizliğini değil, tersine, eşit olduklarını kanıtlar aslında. Çünkü bir şeyin eşit pay edildiğinin en büyük kanıtı, herkesin kendi payından memnun olmasıdır.⁴²

Hobbes'un bu eşitlik düşüncesi, beraberinde zorunlu bir amaçlar eşitliği düşüncesi yaratmaktadır. Eğer doğuştan eşitse o halde içine doğduğumuz imkânları kullanma konusunda da eşit olunması gerekmektedir. Dolayısıyla bu haklı talep, amaçların ve amaçlara uzanan bütün yolların herkes için eşitliğini sağlamaktadır. Hobbes bu eşitliklerden güvensizliğin doğduğunu söylemektedir. Amaçlarımıza erişme umudunun eşitliği durumunda, "iki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse, birbirlerine düşman olurlar ve esas olarak varlığını korumak ve bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna, birbirlerini yok etmeye ve egemenlik altına

---

⁴¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 99

⁴² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 99-100

almaya çalışırlar.”⁴³ Bu güvensizlik ortamı içerisinde savaş kaçınılmaz durmaktadır. Hobbes için bu güvensizlik ortamının ortadan kalkabilmesi, herhangi bir kimsenin kendisi için tehlikeli olabilecek kadar büyük başka bir kuvvet kalmadığını görünceye kadar, cebren veya hileyle, olabildiği kadar çok insanı hakimiyeti altına almasından başka bir yol yoktur.⁴⁴ Her insanın bu şekilde bir yol izleme hakkının doğal olarak var olduğunu söyleyen Hobbes, insanların varlıklarını sürdürebilmeleri adına savaşın kaçınılmaz bir durum olduğunu ifade etmektedir.

Hobbes bu durumun yanında başka bir savaş nedeni olarak, her insanın içinde yaşadığı çevresi tarafından kabul görme isteği olduğundan, bu kabul görebilme isteği karşılanmadığı takdirde de yine bir çatışma durumunun doğduğunu belirtmektedir. “Birey kendisini içinde yaşamış olduğu çevresine karşı kabul ettirebilmek adına cesaret edebildiği kadar kendisini küçümseyenlerden, zarar vererek, başkalarından da kokutma yoluyla, daha büyük bir değer koparmaya çalışmaktadır.”⁴⁵ Bu durumda Hobbes’a göre insan doğasında üç temel kavga nedeni görmekteyiz. Birincisi rekabet, ikincisi güvensizlik, üçüncüsü de şan ve şeref.⁴⁶ Bu üç temel kavga etrafında doğa durumunu inşa eden Hobbes, insanın varlığını güçlü kılabilmesi adına; vermesi gereken mücadeleleri sıralamıştır. Bu mücadele sahaları Hobbes’ta doğa durumunun zorunlu dayatmalarıdır. Çünkü doğa durumunda herkesin herkese karşı eşit durumda olması ve onların bu eşitliğini sadece kendi çıkarları lehine kullanmaya girişmesi, insanın zorunlu olarak bir savaş halinde bulunmasına ve dolayısıyla böyle bir durumda hayatta kalmanın yollarını aramaya itmektedir.

Hayatta kalmanın yollarını arayan insan için en baskın duygunun korku olacağını düşünecek olursak; Hobbes için, korku, doğa durumunun getirdiği ve insan doğasının bütün benliğiyle karşılık verdiği bir savunma mekanizmasıdır. Bu bakımdan insanları düzene sokacak bir gücün, yani devletin olmadığı doğa durumunda herkesin herkese karşı daima savaş halinde olduğunu belirten Hobbes, insanların hepsini korku altında tutacak genel bir gücün olması gerektiğini düşünmektedir. Aksi takdirde

---

⁴³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 100.

⁴⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 100.

⁴⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 100.

⁴⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 101.

insanların savaş içinde olacağını ve bu savaşın herkesin herkese karşı savaş olacağını belirten Hobbes, doğa durumunun yarattığı bu güvensizlik ortamında, savaş dışında bir şeyin beklenemeyeceğini göstermektedir. Bu durumu Hobbes şu şekilde dillendirmektedir:

Böyle bir ortamda, çalışmaya yer yoktur; çünkü çalışmanın karşılığı belirsizdir: Ve dolayısıyla toprağın işlenmesine de yer yoktur; ne denizcilik; ne deniz yoluyla ithal edilebilecek malların kullanılması; ne rahat yapılı; ne fazla güç gerektiren şeyleri kaldırmak ve taşımak için gereken şeyler; ne yeryüzü hakkında bilgi; ne zaman hesabı; ne sanat; ne yazı; ne de toplum vardır. Hepsinden kötüsü, hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır; ve insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürer.⁴⁷

Diğer yandan böyle bir ortamda hiçbir şey adalete aykırı değildir. Çünkü genel bir gücün olmadığı yerde, yasa yoktur; yasa olmayan yerde de, adaletsizlik yoktur.⁴⁸ Böylece Hobbes'a göre her insan, kendisinin hayatta kalmasını sağlayacak en büyük şansın, korunmak için gerekli olan araçlar için yapılan rekabete üstün olduğunu garanti altına alana kadar, olabildiğince diğer insanları tahakküm altına alana kadar, olabildiğince diğer insanları tahakküm altına almak olduğunu fark eder ve bu düşünceye dayalı beklenti nedeniyle de sınırlı bir rekabet, evrensel bir çatışmaya dönüşmeye başlar.⁴⁹

Böylelikle doğa durumunun insanlar üzerinde birçok olumsuz sonuç ortaya çıkardığını görmekteyiz. Her şeyden önce böyle bir ortamda uygarlık inşa etmenin mümkün olamayacağı açıktır. Başka bir ifadeyle, insanoğlunun ilerlemesi ve gelişmesi mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla da bunun için gerekli olan dayanışmadan uzak bir hayat sürülecektir. Ayrıca bu durum Hobbes'un insanı doğası gereği toplumsal bir canlı olarak görmediğinin de göstergesidir. Demek ki doğa durumu insan doğasının içsel eğilimleriyle aşılabilecek bir durum değildir. Bu noktada Hobbes, Aristoteles'ten ayrılmaktadır. Doğa durumu sonuçları bakımından, toplumun içsel bir tepisi olarak değil, dışsal bir cabanın ürünü olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla doğa durumunun ortaya çıkardığı sonuçlar, aynı zamanda insan doğasının toplumsal bir yaşamı arzulamaya yatkın olmadığını da göstermektedir. Nitekim doğa durumunun başka bir sonucu olarak; insanın adalet duygusuna sahip olmaması ve buna bağlı olarak

---

⁴⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 101.

⁴⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 103.

⁴⁹ Bkz. David Gauthier, *Hobbes's Social Contract*, s. 127, Aktaran: Fatih Demirci, *Meşru Devletin İnşası*, s. 188.

herhangi bir ahlaki ölçütten yoksun bir şekilde yaşaması, Hobbes açısından insan doğasının yapay girişimlerle şekillendiğinin kanıtı gibidir.

Bu yapay girişimler öncesi insan, kendi doğasıyla baş başadır. Toplum, ahlak, yasa, adalet ve mülkiyet gibi düzenlilik hallerinden azade bir şekilde yaşamaktadır. Dolayısıyla hayatın sürdürülebilirliği açısından engel teşkil eden bu durumlara karşı insanın kendisini güvenceye alması gerekmektedir. Aksi takdirde isteklerini karşılamakta ve elindekileri muhafaza etmekte zorlanacak olan insan, doğa durumuna yenilecektir. Böyle bir ortamdan çıkmak için, insanları barışa yöneltecek duyguların: ölüm korkusu, rahat bir hayat için gerekli şeyleri elde etmek arzusu ve çalışarak onları elde etme umudu olduğunu söyleyen Hobbes, insanların üzerinde anlaşabilecekleri uygun barış şartlarını gösterecek olan şeyin ise akıl olduğuna ifade etmektedir.⁵⁰ Bu şartlara doğa yasaları da denilebileceğini ifade eden Hobbes, insanın doğa durumundan çıkabilmesinin, doğa yasalarına uymaktan geçtiğini göstermektedir.

1.3. Hobbes'da Doğal Hak ve Doğa Yasası

Hobbes'a göre İnsanların kendilerini koruma istekleri, onları barışa yönelten şeydir. Nitekim geleceğini kurgulama noktasında özgür olan insan, doğa durumundaki savaşın bir yerde son bulması gerektiğini, aksi takdirde herkesin sonu olacağını düşünebilecek bir akla sahiptir. Dolayısıyla savaş durumundan kurtulmanın herkesin çıkarına uygun düşen bir girişim olacağı açıktır. O halde insanların barış arzusu, aynı zamanda bireysel çıkarların korunmasını da sağlayacak bir neden üzerinden yükselmektedir. Bu neden göstermektedir ki; insanların asıl amacı yetkin bir birliktelik kurmak değil, kişisel çıkarlarını güvence altına almak istemeleridir. Dolayısıyla ihtiyaç duyulan güven ortamının yaratılması hayatın devamlılığı açısından büyük bir önem arz etmektedir. Ancak ihtiyaç duyulan güven ortamının önünde aşılması gereken tutkular bulunmaktadır. Bu tutkular insanların doğa durumundaki özgürlüklerine yapışık bir şekilde çalışmaktadır. Öyle ki herkesin her şey üzerinde hak iddia ettiği bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumun sonuçları bakımından

---

⁵⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 103.

yaratacağı yıkıcı etkileri öngörmeye çalışan Hobbes, insanın kurtuluşunu akılcı bir varlık olmasında görmektedir.

Aklın insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini gösteren temel ilkeleri taşıdığını belirten Hobbes, böylelikle insanları harekete geçiren tutkuların en iyi şekilde hangi araçla giderilebileceğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle; tutkular insanı harekete geçirir, akıl ise bu tutkuların nasıl doyurulması gerektiğinin en iyi yollarını sunar. O halde insanın ihtiyaç duyduğu barış ve güven ortamı, akıl ve tutku ilişkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda doğal hak ve doğa yasası kavramlarını devreye sokan Hobbes, insanın doğa durumundaki savaştan kurtulmasını sağlayacak formülü meydana getirmektedir. Dolayısıyla Hobbes'un düşünsel sisteminde barışa çıkan yolların neler olduğunun anlaşılabilmesi için, Hobbes'da doğal hak ve doğa yasası kavramlarının incelenmesi gerekmektedir.

1.3.1. Doğal hak

Hobbes doğal hak düşüncesini topyekün beden bütünlüğünün muhafazası ve insanın kendisinde taşıdığı tüm yetkinliklerin, beden bütünlüğü açısından kullanılması özgürlüğü olarak değerlendirmiştir. Yani doğal hak, “kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi muhakemesi ve akli ile, bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapmak özgürlüğüdür.”⁵¹ Buradaki özgürlük ifadesi Hobbes'un açıklama gereği duyduğu bir ifadedir. Çünkü doğal hak düşüncesinin taşıdığı özgürlük imkânı Hobbes açısından vazgeçilmesi mümkün olmayan ve mutlak gerçekleşme imkânı bulmak adına, tüm engelleri aşan bir özgürlük anlayışıdır. Başka bir ifadeyle, bir insanın dilediğini yapma gücünün bir bölümünü elinden alabilirler; fakat kendisinde kalan gücü, muhakeme ve aklının emrettiği şekilde kullanmaktan onu alıkoyamazlar.

Bundan dolayı, birinin bedenini ve uzuvlarını ölüme karşı savunmak ve onları korumak için elinden gelen her şeyi yapmasında saçma, anlaşılmaz ve doğal akla aykırı hiçbir şey yoktur. Ve doğal akla aykırı olmayan bir şey, herkesin kabul ettiği gibi, adil bir şekilde ve bir hakka dayanarak yapılır. Zira hak kavramı ile kesin olarak kast edilen şey, insanın tüm doğal yetilerini doğal akla uygun bir şekilde kullanabilme özgürlüğüdür.⁵²

⁵¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 103.

⁵² Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 28.

Bu özgürlük noktası doğal hak düşüncesinin temel ilkesini görünür kılar ve “herkesin elinden geldiğince yaşamını ve uzuvlarını koruması” hakkını vurgular.⁵³ İnsanın sahip olduğu yetilerini, kendi varlığını korumaya yönelik kullanma özgürlüğü her insan için geçerli olduğundan doğal hak düşüncesinin savaşı çığırkanlığı taşıyan, diğer yandan da güvenlik yollarının aranmasına sebebiyet veren bir durum olduğunu söyleyebiliriz. “Zira her insan kendisi için iyi olanı arzulamak ve kötü olandan, en başta da doğal kötülüklerin en büyüğü olan ölümden, kaçınmak zorunda kalır; bu, taşın yere düşmesi kadar güçlü ve doğal bir zorunluluktur.”⁵⁴ Bu zorunluluk beraberinde doğal hakkın başka bir ilkesine kapı aralayarak, insanın kendisine yönelik her türlü tehlikeye karşı koymasına yardımcı olacak araçlar üzerinde bir hakkın da doğmasına neden olmaktadır. Hobbes, söz konusu korunma zorunluluğuysa, bu zorunluluğun giderilmesine yardımcı olacak araçlardan mahrum kalmanın, doğal hak düşüncesinin temel ilkesi olan “herkesin elinden geldiğince yaşamını ve uzuvlarını koruması” ilkesinin anlamını yitirmesine sebep olacağını belirtmektedir. Çünkü insanlar kendilerini korumak hakkına sahip oldukları gibi, aynı zamanda sayesinde kendisini koruyabileceği her aracı kullanma ve her edimde bulunma hakkına sahip olmalıdır.⁵⁵ Hobbes, bir bakıma Machiavelli’yi andırırcasına, “eğer bir insanın amaca hakkı varsa, araçlara da hakkı vardır” diye yazar. Yaşamını sürdürmek amacı her insanın hakkı olduğuna göre; herkes bu amaç doğrultusunda her türlü araca başvurma, en kaba şiddet kullanmaya varacak şekilde bütün erklerini harekete geçirme hakkına sahiptir.⁵⁶

Doğanın her insana her şey üzerinde bir hak verdiğini belirten Hobbes, insanların saf doğa durumunda, kendilerini belli kurallara bağlayamadığı koşullar altında, herkesin herkese istediğini yapma, arzuladığı ve elde edebileceği her şeye sahip olma, bunları kullanma ve bunların tadını çıkarma izni verildiğini ifade etmektedir.⁵⁷ Bu bakımdan doğal hak, herkesin korkacağı ve ona itaat edebileceği gibi bir yapının olmadığı zamanda, insanların doğuştan gelen haklarını tarif etmektedir.⁵⁸ İlk etapta

---

⁵³ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 28.

⁵⁴ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 27.

⁵⁵ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 28.

⁵⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2018, s. 197.

⁵⁷ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 28.

⁵⁸ Cihan Deniz Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, Belge Yayınları, İstanbul, 2013, 183.

bireysel özgürlük alanlarını imler gibi gözükten ve bundan dolayı hoş bir izlenim bırakan doğal hak düşüncesi, Hobbes açısından insanlara hiçbir fayda sağlamayan bir durumdur. Hatta bu hakkın etkisi neredeyse bu hakkın hiç olmaması ile aynıdır.⁵⁹ Söz gelimi doğa durumunda bir şeyin bize ait olduğunu iddia edebiliriz. Ancak doğal hak o şeyin bize ait olduğu kadar başkasına da ait olduğunu söyler. Bu durumda o şeyin huzurunu çıkarmamız oldukça güç olacaktır. Dolayısıyla bu hakkın olmaması durumu ile olması arasında neredeyse bir fark yoktur. Buradan hareketle Hobbes, insanların birbirlerini çileden çıkararak tutkulara sahip olması ve boş kendine güven duygularının ortaya çıkmasıyla beraber, bir insanın bir hakka dayanarak saldırdığı diğerinin bir hakka dayanarak buna karşı koyduğu herkesin her şey üzerindeki hakkını da eklememizle, işlerin savaşa doğru yol aldığını göstermektedir.⁶⁰

Böylelikle doğal hak durumunun her şeyden önce bir çatışma durumu yarattığını ve “tüm insanların zamanının çoğunu gerçekten belirleyen temel ihtiyaçlar ve dürtülerden çıkarsanabileceğini” söyleyebiliriz.⁶¹ Dolayısıyla böyle bir durumda insanların uzun süre hayatta kalmasının güç olduğunu belirten Hobbes, doğa yasası düşüncesini burada devreye sokar ve elde etme umudu olması durumunda barışı kovalamanın, barış elde edilemiyorsa, savaş için yardım aramanın doğru bir aklın buyruğu olduğu ifade eder.⁶² Buradaki doğru aklın buyruğu, herkesin her şeye karşı hakkı olduğu bir durumda; yaşanması muhtemel olan savaşları önleyecek, insan için olabilecek en makul yolu ortaya çıkaracak ve en önemlisi uzlaşmayı temin ederek, yaşanabilirliği sağlayacak bir doğa yasasının zorunluluğunu imlemektedir.

1.3.2. Doğa yasası

Hobbes'un doğal yasa kavramıyla ne kast ettiğini anlamak için doğal hak ile doğal yasa arasında yaptığı ayrımı gözden kaçırmamak gerekir.⁶³ İnsanın, varlığını sürdürebilmesi adına kendi aklına ve onun sağladığı çıkarımlara güvenmesi dışında bir

---

⁵⁹ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 30.

⁶⁰ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 30.

⁶¹ Murat Ertan Kardeş, Funda Günsoy, Cengiz Çakmak vd, *Çağımız ve Thomas Hobbes*, s. 69.

⁶² Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 32.

⁶³ Mehmet Ali Ağaoğulları, Duygu Türk, Ayhan Yalçınkaya vd, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s. 438.

şansı olmadığını görünür kılmaya çalışan Hobbes; doğa yasasını, *lex naturalis*, akılla bulunan ve insanın kendi hayatı için zararlı veya hayatını koruma yollarını azaltıcı olan şeyleri yapmasını yasaklayan veya insanın hayatını en iyi şekilde koruyabileceğini düşündüğü bir ilke veya genel kural olarak tanımlamaktadır.⁶⁴ Hobbes'un insan aklının kendisi için doğru olanı bulacağına dair inancı, zorunlu olarak hak kavramının yasa kavramı ile olan ilişkisini anlamayı gerektirmektedir. Çünkü insan aklının kendi güvenliği için keşfettiği ilke ve kurallar, doğa durumunun insanlara doğumlarından itibaren verdiği, “herkesin her şey üzerinde eşit hakka sahip olduğu” düşüncesinin içinden çıkmaktadır. Bu iç içelik ilişkisi olmasına rağmen hak ve yasa kavramları iki ayrı durumu vurgular. “Hak, yapma veya yapmamak özgürlüğünden oluşur; Yasa ise, bunlardan birini tespit ve ilzam eder: yani, yasa ve hak, aynı konuda birbiriyle tutarlı olmayan yükümlülük ve özgürlük kadar ayrı şeylerdir.”⁶⁵ Öyle ki doğal yasa ile; sonsuz bir fiziksel hareketliliğe dayanan “elde etme” süreçlerini karşılayan “doğal hak!” tan (adeta çağımızdaki çeşitli bağımlılıklar gibi) kurtulup -bu haktan “kurtulmayı” “kabul” eden diğer kimselerle beraber (bir benzetmeyle terapi grupları gibi)- onun yerine yeni bir şey ikame etmek anlamında yeni bir zihinsel modele geçerek yeni bir varlık oluşturmak ve adeta bir anlamda “yeniden doğmak” söz konusu olmaktadır.⁶⁶

Eğer söz konusu “yeniden doğmak” ise üzerinde durulması gereken başka bir konu da Hobbes'un “doğru akıl” düşüncesidir. Çünkü Hobbes, doğa yasalarına ulaşmanın yegane yolu olarak doğru aklı ön plana çıkarmakta ve doğru aklı; bir çoklarının yaptığı gibi yalnız bir yetiyi değil ama bizzat uslamlama edimini, eş deyişle kendi yararı ve diğerlerinin zararına yol açacak edimler hakkındaki gerçek uslamlama olarak görmektedir.⁶⁷ Aklı genel olarak bir hesaplama ve değerlendirme aracı olarak gören Hobbes, insanın, doğru düzen ve bu düzenin kuruluş koşulları hakkında kesin, tam ya da bilimsel bir bilgiye sahip olmadığı sürece, iyi düzeni kurmayı

---

⁶⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 103-104.

⁶⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

⁶⁶ Ayşen Furtun, *Thomas Hobbes ve Doğa Kanunları*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2005, s. 54.

⁶⁷ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 34.

başaramayacağı düşüncesini aklında tutmaktadır.⁶⁸ Dolayısıyla insanı içinde bulunduğu doğa durumundan kurtaracak, ona yeni bir düzen ve yaşam becerisi kazandıracak, adeta “yeniden doğması”nı sağlayacak gücün akıl olduğuna inanılmaktadır. Bu durumda da doğa yasaları doğru aklın buyrukları olarak belirmektedir.⁶⁹

O halde insan, yaşamın korunması için neyin yapılıp neyin yapılmaması gerektiğini akıl yürüterek bulur; işte bu kurallar, doğal yasalardır.⁷⁰ Tüm doğa yasalarına temel teşkil eden ve aklın ilk genel kuralı olarak beliren doğal yasa, barışı aramak ve izlemektir.⁷¹ Doğa durumunda doğal haktan kaynaklanan “herkesin herkese karşı savaşı” zorunlu olarak insan için en makul yolun, gelişebilmenin ve varlığını uzun süre devam ettirebilmenin barışı aramaktan geçtiği görünmektedir. Ancak Hobbes, sadece barışı istemenin yeterli bir girişim olmayacağını belirterek, bu ilk temel doğal yasasından ikinci doğal yasayı çıkarır ve bir insan, başkaları da aynı şekilde düşündüklerinde, barışı ve kendini korumayı istiyorsa, her şey üzerindeki bu hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı, ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı kadar özgürlükle yetinmesi gerektiğini belirterek, ikinci doğal yasayı herkesin her şey üzerindeki hakkından vazgeçmesi olarak belirler.⁷² Barışı istemenin sadece bu koşullarda mümkün olabileceğini görmek zor değildir. Çünkü herkes her dilediğini yapma hakkını elde tuttuğu sürece, bütün insanlar savaş durumundadır. Fakat, başka insanlar da, onun gibi, haklarını bırakmazlarsa, o zaman onun da kendi hakkını bırakması için bir neden yoktur: çünkü böyle bir şey, onu, başkaları için bir av yapardı ve hiç kimse de, barıştan yararlanmak yerine, böyle bir duruma düşmek istemez.⁷³ Hobbes bu durumu özetle; “başkalarının sana ne yapmalarını istiyorsan, sen de onlara onu yap”⁷⁴ şeklinde formüle etmektedir.

---

⁶⁸ Leo Strauss, *Doğal Hak ve Tarih*, Çev. Murat Erşen-Petek Onur, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 211.

⁶⁹ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 35.

⁷⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Levent Köker, Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 208.

⁷¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

⁷² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

⁷³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

⁷⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 123.

Barışı aramak ve herkesin her şey üzerindeki hakkından vazgeçmesi durumlarını temel doğa yasaları olarak gören Hobbes, diğer doğa yasalarının ise bu temel doğal yasalarından çıktığını belirtmektedir. Hobbes'un maddeleştirmesiyle doğa yasaları sırasıyla şu şekildedir;⁷⁵

1. Doğa yasası: Barışı aramak ve izlemek.
2. Doğa yasası: Bir insan, başkaları da aynı şekilde düşündüklerinde, barışı ve kendini korumayı istiyorsa, her şey üzerindeki bu hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı, ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı kadar özgürlükle yetinmelidir.
3. Doğa yasası: Adalet. İnsanlar yaptıkları ahitleri yerine getirmelidirler.
4. Doğa yasası: Minnettarlık. Bir başkasından salt iyilik amacıyla bir fayda elde etmiş olan bir kişi, o faydayı sağlayanın, iyi niyetinden pişmanlık duymaması için gayret etmelidir.
5. Doğa yasası: Karşılıklı uyum veya nezaket. Herkes diğer insanlarla uyumlu olmaya çalışmalıdır.
6. Doğa yasası: Affetmek. Geleceği dikkate alarak, bir kişi pişman olup af dileyenlerin geçmişteki suçlarını affetmelidir.
7. Doğa yasası: Öç alırken insanlar sadece gelecekteki faydayı düşünmelidirler. Kişi geçmişteki kötülüğün büyüklüğüne değil, meydana gelecek faydanın büyüklüğüne bakmalıdır.
8. Doğa yasası: Aşağılamaya karşı olmak. Hiç kimse eylemle, sözle, yüz ifadesiyle veya jestlerle, başka birinden nefret ettiğini veya onu hakir gördüğünü göstermemelidir.
9. Doğa yasası: Kibre karşı olmak. Herkes bir başkasını doğal olarak eşit kabul etmelidir.
10. Doğa yasası: Küstahlığa karşı olmak. Barış şartlarına girildiğinde, hiç kimse başka herkese verilmesine razı olmadığı bir hakkı kendisine vermemelidir.
11. Doğa yasası: Hakkanîyet. Bir kişinin, insanlar arasında hakemlik yapmakla görevlendirilmiş ise, onlar arasında tarafsız olması da doğal hukukun bir başka kuralıdır.
12. Doğa yasası: Ortak şeylerin eşit olarak kullanılması. Bölünmeyen şeyler, eğer mümkünse ve miktarı esirgemeksizin yetiyorsa, ortaklaşa kullanılmalı; bölünebilir ise, hakkı olan kişilerin sayısı ile orantılı olarak kullanılmalıdır.
13. Doğa yasası: Kura. Bütün hakkın veya yararlanma dönüşümlü yapılırsa, ilk zilyetliğin; kura ile belirlenmesi gerekir.
14. Doğa yasası: Ekberîyet ve ilk zilyetliğe ilişkindir. Ortaklaşa yararlanılamayan ve bölünemeyen şeyler ilk zilyete; ve bazı durumlarda ilk doğan çocuğa verilmelidir.
15. Doğa yasası: Aracılara ilişkindir. Barış için aracılık yapanların güvenlik içinde geçmelerine izin verilmelidir.
16. Doğa yasası: Hakem kararına razı olmak. Anlaşmazlıklar içinde olan kişilerin hakemin kararına rıza göstermeleri doğal hukukun gereğidir.
17. Doğa yasası: Hiç kimse kendinin yargıcı değildir. Herkes, her şeyi, kendi yararına uygun olarak yapacağına göre, hiç kimse kendi davasında uygun bir hakem olamaz.

---

⁷⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 113. Takip eden diğer doğa yasaları için bakınız: Thomas Hobbes, *a.g.e.*, s. 119-23.

18. Doğa yasası: Kendisinde doğal bir taraflılık nedeni olan kişi yargıç olamaz. Taraflardan birinin zaferi sonucunda kendisine daha fazla çıkar veya onur veya haz sağlanacak olan hiç kimse hiçbir davada hakem olarak kabul edilmemelidir.

19. Doğa yasası: Tanıklara ilişkindir. Olgular hakkında bir anlaşmazlıkta, yargıç bir tarafa diğerinden daha fazla güvenmeyeceği için, başka bir delil yoksa üçüncü bir kişiye veya üçüncü veya dördüncü bir kişiye veya daha fazla sayıda kişiye güvenmelidir.

Tüm bu doğal yasaların, insanın korunması ve güven içinde yaşamasını buyuran aklın “tek bir buyruğundan türediğini”⁷⁶ belirten Hobbes, doğal yasanın ne tür bağlamlardan çıkarılabileceğinin de tarifini sunmaktadır. Buna göre, doğal yasanın, etkin kılınması ya da pratik bir değere sahip olması için, insanların fiilen nasıl yaşadığından ya da insanları -en azından çoğu insanı çoğu zaman- harekete geçmeye fiilen zorlayan devindirici güçlerden çıkarsanması gerekmektedir.⁷⁷ Bu açıdan bakılınca insan eylemleri üzerinde çoğu zaman akıldan daha belirleyici bir konumda duran tutkular, doğa yasalarının yönelimsel zeminini oluşturmaktadır. Tutkuların insan zihnini bulandırabileceğinin farkında olan Hobbes, buna rağmen doğal yasaların herkes tarafından anlaşılabilir kadar basit bir konu olduğunu düşünmektedir. Her ne kadar umut, korku, hiddet, hırs, açgözlülük, beyhude gurur ve diğer duyguların, baskın oldukları müddetçe, insanın doğa yasalarının kavramasının⁷⁸ güç olacağı düşünülse de, doğal yasaların anlaşılması için ihtiyaç duyulan tek kuralın, kişinin kendisini diğerinin yerine koyması⁷⁹ olduğunu belirten Hobbes, aklın her şeye rağmen bu yasalara ulaşacağına inanmaktadır.

Doğa yasalarının değişmez ve ebedi⁸⁰ olduğunu ifade eden Hobbes, doğa yasalarının *in foro interno* (içerideki mahkemede, vicdanda) olarak bağlayıcı olduğunu; fakat *in foro externo* (dışarıdaki mahkemede) olarak her zaman bağlayıcı olmadığını belirtmektedir.⁸¹ Bu durum doğa yasalarının vicdanen her insanda karşılık bulmasının kendi başına yeterli olamayacağını, yasaların hayat bulması için birtakım güvencelerle desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Çünkü doğa yasaları her ne kadar barışı aramaya yönelik girişimleri ifade etse de, insan tutkularının her zaman

---

⁷⁶ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 59.

⁷⁷ Leo Strauss, *Doğal Hak ve Tarih*, s. 211.

⁷⁸ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 59.

⁷⁹ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 59.

⁸⁰ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 61.

⁸¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 124.

doğru aklın sağladığı barış ortamına uymasının mümkün olamayacağı aşikârdır. Dolayısıyla, doğa yasaları vicdanen hep bağlayıcıdır, ama fiilen sadece güvenlik olduğunda bağlayıcıdırlar.⁸² Söz gelimi, adil davranmanın herkesin iyiliğine olacağını biliriz ve bu durum bizi vicdanen kendisine bağlar. Ancak adil olmayı doğa durumu gibi bir bağlamda gerçekleştirmeye çalışmamız, muhtemelen bizim felaketimiz olacaktır. Çünkü öyle bir bağlamda, sadece tek bir tarafın adalet için çabalaması yeterli olmayacaktır. Aynı çabanın karşılıklı gösterilmesi gerektiğinin farkında olan Hobbes, doğa yasalarının bağlayıcılığının belli bir ortak karar mekanizması etrafında hayat bulacağını öngörmektedir. Bu bakımdan doğa yasaları, bireysel inisiyatifle gerçekleştirilebilecek bir durum değildir. Bu da bize doğa yasalarının, gerçekte yasa adını hak etmeyen “ahlaksal kurallar” olduğunu göstermektedir.⁸³

İnsanların birbirlerine karşı sorumluluklarının, huzurlu yaşamalarının ve güvenliklerinin en saf halini sunan doğa yasaları, Hobbes açısından gerçek ahlak felsefesidir.⁸⁴ Çünkü ahlak felsefesi, insanların konuşmalarında ve toplumlarında, neyin iyi neyin kötü olduğunun biliminden başka bir şey değildir.⁸⁵ Dolayısıyla da doğa yasaları, toplumsal düzende neyin iyi ve kötü olduğuna yönelik ilke ve kuralları gösteren birtakım akılcı çıkarımlardır. Ayrıca İyi ve kötüyü, uygunluk ve uygunsuzluk olarak görececek olursak, doğa yasalarının neden iyiyi çağrıştırdığını ve gerçek ahlak felsefesi olarak neden değerlendirilebileceğini de anlayabiliriz. Bir kuşun havada, balığın suda ve köstebeğin toprakta anlam bulabildiği gibi, insanın da ancak diğer insanlarla olan ilişkisini idare edebildiği ölçüde anlamını bulabileceğini belirtmek gerekmektedir. Bunun için de şüphesiz doğa yasalarına veya gerçek ahlak felsefesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak her şeye rağmen insan eylemlerinin her zaman belli bir çizgide ilerlemediğinin farkında olan Hobbes; insanın doğa durumunda kişisel zevklerine göre iyiyi ve kötüyü belirlediği için, bütün insanların barışın ve barışın yolu veya araçlarının, yani ahlaki erdemlerin iyi, bunların karşısında yer alan erdemsizliklerin ise kötü olacağı üzerinde anlaşacaklarını belirtmektedir.⁸⁶ Başka bir

---

⁸² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 124.

⁸³ Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 209.

⁸⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 124.

⁸⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 124.

⁸⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 125.

ifadeyle, insan, kendi selameti için en makul olanı tercih etmekten hiçbir zaman geri durmayacaktır.

Herkesin kavrayabileceği düzeyde basit, vicdanen bağlayıcı ve ahlaken temel olan doğa yasalarının gerçek yasadan farklı olduğunu belirten Hobbes, doğa yasasının belli bir kişinin buyruğu olarak ortaya çıkmaması bakımından, gerçek anlamda kullanılan yasadan ayrıştığını düşünmektedir. Daha açık bir ifadeyle Hobbes, doğa yasalarını tüm insanların ortak bir hakikati ve kendi iç dinamiklerinin bir çıktısı olarak görürken, gerçek anlamda olan yasayı ise sadece bir kişinin meşru buyurma yetkisi olarak değerlendirmektedir. Ancak, doğa yasalarını, her şey üzerinde buyurma yetkisine sahip olan Tanrı'nın sözü biçiminde tebliğ edilmiş olarak düşünürsek, o zaman onlara yerinde olarak yasalar denilebilir.⁸⁷ Bu durumda anlaşılıyor ki Hobbes'un doğa yasalarını yasa olarak görebilmesinin en önemli dayanak noktası Tanrı tarafından gönderilmiş "kutsal kitap"tır.⁸⁸ Çünkü Tanrı doğal düzenin kaynağıdır. İnsan da bu kaynaktan nasibini aldığına göre, kendisinin selameti için doğru olan eylemleri doğal olarak Tanrı'nın sağladığı imkândan almaktadır. Ve bu imkânın da belirginleştiği en son nokta akıldır. Haliyle akıl, Tanrı tarafından insana bahşedilmiş, doğal düzenin işleyişini anlamak ve kendisi lehine dönüştürebilmesine olanak sağlamak üzere meydana gelmiş Tanrısal bir lütüftür. Bu noktada doğa yasalarının, yasa olma mahiyeti belirginleşirken, diğer yandan insanın toplumsal yaşama geçişinde birleştirici bir unsur olarak neyin kaynaklık ettiğini de gün yüzüne çıkarmaktadır. Ve sonuç itibarıyla kendi aklıyla doğa yasalarını benimseyen insan, kendisi gibi düşünebilen diğer insanlarla anlaşarak, barışı sağlayacak olan devleti inşa etmeye girişmektedir.

---

⁸⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 125.

⁸⁸ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 61.

2. SİYASAL BİR VARLIK OLARAK İNSAN

Gerek doğal gerekse yapay olsun, insan yaşamı toplumsal bir varoluşa her hâlükârda ihtiyaç duymaktadır. Bu durumun insan doğası açısından ne kadar önemli olduğunu siyasal yaşamın inşasında görmekteyiz. Günümüzde biyoloji bilimi bizlere, yaşamın dünyayı savaşla değil aklar kurarak ele geçirdiğini ve yaşam formlarının sadece diğerlerini öldürerek değil, diğerleriyle birlikte çalışarak çoğalıp, daha karmaşık hale dönüştüğünü göstermektedir.¹ Bu minvalde tarihsel süreç içerisinde insan yaşamının sadece savaşlarla sürmesinin mümkün olamayacağı ve dolayısıyla da savaşlar kadar iş birliklerinin de gerektiği açıktır. Toplumsal yaşama bilimsel bir dayanak noktası sunan bu gerçek, zamanla karmaşıklaşan ve gelişen toplumsal ilişkileri anlayabilmemiz açısından oldukça faydalı bir imkân sunmaktadır.

İlk başlarda sadece güvenlik ve diğer ihtiyaçların en basit düzeyde karşılanması şeklinde ortaya çıkan toplumsal yaşam, özellikle akıl yetisinin etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmasıyla, çok daha karmaşık bir hal almıştır. Bu karmaşıklığın üstesinden gelebilmek için insanlar, doğal olarak toplumsal yapılarında birtakım değişiklikler yapmak zorunda kalmışlardır. Yapılan değişiklikler genellikle duyarlılık, çalışkanlık, örgütlülük ve iş bölümleriyle ilgili olup, siyasal düzlemin zeminini oluşturmuştur. Nitekim siyasal yaşamın kavramsal kökenini oluşturan “politika” sözcüğü, eski Yunanca’da şehir anlamına gelen ve aynı zamanda bütün vatandaşların şehir işlerine duyarlı olmalarını talep eden bir siyasi oluşumun da adı olan “polis” kelimesinden türemiştir.²

Her biri kendi yönetim sistemine sahip olan bağımsız şehir devletlerinden oluşan Antik Yunan toplumu, özellikle erkek vatandaşların katıldığı şehir toplantılarının düzenlendiği bir işleyişe sahipti. Topluma hizmet etme yetkisi kurayla kazanılıp, bu yerler sırayla doldurulmaktaydı. Bütün bunların yanında katı hiyerarşik bir sistem uygulanmaktaydı. Kadınlar, köleler ve yabancılardan oluşan büyük bir çoğunluk siyasi

---

¹ Lynn Margulis, Dorion Sagan, *Doğanın Doğası; Göz Kamaştırıcı Gerçekler*, Çev. Avni Uysal, Gizem Uysal, Ginko Kitap, İstanbul, 2018, s. 55.

² Fatih Demirci, *Meşru Devletin İnşası: Klasik Toplum Sözleşmesi Kuramlarında Birey-Devlet İlişkisi (Hobbes, Locke, Rousseau)*, Orion Kitabevi, Ankara, 2021, s. 44.

yaşamın dışında bırakılmaktaydılar.³ Antik Yunan'daki bu uygulamalar, toplumsal yaşamın yönetsel açıdan nasıl geliştiğini gözler önüne sermektedir. Bu gelişim seyri genel olarak siyasal yaşamdan ne anlaşılması gerektiğini de görünür kılmaktadır. Artık insanların başına buyruk tutumlarının olmadığı, olduğu zaman da cezalandırıldığı, herkesin belli bir yönetim anlayışı altında belirlenmiş olan kurallara uyarak yaşamak zorunda olduğu bir sürece girilmiştir. Bu bağlamda, bir topluluğun nasıl bir arada yaşayacağı ve nasıl yönetileceği konuları siyasal yaşam açısından öncelikli konular haline gelirken; bu konuların doğrudan muhatabı olan insan ise, siyasal bir varlık kazanmıştır.

Aristoteles'e göre insan doğası gereği politik bir hayvandır.⁴ Bu düşünce insanın siyasal bir varlık kazanmasının beklenilebilecek doğal bir sonuç olduğunu göstermektedir. Artık insanın ihtiyaç duyacağı en önemli şey, iyi yönetilen bir devlettir. Öyle ki siyasal bir varlık olarak hayatını devlet içinde sürdürmeye çalışacak olan insan, devletin taşıyacağı özellikler bakımından belirleyici bir konum elde etmiştir. Ayrıca insanın mutluluğu bulabileceği en gelişmiş yapı olarak devlet, aynı zamanda insanların kendilerini gerçekleştirebileceği en önemli bağlam haline gelmiştir. Dolayısıyla Aristoteles'e göre ilk defa devlet kurmayı düşünen insan, övgüye layık bir insandır.⁵ Başka bir ifadeyle, siyasal bir varlık olarak insanın kendisini gerçekleştirmesine yardımcı olacak her türlü siyasal faaliyet övülmeye değerdir. Çünkü toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli politikaların üretildiği bir düzlem olarak faaliyet gösteren siyaset, insanın hem bedensel hem de nefsi ihtiyaçlarını herkesin yararına olacak şekilde düzenlemektedir. Bu özelliğiyle siyasal yaşam, toplumsal yaşamın işlenmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim tarihsel süreç içerisinde toplumsal yaşamın gelişim seyri göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal yaşamdan siyasal yaşama geçişin başarılı sonuçlarla dolu olduğunu görmekteyiz. Bu başarının altında insanın toplumsal bir canlı olduğu gerçeği kadar, siyasal bir varlık olduğu gerçeği de yatmaktadır.

---

³ Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, Çev. Hızır Murat Köse, Küre Yayınları, İstanbul, 2021, s. 65.

⁴ Aristoteles, *Politika*, s. 26.

⁵ Aristoteles, *Politika*, s. 27.

İnsan doğası açısından yönetime duyulan ihtiyaç her zaman kendi gerçekliğini baskın bir şekilde dayatmaktadır. Özellikle insanın ihtiyaçları bakımından güvenilmez bir canlı olduğu ve buna bağlı olarak doğası gereği kötü olduğunu düşünen Rönesans düşünürü Niccolo Machiavelli'den itibaren siyasal düzlem, insanların sevk ve idaresi açısından başka bir boyuta geçmiştir. Artık söz konusu iyi yaşam değil, güvenilir bir yaşam olmuştur. Dolayısıyla da siyasal bir varlık olarak insan; yeni bir amaç belirleyerek, kendisi için en güvenilir olacak devleti yaratma çabasına girişmiştir. Bu çabanın sonuçları bakımından yarattığı etkiyi en iyi şekilde Thomas Hobbes'da görmekteyiz. Dolayısıyla da tezin bu bölümünde Hobbes'un sözleşme teorisinden hareketle, Hobbes'da siyasal düzlemi meydana getiren unsurlar ve sonuçları itibariyle ortaya çıkan yeni siyasal bağlamlar incelenecektir. Böylelikle insanın siyasal bir varlık düzlemine nasıl taşındığının ve güvenlik açısından ortaya çıkan beklentilerin nasıl karşılanacağını gösterilmesi amaçlanmaktadır.

2.1. Sözleşme Teorisi: Leviathan'ın Doğuşu

Doğa durumundaki insanın hali, tutkuların egemenliğinde olan insan halidir. Doğa yasalarının belirlediği noktanın da, böyle bir egemenliğe tavır alma girişimi olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir ifadeyle, adeta bir başkaldırı ve tutkuların yerini aklın ele geçirmesi teşebbüsüdür. Sadece ele geçirmekle sürecin sonlanmayacağını farkında olan Hobbes, akla uygun bir yaşam tarzının izini sürerek, devlete doğru yolculuğa çıkmaktadır. Çünkü herkes esiri olduğu tutkuyu yerinde ya da haklı sayar.⁶ Bu durum herkesin herkese karşı savaşının altında yatan nedendir. Böyle bir bağlamda insan iradesini umut ve korkuların⁷ yönlendirdiğini belirten Hobbes, insanların birbirlerine karşı sözde güven duysa dahi eylemde güven duymasının güç olacağını öngörmektedir. İnsanın diğer canlı türleri gibi kendi varlık koşulları için gereken her türlü kurnazlığı yapmaya muktedir olması, bir arada bulunabilmek için güvenin garanti altına alınmasını gerektirecek bir zorunluluk dayatmaktadır. Bu zorunluluğun altında yatan başka bir gerekçe de, herkesin herkesle eşit olduğu doğa durumu düşüncesinin taşıdığı hak ilişkisidir. Herkesin her şey üzerinde hakka sahip olduğu bir ortamda,

⁶ Lucius Annaeus Seneca, *Öfke Üzerine*, Çev. Cemal Bilge Özşar, Biblos Yayınları, İstanbul, 2021, 25.

⁷ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 79.

hakkın tayin edilmesine karar verecek tek güç fiziksel olarak üstün olan veya diğerlerine oranla daha kalabalık olan bir grup olacağından, karşılıklı güvenin oluşmasına olanak sağlayacak bir gücün oluşturulması gerekmektedir.

Söz konusu gücün, insan tutkularını en zararsız hale getirebilen, insan iradesi üzerinde oldukça belirleyici bir konumda bulunan ve aklın en etkili şekilde kullanılmasına olanak sağlayan korku duygusundan, özellikle de ölüm korkusunun kendisinden beslenilmesi gerektiğini düşünen Hobbes; insanların güven (güvenlik) ihtiyacını da bu açıdan ele almaktadır. En nihayetinde insan etkinliklerinin tamamını acıdan kaçma gayesinin yönlendirdiğini düşünecek olursak; şüphesiz en büyük acı, beden bütünlüğünün ortadan kalkmasının vereceği acıdır. İnsanların bireysel güvenlik ihtiyacının belirdiği bu durum, Hobbes açısından nasıl sağlanacağı oldukça önemli bir konudur. Çünkü insan tutkularının kendisine dönük dayatmaları, tutkuların egemen olduğu her yerde büyük zararların yaşanacağını göstergesidir. Oysa insanların birbirlerine güven besleyebilecek şekilde tutkularını idare edebilmeleri, bireysel güvenliklerini sağlayarak huzurlu ve yaratıcı bir hayata atılabilmeleri ve kuşaklar boyu bunu devam ettirebilmeleri asıl olan şeydir.

Hobbes'a göre bu güvenlik ihtiyacı sadece doğal hukukla, birkaç kişi veya ailenin birleşmesiyle (oligarşi), tek bir karar verici tarafından yönetilmeyen bir çoğunlukla (demokrasi) ve tek karar vericinin (monarşi) sürekli olmadığı durumlarda sağlanamaz.⁸ Çünkü söz konusu karar mekanizmalarının hiçbirinde insan tutkularının üstesinden gelebilecek bir kabiliyet mevcut değildir. Burada önemli olan şeyin tutkuların tarafsızlığını ortadan kaldırmak olduğunu düşünen Hobbes; insanların adaletli, merhametli, hakkaniyetli, affedici, özetle kendilerine yapılmasını istemedikleri şeyleri başkalarına yapmamalarını sağlayan doğa yasalarının, kılıcın zoru olmadıkça gerçekleşmesini mümkün görmemektedir. İnsan tutkularının idare edilebilmesi ve doğa yasalarının hayat bulabilmesi açısından oldukça önemli bir konu olan kılıç vurgusu, doğrudan, korku duygusuna karşılık gelmektedir. Bu bakımdan insanların güvenlik ihtiyacını adil, hakkaniyetli, eşit, merhametli ve diğer doğa yasalarına uygun biçimde giderebilmek için, kılıcın korkusundan faydalanmak

---

⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 133-134.

gerekmektedir. Çünkü insanın edimleri üzerinde belirleyici olan korku duygusu, insanların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerinde belli bir dengede kalmalarını sağlamaktadır. Bunun için de tutkuların dizginlenmesi gerektiğini düşünen Hobbes, kılıcın zoru olmadıkça ahitlerin sözlerden ibaret olacağını ve insanları güven altına almaya yetmeyeceğini⁹ belirtmektedir.

Hobbes toplum halinde yaşamının ve güvenlik ihtiyacının insan açısından sadece dil ve sözleşmeler kullanarak neden mümkün olamayacağını ve korku duygusunun kullanılmasının neden gerektiğini daha iyi gösterebilmek için, Aristoteles'in siyasal yaratıklar olarak gördüğü arı ve karıncalar üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Hobbes kendisine, arılar ve karıncalar gibi bazı canlıların, bireysel muhakemeleri ve arzuları dışında bir güdülerini veya birinin genel çıkar için uygun bulduğunu diğerlerine anlatabilmesi için bir dilleri olmadığı halde, yine de toplum halinde yaşayabildiklerinin ve bu nedenle insanların aynı şeyi niçin yapamayacaklarının sorulabileceğini¹⁰ ifade etmektedir. Hobbes'un böyle bir soruya karşı cevabı altı maddeden oluşmaktadır;¹¹

1. İnsanlar şeref ve itibar için sürekli bir rekabet içindedirler, bu yaratıklar ise değil ve bundan dolayı insanlar arasında kıskançlık ve nefret ve en sonunda da savaş, doğar; bu yaratıklar arasında ise böyle şeyler olmaz.

2. Bu yaratıklar arasında ortak çıkar özel çıkardan farklı değildir ve doğaları gereği özel çıkara eğilimli oldukları için, böylelikle ortak çıkarlara da hizmet ederler. Fakat kendini başkalarıyla kıyaslamaktan zevk alan insanoğlu ancak değerli şeylerden hoşlanır.

3. Bu yaratıklar, insanoğlunun tersine, akıldan faydalanmadıkları için, ortak işlerinin yönetiminde herhangi bir yanlışlık göremez ve düşünemezler; oysa insanlar arasında, başkalarına kıyasla daha akıllı ve toplumu yönetmeye daha yetenekli olduklarını düşünen pek çok kişi vardır ve bu kişilerden bazıları belirli bir yolda, bazıları da başka bir yolda yenilik ve değişiklik yapmaya çalışırlar ve böylece kargaşa ve iç savaşa neden olurlar.

4. Bu yaratıklar, arzularını ve diğer duygularını diğerlerine iletmek için sestem faydalanabildikleri halde, bazı insanların başkalarına iyiyi kötü, kötüyü de iyi gibi gösterebilmelerini ve iyi ile kötünün görünürdeki büyüklüğünü artırıp azaltabilmelerini ve böylece insanları diledikleri gibi rahatsız edip huzur ve sükûnlarını bozabilmelerini sağlayan o söz sanatından yoksundurlar.

5. Akıl sahibi olmayan yaratıklar haksızlık ile zarar arasında ayırım yapamazlar ve bu nedenle, rahatta oldukları sürece, hemsinleri ile dalaşamazlar: oysa insan en fazla rahatta iken sorun yaratır: çünkü bilgeliğini göstermeyi ve devleti yönetenlerin eylemlerini denetlemeyi o zaman sever.

---

⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 133.

¹⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 135.

¹¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 135-136.

6. Bu yaratıkların mutabakatı doğaldır; insanlarınki ise ancak ahde dayalıdır, yani yapaydır: ve bu nedenle, onların mutabakatını sabit ve sürekli kılmak için, ahit dışında başka bir şey daha gereklidir; yani, hepsini korku içinde tutacak ve eylemlerini ortak faydaya yöneltecek bir güç.

Görüldüğü üzere Hobbes, insanın toplumsallığını ve siyasallaşmasını insana özgü devindirici güçler ile bu devindirici güçlerin yarattığı ihtiraslar üzerinden inşa etmektedir. Özellikle tutkuların belirleyici olduğu insan edimlerinin, diğer canlı türlerinde olduğu gibi yaratılıştan gelen kendini bilmekten uzak olması, insanın kurgusal birtakım desteklere ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Akıl, muhakeme gücü ve dil kullanımı gibi yetilerle diğer canlılardan bariz bir şekilde ayrılan insan doğası, kendisi için uygun olanı kendi imkânlarıyla bulup kullanmak zorundadır. Bu zorunluluk Hobbes'un her canlı türü için önemli gördüğü güvenlik ihtiyacının bir dayatması olarak belirmektedir. Ancak diğer canlı türlerinden farklı olarak, insanın güvenlik ihtiyacının giderilebilmesi için sözleşmeye gerek vardır.¹² Çünkü insan doğası, huzuru ve barışı yaratılıştan temin edebilecek bir özellikle donatılmamıştır. Dolayısıyla insan, huzurunu ve barışını kendi imkânlarıyla bulup kullanmak durumunda kalmaktadır. Başka bir ifadeyle, yapay bir yaşam alanı inşa etmek durumundadır.

Bunun için de, insanları yabancıların saldırısından ve birbirlerinin zararlarından koruyabilecek ve böylece, kendi emekleriyle ve yeryüzünün meyveleriyle kendilerini besleyebilmelerini ve mutluluk içinde yaşayabilmelerini sağlayacak böylesi bir genel bir gücü kurmanın tek yolu; bütün kudret ve güçlerini, tek bir kişiye veya hepsinin iradesini oyların çokluğu ile tek bir iradeye indirgeyecek bir heyete devretmelidir.¹³ Yani, kendi kişiliklerini taşıyacak tek bir kişi veya bir heyet tayin etmeleri ve herkesin, bu kişi veya heyetin, ortak barış ve güvenlikle ilgili işlerde yapacağı veya yaptıracağı şeylerin amili olmayı kabul etmesi ve kendi iradesini o kişi veya heyetin iradesine ve muhakemesini de onun muhakemesine tabi kılmalıdır.¹⁴ Hobbes'a göre bu durum onaylamak veya rıza göstermekten öte bir şeydir; herkes herkese, senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılmak şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye veya bu heyete bırakıyorum demişçesine, herkesin herkesle

---

¹² Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 82.

¹³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 136.

¹⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 136.

yaptığı bir ahit yoluyla, hepsinin bir ve aynı kişilikte gerçekten birleşmeleridir.¹⁵ En nihayetinde, tutkuların üstesinden gelecek şekilde, herkesin tutkularını tek bir iradeye dönüştürecek ve herkesin çıkarlarını tek bir irade altında toplayabilecek bir gücün ayak sesleri, devletin ayak seslerinden başka bir şeyi çağırılmamaktadır. Bu yapıldığında, tek bir kişilik halinde birleşmiş olan topluluk, bir devlet, latince *civitas*, olarak adlandırılan; ejdarha'nın veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz Tanrı'nın altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o ölümlü Tanrı'nın doğuşu¹⁶ gerçekleşmiş olur.

Hobbes çokluğun tek bir kişide birleşmesinden söz ederken, çoğunluk bu kişiyi oluşturur demek istemez. Demek istediği şey çokluğun haklarını ona aktardıkları kişide birleşmiş olduklarıdır.¹⁷ Böylelikle doğa durumunda taşınan hakların tek bir kişinin veya yapının kontrolü altına bırakılmasıyla, bir arada ve barış içinde yaşayabilmenin yolu da açılmaktadır. Çünkü devletteki her bir kimsenin ona verdiği yetkiyle onun elinde o kadar çok kudret ve güç toplanmış olur ki, o kişi, bu kudret ve gücün dehşetiyle, bütün insanların yurtta barış ve yurtdışında düşmanlara karşı yardımlaşma yönündeki iradelerini birleştirip biçimlendirmeye muktedir hale gelir.¹⁸ Devletin özünü de bizzat bu noktada gören Hobbes, bu özü, “büyük bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle yaptıkları ahitlerle, her birinin huzur ve sükunu ve ortak savunmaları için, içlerinden birinin, onun uygun bulacağı şekilde, hepsinin birden gücünü ve imkânlarını kullanabilmesi”¹⁹ olarak tanımlamaktadır. Böyle bir yetkilendirmenin temellendirilmesi mutlak gücü zorunlu olarak içinde taşıdığından Hobbes, bu gücü taşıyan kişiliği egemen ve onun dışında kalan herkesi ise uyruk olarak görmektedir. Böylelikle de diyebiliriz ki insanlar bu sözleşmeyle sadece egemeni veya *Leviathan*'ı değil, kendi statülerini de yeniden inşa etmektedirler. Başka bir ifadeyle,

---

¹⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 136.

¹⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 136.

¹⁷ Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi/Hobbes-Locke*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 47.

¹⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 136.

¹⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 136.

insanlar bu sözleşmeyle sadece devleti yaratmazlar ama aynı zamanda onun eliyle kendilerini de tebaa (vatandaş) olarak yeniden yaratırlar.²⁰

Egemen ve uyruklar şeklinde karşımıza çıkan bu yeni düzen, yapılan sözleşmenin hangi haklar üzerinden yürütüleceği gündemini de beraberinde getirmektedir. Şüphesiz her şeyden önce barış ve güvenlik için bir yol izleneceği açıktır. Dolayısıyla haklar ve sorumluluklar barış ve güvenlik merkezli şekillendirilecektir. Ancak bu noktada sözleşmenin sadece uyruklar arasında yapıldığını ve egemenin kendisini bu sözleşmenin dışında bıraktığını bilmemiz gerekmektedir. Çünkü “toplumsal anlaşmanın temel yapısı: eşitler bir araya gelirler ve aralarından uzlaşırlar: her biri açıkça haklarının bir bölümünden vazgeçer ve üçüncü kişi her halükarda sözleşmenin tarafı değildir; dolayısıyla tamamen özgür ve mutlak güçle donanmış bir egemen çıkar ortaya ve bu egemen aralarında anlaşma yapan ve kendisinin uyruğu olan insanlara karşı sivil bir üstünlük konumundadır.”²¹ “Dolayısıyla egemenin yapılan sözleşmenin dışında kalması; zorlayıcı bir iktidar olmaksızın sözleşmelerin, anlaşmaların hiçbir yaptırıcı değer taşımamasından kaynaklanmaktadır.”²²

Dağınık bir şekilde duran güç ilişkilerinin tek bir kişi üzerinde toplanmasıyla artık tek bir iktidardan bahsedilmektedir. Bu iktidar kendisini meydana getiren uyruklarının üstünde konumlanarak, Hobbes’un insanlar arasındaki savaşın üç önemli nedeni olarak gördüğü “rekabet, güvensizlik ve şeref” gibi konulardan da sıyrılmış olmaktadır. Dolayısıyla bu iktidarı eline geçiren kişi, uyruklarına karşı vermesi gereken bir savaş durumundan da uzaklaşmaktadır. Çünkü doğa durumunda ortaya çıkan savaşın nedeni olarak “herkesin herkese karşı eşitliği”, bir eşitsizlik durumuyla yer değiştirmektedir. Haliyle de egemenin dâhil olması gereken bir savaş ortamı söz konusu olmayacağından, söz konusu eşitsizlik durumu da hayra yorulabilir. O halde egemen, ülke sınırları içinde tam anlamıyla güvencededir ve her şeye sahip olduğu için

---

²⁰ Cihan Deniz Zarakolu, *Thomas Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, s. 239.

²¹ Philippe Raynaud, Stephane Riols, Otfried Höffe vd, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 374.

²² Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 214.

de kimseyle rekabete girmesine gerek yoktur; üstelik “ölümlü tanrı” sıfatını alacak denli büyük bir saygınlıkla, onurla donanmıştır.²³

En nihayetinde egemenin kuşandığı ayrıcalıkların korku temelli olduğunu görmekteyiz. Çünkü istencini bir başkasının istencine tabi kılan biri, ona, gücü ve zenginliği kullanma hakkını devreder ki böylece, başkaları da aynısını yaptığında, boyun eğilen kişi, bireylerin istençlerini birleştirmek ve uyumlu bir hale getirmek için korkuyu kullanabilsin.²⁴ Egemen kişinin korkuyu kullanması, egemenliğin ne şekilde kazanıldığı fark etmeksizin kullanılan doğal bir zorunluluktur. Bu bakımdan da Hobbes, egemenliğin iki yolla elde edildiğini belirtmektedir. Birincisi; bir kimsenin, kabul etmezlerse onları yok etmek kudretiyle, çocukların veya onların çocuklarını kendi yönetimine boyun eğdirmesinde veya düşmanlarını savaş yoluyla kendi iradesine tabi kılması ve ancak bu şartla hayatlarını bağışlamasında olduğu gibi doğal zor iledir. İkincisi ise, bir kişiye veya bir kurula, onun kendilerini başkalarına karşı koruyacağı inancıyla, tabi olmak için insanların gönüllü olarak kendi aralarında anlaşmasıdır.²⁵ Hobbes, elde edilen bu egemenliklerden ilkinin edinilmiş devlet, ikincisini ise siyasal devlet veya sözleşme ile kurulmuş devlet olarak adlandırmaktadır.

Görünen o ki egemenlik hangi koşullar altında ve hangi şekilde kurulmuş olursa olsun, hepsinde insanların hayatta kalma kaygılarına yönelik girişimler söz konusu olmaktadır. Böyle bir bağlamda ortaya çıkan egemenin, onu meydana getiren bireylere karşı ne türlü haklara sahip olacağı da ayrıca önemli bir noktadır. Çünkü egemen ya da *Leviathan*, insanların yarattıkları bir eser olarak, onlardan bir parça taşır; her bir bireyin iradesini temsil eder.²⁶ Dolayısıyla bu güçlü temsil ilişkisinin ortaya çıkardığı egemenin hakları, barış ve güvenliğin sürdürülebilir olması açısından oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

---

²³ Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 214-215

²⁴ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 83.

²⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 136-137.

²⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s. 443.

2.2. Egemenin Hakları

Yaşam mücadelesinin zorlu yolculuğunda güven içinde hareket edebilmek ve bu yolda olabildiğince uzaklara gidebilmek adına, insanların taştan tekerlerden ve dört ayaklı canlılardan fazlasına ihtiyaç duydukları bir gerçektir. Bu açıdan devletin meydana gelişi konforlu ve hızlı bir gelişim sağlamaktadır. Dolayısıyla da diyebiliriz ki, Hobbes'un egemenler için belirlemiş olduğu haklar, devletin varlığı için olmazsa olmaz zorunlulukları meydana getiren haklardır. Çünkü ipleri elinde tutan egemen, devletin hayati bütün fonksiyonlarını da elinde tutmaktadır. Egemenin en ufak bir dikkat dağınıklığının felaketlere yol açacağına farkında olan Hobbes, uyruklar ile egemen arasında nefret uyandıracak ve oldukça sert bir duvar örmektedir. Ancak her şeye rağmen bu duvarın olmasının hiç olmamasından daha hayırlı olduğunu göstermeye çalışan Hobbes, bu nefretin nedenini şöyle ifade etmektedir:

Bu egemenlik ve mutlak güç [potentia], birçok insana o kadar sert görünür ki, sadece adı bile onlarda nefret uyandırmaktadır. Bu, büyük oranda insan doğası ve doğa yasaları hakkındaki cahillikten ama kısmen de böylesi bir güçle donanmış mevkiye atandıklarında bunu kendi açgözlülükleri için kullananların hatalarından kaynaklanmaktadır.²⁷

Oysa egemen güç sadece güven ve barış ortamını temin edecek şekilde yetkilendirilmiştir. Bu durumda ondan nefret etmek, aslında uyruğun kendi güvenlik ve barışından nefret etmesi anlamına gelecektir. Böyle bir durumun da saçmalık olacağına farkında olan Hobbes, bu saçmalığın ve nefretin ne kadar yersiz olduğunu egemenlerin haklarıyla göstermeye çalışmaktadır.

Bu haklardan ilki, uyrukların hükümet şeklini değiştiremeyecekleriyle²⁸ ilgilidir. Hobbes'a göre, bir devlet kurmuş bulunan ve böylece egemenin eylem ve kararlarını sözleşme gereği benimsemekle yükümlü olanlar, egemenin izni olmaksızın, herhangi bir konuda başka bir egemene tabi olmak için kendi aralarında yasal olarak sözleşme yapamazlar.²⁹

İkinci hak, egemen gücün vazgeçilmezliğidir.³⁰ Hobbes bu hak ile uyrukların egemenin sözleşme ihlali yaptığını gerekçe göstererek uyrukluktan çıkma gibi bir

²⁷ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 102.

²⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 137.

²⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 137.

³⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 138.

durumlarının olamayacağını belirtmektedir. Çünkü egemen, yapılan bu sözleşmenin bir tarafı olmaktan ziyade, taraflar arası barışı ve güvenliği temin edecek ayrıcalıklarla veya Hobbes'un ifadesiyle "mutlak güç"³¹ ile donatılmıştır. Dolayısıyla, hepsinin birden kişiliğini taşıma hakkı, egemenin onlardan herhangi biriyle değil, onların birbirleriyle yaptıkları ahit ile egemen tayin ettikleri kişiye verilmiş olduğundan, egemen açısından herhangi bir sözleşme ihlali söz konusu olamaz ve bu nedenle onun uyruklarından hiçbiri, vazgeçme mazeretini öne sürerek, uyrukluktan kurtulamaz.³²

Üçüncü hak, hiç kimsenin, çoğunluk tarafından belirlenen egemenin kuruluşuna, adaletsizlik etmeden karşı gelemeceğidir.³³ Hobbes burada egemenin meydana geliş şekline karşı çıkacak olan kimselerin, egemen tarafından yok edilme hakkının olacağını belirtmektedir. Çünkü bir kimse, toplanmış olanların birliğine gönüllü olarak girmiş ise, orada iradesini gerektiği biçimde açıklamış ve dolayısıyla, çoğunluğun karar vereceği şeye uyacağına zımnen söz vermiş demektir: ve dolayısıyla, bu karara uymayı reddeder veya onların kararlarından herhangi birine karşı gelirse, ahdine aykırı ve bu nedenle de adaletsiz davranıyor demektir.³⁴

Dördüncü hak, egemenin eylemlerinin uyruklar tarafından eleştirilemeyeceğidir.³⁵ Hobbes, egemeni meydana getiren kişilerin, doğal olarak egemenin tüm eylemlerini de meydana getiren kişiler olduğundan, uyrukların herhangi bir eleştiri yöneltmesinin mantıksız olacağını vurgulamaktadır. Çünkü her bir uyruk, kurulmuş olan egemenin bütün eylemleri ve kararlarının amili olduğu için; egemenin yaptığı hiçbir şey uyruklarına yapılmış bir haksızlık olamaz ve ayrıca egemen, uyruklarından herhangi biri tarafından adaletsiz olmakla suçlanamaz.³⁶ Dolayısıyla da egemeni eleştirmek demek, uyruğun kendisini eleştirmesi anlamına gelmektedir. Bunun da mantıksız olmasından dolayı Hobbes, böylelikle egemeni bir kez daha güvenli bir limana çekmektedir.

---

³¹ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 95.

³² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 138.

³³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 139.

³⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 139.

³⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 139.

³⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 140.

Beşinci hak, egemenin yaptığı hiçbir şeyin, uyruklar tarafından cezalandırılmayacağıdır.³⁷ Hobbes, dördüncü hak için kullandığı mantığı bu hak için de devam ettirmektedir. En nihayetinde kimse kendi kendini cezalandıramaz.

Altıncı hak, uyruklara hangi düşüncelerin öğretileceğine egemenin karar vermesidir.³⁸ Bu hak toplumsal yaşamın özünü oluşturan ve doğa yasalarının çıktığı yer olan aklın kendi haline bırakılmasının zararlı olabileceğini imlemektedir. Dolayısıyla, hangi durumlarda, nereye kadar ve hangi insanların topluluklar karşısında konuşmalarına izin verileceğine ve yayımlanmadan önce kitaplardaki düşünceleri kimin inceleyeceğine karar verilmesi de egemenliğin bir parçasıdır.³⁹ Çünkü insan eylemlerinin düşüncelerden doğduğunu belirten Hobbes, barışı ve uyumu sağlamanın yolunun insan eylemlerini yönetmekten, dolayısıyla da düşüncelerin iyi yönetilmesinden geçtiğini⁴⁰ belirtmektedir. Hangi düşüncelerin barıştan ve hangilerinin savaştan yana olduğunun ayırt edilebilmesine olanak sağlayan bu bakış açısıyla Hobbes, egemenin uzanabileceği yerlerin derinliğini göstermektedir.

Yedinci hak, uyruklardan her birinin, başka hiçbir uyruğun adaletsizlik etmeden ondan alamayacağı hangi şeylerin kendisine ait olduğunu bilebileceği kurallar yapma hakkıdır.⁴¹ Bu hak uyrukların mülkiyet ilişkilerini düzenleyen bir haktır. Doğa durumunda herkesin her şeye karşı eşit oranda hak sahibi olduğu bir ortamda barışın mümkün olmaması, doğal olarak mülkiyet konusunun egemen tarafından düzenlenmesini gerektirmektedir.

Sekizinci hak, yargılama ve anlaşmazlıkları çözme hakkıdır.⁴² Bu hak, uyruklar arasında yaşanacak olan olumsuzlukları gidererek, herkes için en uygun yolu bulmakla ilgilidir. Çünkü anlaşmalar çözüme bağlanmaz ise, bir uyruk bir başka uyruk tarafından verilen cezalara karşı korunamaz; *meum* (benimki) ve *tuum* (seninki) hakkındaki yasalar boşunadır ve herkes, kendini korumanın doğal ve gerekli

---

³⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 140.

³⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 140.

³⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 140.

⁴⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 140-141.

⁴¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 141.

⁴² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 141.

isteğinden hareketle, kendini kendi gücüyle koruma hakkına sahip olmaya devam eder ki bu, savaş durumu olup, devletlerin kuruluş amacına aykırıdır.

Dokuzuncu hak, uygun görüldüğü takdirde savaş ve barış yapma kararı alma hakkıdır.⁴³ Bu hak, egemenin kendisini görünür kıldığı en baskın haklardan birisi durumundadır. İç ve dış tehditlere karşı güvenliği sağlamak üzere meydana getirilmiş bir yapının, silahlı güçleri idare etmek ve kamu yararına vergileri düzenlemekten uzak kalması düşünülemez. “Çünkü halkın savunulacağı kuvvet ordulardan oluşur ve bir ordunun gücü de, onu oluşturan askerlerin güçlerinin tek bir komuta altında birleşmesinden oluşur; bu komuta, kurulmuş olan egemen gücün elindedir; çünkü orduyu komuta etmek, başka bir kuruluş gerekli olmaksızın, komutayı elinde bulunduranı egemen yapar. Dolayısıyla, bir orduya kim komutan yapılırsa yapılsın, egemen gücü elde bulunduran daima başkomutandır.”⁴⁴

Onuncu hak, bütün barış ve savaş danışmanlarını ve bakanlarını seçme hakkıdır.⁴⁵ Devleti bir beden gibi görececek olursak, bu bedenin her uzvunun koordineli ve uyumlu çalışması oldukça büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla egemen, halkın huzurunu sağlayacak, başka bir ifadeyle bedenin en iyi şekilde çalışmasını sağlayacak en uygun kişileri belirleme hakkına da sahip olmaktadır. Hobbes’un belirttiği üzere: “Egemen, genel barış ve savunma amacıyla yükümlü olduğuna göre, bu görevi için uygun göreceği araçları kullanma yetkisine sahip demektir.”⁴⁶

On birinci hak, ödül ve cezaları önceki bir yasanın ölçüyü belirlemediği takdirde, egemenin bunu dilediği gibi belirleme hakkıdır.⁴⁷ Hobbes’a göre, insanları devlete hizmet etmeye özendirmek veya parasal cezalarla veya küçük düşürerek cezalandırmak yetkisi de egemene ait⁴⁸ olmak durumundadır. Çünkü her insan doğası, belirlenmiş olan kurallara yüksek itaat sonrası veya aksi bir durumda buldukları takdirde övülmek veya aşağılanmakla durumu idrak edecek bir yapıdadır. Bu hak aynı zamanda sağladığı ödüllerle devlet için iyi işler peşinde koşanların sayısını arttırmayı,

---

⁴³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 142.

⁴⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 142.

⁴⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 142.

⁴⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 142.

⁴⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 142.

⁴⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 142.

verdiği cezalarla da devletin zararına işler peşinde koşanların sayısını azaltmayı ummaktadır.

On ikinci ve son hak, şeref ve paye verme hakkıdır.⁴⁹ Bu hak, insan doğasının şeref duygusuna karşılık gelmektedir. Her insan, içinde yaşadığı toplumda saygın bir yer edinme çabası içerisinde olur. Bu çabayı tetikleyen şey, şüphesiz güven duygusundan başka bir şey değildir. Dolayısıyla da bir insanın güven içinde yaşamasına olanak sağlayan güç ne ise, onun bu saygınlık ihtiyacını da giderecek o güçtür. Bu nedenle, şeref unvanları vermek ve herkesin hangi paye ve soyluluk derecesine sahip olacağını ve kamusal veya özel buluşmalarda birbirlerine hangi saygı işaretlerini göstereceklerini belirlemek de egemene aittir.⁵⁰

Genel hatlarıyla bakıldığında egemenin yürütme gücüne karşılık gelen bu haklar, Hobbes'un egemen ile uyruk arasına neden sert ve aşılması zor bir duvar ördüğünü de gözler önüne sermektedir. Bu hakların devredilemez ve bölünemez olduğunu düşünen Hobbes, devletlerin barış ve güvenliğinin bu haklardan geçtiğini düşünmektedir. Dolayısıyla egemen güçten nefret etmek yersizdir. Ayrıca bu haklar, egemen güçten feragat edilmesi dışında, asla kaybolmaz.⁵¹ Yapılan sözleşme ile meydana getirilen egemen güç, zamanla bir kalıp halini alır. Öyle ki; o bir kez meydana getirildi mi, kullanılmaktan vazgeçilse dahi hiçbir şekilde içeriğinden bir şey kaybetmemektedir. Çünkü her şey ona bağlı olduğundan bir şekilde her şey eski haline dönecektir. Egemene esneklik payı tanımayan Hobbes, her insanın uğruna savaşlar verdiği şeref duygusu bakımından da egemene ayrıcalıklı bir konum vermektedir. Nasıl ki uyruklardan daha kudretli bir halde ise egemen, şeref bakımından da uyruklardan üstün olmak durumundadır. Hobbes bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Çünkü şerefin kaynağı egemenliktir. Lord, kont, dük ve prens unvanları egemen tarafından yaratılır. Efendilerinin huzurunda hizmetçiler nasıl eşit ve şereften yoksun iseler; uyruklar da egemenin huzurunda böyledir. Onun görüş alanı dışında iken bazıları daha çok, bazıları daha az parlasalar da, onun huzurunda, güneşin karşısındaki yıldızlardan daha fazla parlamazlar.⁵²

---

⁴⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 142.

⁵⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 143.

⁵¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 144.

⁵² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 144.

Egemen her ne kadar barış ve güvenlik merkezli var olsa da, insan doğasından izler taşıma ihtimali her zaman bulunmaktadır. Çünkü onu meydana getiren irade, insan iradesinden çıkmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar konumu gereği savaşa ihtiyaç duyacak ihtiraslardan uzak olsa da, yine de taşıyabileceği ihtiraslar olabilir. Böyle bir durumda uyrukların egemenin ihtirası karşısında çaresiz ve berbat bir durumda gibi gözükebileceğini belirten Hobbes, her şeye rağmen egemen gücün varlığını yokluğu kadar zararlı görmemektedir. Bu durumu Hobbes şu şekilde ifade etmektedir:

Çünkü bütün insanlar, en küçük bir ödemeyi bile büyük bir ıstırap gibi gösteren büyütücü gözlükler, yani tutkular ve öz-sevgilerini taşırlar; fakat kendilerini bekleyen ve böyle ödemeler yapılmaksızın kaçınılması mümkün olmayan felaketleri görebilmeleri için gerekli uzak gözlüklerinden, yani ahlak ve uygarlık biliminden yoksundurlar.⁵³

Sonuç itibariyle devletin uyrukları üzerinde baskı, şiddet uygulaması yine insanların iyiliği içindir; çünkü devlet, bu şekilde davranmazsa zayıflayıp çözülerek, doğa durumuna, yani savaş ortamına geri dönmek zorunda kalır. Dolayısıyla bu sonucun yaşanmaması için egemen haklarını en iyi şekilde muhafaza etmek zorundadır. Her şeye rağmen egemenin uyruklar üzerindeki baskı ve şiddet hakkının bir despotluk hali olmadığı, buradaki amacın uyrukların barış için yaşayabilmeleri önünde engel olacak her türlü insani etkinliğe karşı bir tavır takınma olduğunu belirtmek gerekmektedir. Nitekim egemenin bu konular karşısında takınacağı tavrın sınırlarını Hobbes net bir şekilde belirtmektedir.

2.3. Egemenin Görevleri ve Sınırı

Egemenin hakları ile Hobbes, onu sarsılmaz ve dokunulmaz bir alanda muhafaza etmektedir. Çünkü devletin güvenliği için egemenin kudreti ve dokunulmazlığı büyük bir önem arz etmektedir. Hobbes bu durumu kendinden önceki filozofları kast ederek; “Devlet ve yurttaşlarını vücut ve onun organları ile kıyaslayanların neredeyse tamamı, baş insan için ne ise devlette egemen gücü elinde bulunduran da tüm devlet için aynı şeydir demektedirler. Buraya kadar söylenenlerden anlaşılmaktadır ki, böylesi bir gücün sahibinin (ister tek bir kişi ister tek bir meclis olsun) devlet ile kurduğu ilişki baştan ziyade ruha tekabül etmektedir. Çünkü insanın bir ruhu ve istenci [*voluntas*] vardır ve böylece bir şeyi isteyebilir [*velle*] veya reddedebilir [*nolle*]; benzer şekilde,

⁵³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 144.

bir devlet de bir istence sahiptir ve egemen gücü elinde tutan aracılığıyla bir şey isteyebilir veya reddedebilir.”⁵⁴ şeklinde ifade etmektedir.

Egemen gücün devletin ruhu olması, devletin ayakta kalması için ihtiyaç duyduğu bütün yetkileri, başka bir ifadeyle bütün tutkuları yönetme hakkı sağlamaktadır. Dolayısıyla da bu haktan egemenin görevleri çıkmaktadır. Çünkü madem egemen devletin ruhu olarak kudretli bir yerde durmaktadır, o halde onun bu ayrıcalıklı doğası devleti ayakta tutacak birtakım görevleri de taşımak zorundadır. Buradan da hareketle egemenin en temel ve öncelikli görevi doğmaktadır; güvenlik. “Güvenlikle burada kastedilen, sadece koruma değil; aynı zamanda, her insanın meşru emeğiyle, devlete tehlike veya zarar gelmeksizin elde edeceği, hayatın bütün konforlarıdır.”⁵⁵ Bu görev, uyruğun tüm yapıp etmelerinin egemen tarafından, devletin çıkarları ölçüt alınarak değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Çünkü devletin çıkarı, onu meydana getiren uyrukların çıkarı demektir. Ancak bu görevin hayat bulması için, öncelikle toplumun tamamının bu doğrultuda eğitilmesi gerekmektedir. Buradan da ikinci görev olan, eğitim ve yasaları düzenleme doğmaktadır. “Bu görev, şikâyet üzerine mağdur olmaktan korunmaları ötesinde, bireylerle tek tek ilgilenecek değil; hem fikir hem de emsal bakımından kamunun eğitilmesi kapsamında genel bir rehberlik yoluyla ve bireylerin kendi durumlarına uygulayabilecekleri iyi yasalar yapılması ve icra edilmesi yoluyla yerine getirilmelidir.”⁵⁶ Böylelikle genel bir bilgilendirme haritasının zorunluluğuna vurgu yapan Hobbes, herkesin egemenin görev alanından haberdar olmasını ve onunla uyum içinde hareket etmelerini amaçlamaktadır. Ayrıca bir görev olarak bu bilgilendirme gayreti, herkesin siyasal bir alana dahil edilmesini de imlemektedir. En nihayetinde siyasal beden inşası da bunu gerektirmektedir. Çünkü doğa durumunu terk etme kararı alındığı ve bu doğrultuda sözleşmenin yapıldığı andan itibaren herkes, karar kıldıkları egemenin yönetsel gücü altında varlık gösteren, yeni bir statülü kişiler olmaktadır. Vatandaşlık statüsü olan bu yeni statü, toplumsal yaşamın sürmesi için gerekli olan sorumlulukların siyasal temsilciliğini üstlenmek demektir.

---

⁵⁴ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 103.

⁵⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 249.

⁵⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 249.

Siyasal bedenin parçaları haline gelen uyruklar, devletin tutarlı, istikrarlı ve güven içinde hareket etmesini sağlayacak her türlü düzenlemeye muhtaç hale gelmektedir. Dolayısıyla bu durumda egemenin haklarını terk edemeyeceğini belirten Hobbes, temel bir egemenlik hakkını terk etmenin egemenin görevine aykırı olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁷ Egemenin sahip olduğu hakları terk etmesi durumunda devletin ayakta kalma şansı olamayacağından, egemenlik haklarının terk edilmesi doğal olarak imkânsızdır. “Çünkü araçları terk eden amaçları da terk eder.”⁵⁸ Devletin varlık amacı ilk görevde belirtildiği üzere halkın iyiliği ve korunması ile ilgili unsurları barındırdığından, amacı terk etmek demek, halkın iyiliğini göz ardı etmek ve sağlanan birliği bozmak demektir. Bunun yaşanmaması için de araçlara ne pahasına olursa olsun sahip olmak gerektiğini düşünen Hobbes, hem egemenin sınırlarını belirlemede hem de ona toplumsal huzurun sağlanması için uyrukların eğitilmesiyle ilgili görevler yüklemektedir.

Hobbes’a göre egemenin sahip olduğu bu temel hakların gerekçeleri halka öğretilmelidir. Eğer egemen halkın bilgilendirmesini sağlamıyor veya onların yanlış bilgilendirilmesine göz yumuyorsa, orada egemen görevini ihlal ediyor demektir. Bunun önemini ise insanların kandırılmaya müsait bir doğaya sahip olmasında yatmaktadır. Eğer egemen bunun önemini anlamazsa, “insanlar, kolayca yoldan çıkarılır ve, devlet bu yetkilerini kullanmak istediğinde, egemene direnmeye ayarlırlar.”⁵⁹ Dolayısıyla da “bu hakların gerekçeleri, titiz ve doğru bir şekilde öğretilmelidir.”⁶⁰ Bu öğrenme süreçleri içerisinde, uyruklara yönetimi değiştirmeye özenmemeleri gerektiği, egemen karşısında popüler kişilere bağlanmamaları gerektiği ve egemen güce itiraz etmemeleri⁶¹ gerektiği gibi şeylerinde öğretilmesi gerektiğini düşünen Hobbes, bunların öğrenmekle kalmayıp sürekli hatırlatılmasının büyük önem arz ettiğini belirtmektedir. Çünkü bu temel hakların akli hiçbir ilkeye dayanmadığını iddia edenlerin ve her ne kadar bu temel hakların öğretilmesine rağmen, yeterli kapasiteye sahip olmayan insanların çıkma ihtimali olacağından, uyruklar bu

---

⁵⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 249.

⁵⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 250.

⁵⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 250.

⁶⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 250.

⁶¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 252-253.

durumlara karşı hazırlıklı kılınmalıdır. Bunun için de, “uyrukların bir araya toplanabilecekleri ve egemenlerin egemeni olan Tanrı’ya dualar ve övgülerden sonra, görevlerinin onlara anlatılacağı ve genelde hepsini ilgilendiren pozitif yasaların okunup açıklanacağı ve onları yasa yapan otoritenin kafalara yerleştireceği belirli zamanlar tespit edilmesi gerekir.⁶² Hobbes bu noktada Yahudilerin şabat gününü örnek vererek, bu belirlenmesi gereken günlerin nasıl günler olması gerektiğini görünür kılmaktadır. Başka bir ifadeyle, insanların iş zamanları dışında belirlenecek olan günlerde toplanmaları sağlanarak, egemen tarafından yasalar ve diğer sorumluluklar hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir.

Egemenin buraya kadar olan görevleri en önemli ve hayati olan görevler olarak değerlendirilebilir. Çünkü fitne ve fesatlığın zehri bir kez insan aklına düştü mü, orada kargaşanın kol gezeceği kesindir. Dolayısıyla buraya kadar Hobbes’un üzerinde durduğu görevler, toplumsal huzurun hareket noktasını sağlamlaştırmaya yönelik görevler olduğu gözükmemektedir. Ancak egemenin bu görevleri dışında, mesafe koyulmadığında devletin yapısal noktalarına zarar verebilecek, onun bütünlüğünü ve toplumsal huzuru bozmaya doğru yol alabilecek başka görevleri de bulunmaktadır. Bu görevler; çocukların ebeveynlerine saygı göstermesini sağlamak, haksızlık yapmaktan kaçınmak ve adaletin önemini uyruklara öğretilmesi, üniversitelerin kullanılarak gençlerin doğru bir şekilde eğitilmesi, vergilerin adalete uygun bir şekilde alınması, hayatlarını kendi emekleriyle sürdüremez olanlara yardım eli uzatmak ve bunları özel kişilerin eline bırakmamak, tembelliğin önlenmesi, halkın iyiliği için gerekli olan ve vazih olan iyi yasalar yapmak, ceza ve ödüllerin doğru bir şekilde uygulanmasını sağlamak, ödüllerin devlete yararlı olacak şekilde verilmesi, iyi danışmanlar ve komutanlar seçmekten oluşmaktadır.⁶³

Egemenin bütün bu görevlerini “halkın güvenliği en üstün yasadır”⁶⁴ şeklinde tek bir maddede özetleyen Hobbes, egemenin var olma sebebini görünür kılmaktadır. Buradan da çıkarılabilecek sonuç, egemenin sahip olduğu hak ve görevlerin uyrukların

---

⁶² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 253.

⁶³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 254. Takip eden diğer egemenliğin görevleri için bakınız: Thomas Hobbes, *a.g.e.*, s. 262.

⁶⁴ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 172.

iyiliği üzerine inşa edilmiş olmasıdır. Bizzat bundan dolayı “Tanrı kralları halk için yaratmıştır; halkı krallar için değil.”⁶⁵ Sosyal devlet anlayışının izlerini de gördüğümüz egemenin görevleri aynı zamanda rasyonel aklın bir ürünü olarak tecelli etmektedir. Çünkü egemeni meydana getiren insandır. Dolayısıyla insanın rasyonel bir canlı olması, egemenin de rasyonel bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır. Dahası, insanın sahip olduğu bütün güdülerini taşıyan egemen, insanların içinde bulunduğu durumdan farklı olarak, onun kendisinden başka bir rakibi olmadığından insanın gidermeye çalıştığı başta güvenlik ihtiyacı olmak üzere, diğer bütün ihtiyaçlarını çok daha rasyonel bir şekilde giderme imkânına sahiptir. İşte bu imkân, devletin sosyal olma eğilimini arttırarak, uyrukların huzuru ve mutluluğu için çalışmasını kolaylaştırmaktadır.

Ayrıca egemenin sınırlarını görebilmesine de yardımcı olan bu rasyonellik, hangi noktaların terk edilmemesi gerektiğini de açık bir şekilde gösterebilmektedir. Egemenin varlığını olumlayan her ne varsa, toplumsal sözleşmenin canlılığını ve hayatiliğini sağlayan sınırları ifade etmektedir. Bu sınırların aşılması veya bu sınırlardan uzaklaşmanın akılcı olmayacağı açıktır. Çünkü “insanlar, kendi can güvenliklerini korumak için toplumsal bir sözleşme ile egemenliği tesis ettikleri için, can güvenliği üzerindeki garantinin ortadan kalkması, tebaanın egemene olan itaat borcunu da ortadan kaldırmaktadır.”⁶⁶ Böyle bir duruma düşmek, egemenin amacını kaybetmesi ve ortadan kalkması anlamına geleceğinden, onun uyruklar üzerindeki mutlak gücünü ve kudretini hiçbir şekilde kaybetmemesi gerekmektedir. O halde denilebilir ki, “egemenin mutlak erki, aynı zamanda “sınırları” da belirlemektedir.”⁶⁷

En nihayetinde bu sınır bizlere göstermektedir ki egemenin uyruklar üzerindeki gücü, genelin çıkarını muhafaza edebilecek şekilde sınırlandırılmış bir durumda bulunmaktadır. Egemenin ortaya çıkış şekli bakımından taşımış olduğu rasyonellik ise inşa edilmiş olan siyasal bedenin bağımsızlık sistemini meydana getirmektedir. Böylelikle doğal bir savunma mekanizması inşa eden Hobbes, egemenin sınırlarını

---

⁶⁵ Bkz. Thomas Hobbes, *A Dialogue*, s. 58, Aktaran: Cihan Deniz Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, s. 321.

⁶⁶ Cihan Deniz Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, s. 327.

⁶⁷ Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 245.

akıl gibi güçlü bir temel üzerine inşa ederek, sağlanan toplumsal barışı güvenli bir limanda muhafaza etmek istemiştir.

2.4. Uyrukların Özgürlüğü, Hakları ve Özgürlüğün Yeniden Yapılandırılması

Egemenin hak ve yetkilerinin kaynaklık ettiği mutlak gücü karşısında uyruklar savunmasız bir durumda değildir. Savunmasız olmamaları da gerekmektedir. Çünkü devletin ruhu olan egemenliğin varlık amacı uyruklarının çaresizliğinde değil, onların huzur ve güvenliğinde belirmektedir. Dolayısıyla egemenin hak ve yetkileri tarafından kuşatılmış gibi duran uyruklar, Hobbes'un özgürlük anlayışıyla beraber egemen ve uyruk iş birliğine dönüşerek, devletin huzuruna kapı aralamaktadır. Buradan hareketle süreci özgürlük tanımıyla başlatan Hobbes, özgürlüğü en basit anlamıyla "engelleme olmaması"⁶⁸ şeklinde tanımlamaktadır. Hobbes'un özgürlüğü bu şekilde tanımlamasının altında, doğal dünyanın fizik yasalarıyla işlemesi yatmaktadır. Engellemelerin olmaması durumunu da bu bağlamda açıklamaya çalışan Hobbes, "engelleme ile, hareketin önündeki dışsal engelleri" kast etmektedir. Bu durumun canlı ve cansız varlıkları da kapsayacak şekilde genel bir özgürlük tanımı sağladığını düşünen Hobbes, insanların özgürlükten bahsederken bazı yanlış anlamlarla düşündüklerini ifade etmektedir. Hobbes bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Özgür ve özgürlük kelimeleri, varlıklar dışında bir şeye uygulandıklarında, yanlış kullanılırlar; çünkü harekete tabi olmayan bir şey, engellemeye de tabi değildir: dolayısıyla, sözgelimi, yol serbesttir denildiğinde, yolun özgürlüğü değil o yolda engelsiz yürüyenlerin özgürlüğü kastedilir. Yine, bir bağış özgürdür dediğimizde, bunun anlamı bağışın herhangi bir özgürlüğü olduğu değil, onu vermek için herhangi bir yasa veya sözleşme ile sınırlanmamış olan bağış yapmanın özgürlüğü kastedilir.⁶⁹

O halde özgürlük söz konusu olduğunda, öncelikle hareketliliğin kaynağını anlamaya çalışmak gerekmektedir. En nihayetinde yapısı gereği durağan olan bir şey, özgürlüğe de ihtiyaç duymayan şeydir. Dolayısıyla hareketliliği özgürlük için olmazsa olmaz bir ilke olarak alan Hobbes, bütün bu yanlış anlamlardan kurtarılmış bir şekilde, engellerin aşılması konusunda en yetkin canlı türü olan "özgür insanı", "gücü ve zekasıyla yapmaya muktedir olduğu şeylerde, istediği şeyi yapması engellenmemiş

⁶⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 162.

⁶⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 163.

olan biri”⁷⁰ olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama Hobbes’un, egemen ve uyruklar arasındaki ilişkinin, uyruklar açısından ne tür hakları ortaya çıkardığını da göstermektedir. Ancak bu haklardan önce; özgürlüğün altını biraz daha oyarak derinlere ilerlemek isteyen Hobbes, özgürlüğün korku ve zorunlulukla olan ilişkisi üzerinde durarak, özgürlüğün korku ve zorunlulukla tutarlı olduğunu ifade etmektedir. “Sözgelimi, geminin batacağı korkusu ile, bir kimse mallarını denize attığında, bunu yine de isteyerek yapmaktadır ve isterse bunu yapmayabilir: dolayısıyla bu, özgür olan bir kimsenin eylemidir.”⁷¹ Ve:

Nasıl ki su, sadece, kanaldan aşağıya doğru akma özgürlüğüne değil, aynı zamanda zorunluluğuna da sahiptir; aynı şekilde, insanların isteyerek yaptıkları eylemler de, iradelerinden kaynaklandığı için özgürlükten kaynaklandıkları gibi; insan iradesinin her eylemi ve insanın her arzusu ve eğilimi, bir nedenden kaynaklandığı ve o nedenin kendisi de, ilk halkası bütün nedenlerin ilk nedeni olan Tanrı’nın elinde olan sürekli bir zincir içinde, başka bir nedenden kaynaklandığı için, aynı zamanda zorunluluktan kaynaklanır.⁷²

Korku ve zorunluluk yaklaşımıyla Hobbes, özgürlüğün kendi içinde bazı doğal yaratılış halleri taşıdığını göstermektedir. Bu yaratılış halleri insan doğasında karşılık bularak kendisini gerçekleştirmektedir. Özgürlüğün korku ve zorunlulukla uyum içinde olması da bu durumdan ileri gelmektedir. Başka bir ifadeyle, özgürlüğün doğası ile insanın doğası aynı doğrultuda ilerlemektedir. İkisi de engellerin üstesinden gelecek şekilde tercihlerde bulunmak ve hatta tercihler yaratmak üzere var olmaktadır. Dolayısıyla bu öyle bir doğrultudur ki, insan için özgürlükten vazgeçmek demek, özgürlüğü başka bir halde yeniden inşa etmek anlamına gelmektedir. Hobbes bu durumu, yapay sözleşmelerle ifade etmektedir. Hobbes’a göre;

İnsanlar, barışın sağlanması ve böylece kendi varlıklarının korunması için, nasıl ki bizim devlet dediğimiz yapay bir insan yaratmışlarsa; aynı şekilde, kendi aralarında karşılıklı sözleşmelerle, bir uçta, egemen gücü kendisine verdikleri kişinin veya meclisin dudaklarına bağlı, öteki uçta ise kendi kulaklarına bağlı olan ve toplum yasaları denilen yapay zincirle yaratmışlardır.⁷³

Ve; “bu bağlar, kendi doğaları bakımından zayıf olsalar da, onları kırmanın zorluğu değilse bile tehlikesi nedeniyle, var olmaya devam ettirilirlir.”⁷⁴ İnsanların

⁷⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 163.

⁷¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 163.

⁷² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 163-164.

⁷³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 164.

⁷⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 164.

kendi istekleriyle yapmış oldukları bu sözleşmeler veya bağlar, özgürlüğün esaretle yer değiştirmesi gibi gözükmemektedir. Ancak işin aslının böyle olmadığını göstermeye çalışan Hobbes, yapılan sözleşmelerin içeriğinin esaretten çok, en makul şekilde özgürlüğün değerlendirilmesi olarak düşünmektedir. Bu da şu anlama gelmektedir; “yasalarca müsaade edilen bütün eylemlerde, insanlar, kendileri için en yararlı olacak şekilde, kendi akıllarının önereceği şeyleri yapmak özgürlüğüne sahiptirler.”⁷⁵ En nihayetinde sözleşmenin ve yasaların yapıldığı andan itibaren özgürlüğün doğa durumundaki gibi işlenmesinin mantıklı bir yönü olmayacağından ve özgürlüğü yukarıda belirttiğimiz anlamıyla, mutlak bir anlamda terk etmenin de söz konusu olmayacağından, geriye özgürlüğün yeni bağlamına uygun bir şekilde yeniden inşa edilmesi kalmaktadır. Eğer özgürlükten kastımız, bedensel anlamda hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan, her istediğimizi yapmak ise, ki bu doğa durumudur, böyle bir düzlemde genelin iyiliğine ulaşmanın mümkün olmayacağı aşikardır. Dolayısıyla özgürlüğü doğa durumu bağlamından alıp, sözleşme bağlamına taşıyan Hobbes, özgürlüğe yeni bir yaşam alanı açmaktadır.

Bu yeni yaşam alanı genelin iyiliğini merkeze koyarak, başta koruma ve güvenliği temin edecek şekilde yasal düzenlemelerin yapıldığı ve özgürlüğün bu düzenlemelerle uygun bir hale getirildiği bir noktadır. Böylelikle de bir uyruğun özgürlüğü her istediğini yapma özgürlüğünden çıkıp; egemenin, uyrukların eylemlerini düzenlerken, yasaklamış olduğu işlere⁷⁶ dönüşmektedir. Örneğin, “birbirleriyle alım ve satım yapmak ve başka türden anlaşmalara girmek; evlerini, gıdalarını ve mesleklerini seçmek ve çocuklarını uygun gördükleri şekilde yetiştirmek özgürlüğü ve benzeri gibi.”⁷⁷

Hobbes özgürlüğün bu değişim serüvenini gösterdikten sonra, uyrukların gerçek özgürlüklerinin ayrıntılarına ve yükümlüklerine doğru bir yolculuğa çıkarak, şöyle bir soruyla başlamaktadır: “Bir devlet yarattığımızda, hangi haklardan vazgeçtiğimizi veya bir başka ifadeyle, egemenimiz yaptığımız kişi veya meclisin istisnasız bütün eylemlerini kabul etmekle, kendimizden hangi özgürlüğü esirgediğimizi

---

⁷⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 164.

⁷⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 165.

⁷⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 164.

düşünmeliyiz.”⁷⁸ Bu soru özgürlüğün yeniden yapılandırılmasına giriş mahiyeti taşımaktadır. Çünkü hem yükümlülüğün hem de özgürlüğün, boyun eğmek eyleminden oluştuğunu düşünen Hobbes, uyruğun yükümlülüğünün ve özgürlüğünün barışın kurulması ve ortak düşmanlardan korunma isteğinden türetilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu nokta, yukarıda bahsettiğimiz üzere özgürlüğün en makul şekilde yeniden gözden geçirilmesini ve uyruklara bu anlamda doğan yeni özgürlük haklarının teslim edilmesini sağlamaktadır. Bundan da ilk olarak; uyrukların, kendilerine yasal olarak saldıranların çıkması durumunda dahi, kendi varlıklarını savunma özgürlüğü doğmaktadır.⁷⁹ Bir insanın kendi varlığını savunmamak gibi bir durumun insan doğası gereği söz konusu olamayacağından, bu yeni özgürlük hakkı, kendisinden sonra gelecek olan yeni özgürlük haklarına zemin oluşturmaktadır.

İnsanın nihai amacı kendi varlığını korumak olduğundan, “uyruklar kendilerine zarar vermeye zorlanamazlar.”⁸⁰ Dolayısıyla, egemen uyruklarından kendileri için zararlı olacak şeyleri yapmaya zorlayamaz. Zorlayacak olsa dahi Hobbes, uyrukların zorlamaya karşı itaat etmeme özgürlüğüne sahip olduklarını belirtmektedir. Her ne kadar yapılan sözleşme yapısı gereği insanların itaat ilişkileri üzerinde kesin buyruklar taşıyor olsa da, burada önemli olan şeyin sözleşmenin sözleri değil, niyeti olduğunu düşünen Hobbes, uyruğun itaat etmeyi reddedişin, egemenliğin kuruluş amacına ters düşüyorsa, reddetme özgürlüğü olmadığını, eğer ters düşmüyor ise, bu özgürlüğe sahip olduğunu belirtmektedir.⁸¹

Başka bir hususta, uyrukların gönüllü olarak teşebbüs etmedikleri sürece, savaşmaya da zorlanamayacakları konusundadır.⁸² Bu husus insan doğasının içgüdüsel olarak, tehlikeden kaçınma refleksiyle ilgilidir. Hobbes bu durumu korkuyla ilişkilendirerek ele alır ve herkeste aynı oranda savaşma cesaretinin olamayacağını vurgulamak ister. Dolayısıyla “ordular çarpıştığında, bir tarafta, veya her iki tarafta da, kaçanlar olur; ancak, hainlikten değil korkudan kaçıyorlarsa, bunu yapmakla haksız

---

⁷⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 168.

⁷⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 168.

⁸⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 168.

⁸¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 169.

⁸² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 169.

değil onursuz davrandıkları kabul edilir.”⁸³ Ancak bu durumun herkes için geçerli olamayacağını düşünen Hobbes, bir asker olarak orduya yazılan ve devletten para alan bir kişinin, ürkek yaradılış gerekçesini öne sürerek; savaştan kaçma özgürlüğünün olamayacağını belirtmektedir.⁸⁴ Çünkü halkın güvenliğinin sağlanma zorunluluğu olan egemenin, bir şekilde uyruklarını iç ve dış tehditlere karşı koruyup kollaması gerekmektedir. Bunu sağlamak üzere egemene tabi olan bir ordunun, korkaklık göstermesi devletin sonunu getirebileceğinden, böyle bir özgürlüğün uyrukların tamamına verilmesi şüphesiz düşünülemez.

Hobbes uyrukların en büyük özgürlük haklarının yasaların eksikliğinden doğduğunu belirtmektedir. Egemenin kural koymadığı durumlarda, uyruk, kendi takdirine göre, yapmak veya yapmamak özgürlüğüne sahiptir.⁸⁵ Bu durumu “yasaların sessizliği” şeklinde ifade eden Hobbes, bir zamanlar İngiltere’de, güçlü olanların kafalarına göre başkalarının topraklarına girerek, onları diledikleri gibi dışarı atma hakkına sahip olduklarını, ancak daha sonra düzenlenen bir yasayla bu zor kullanma özgürlüğünün ortadan kaldırıldığı örneğini vermektedir. Böyle durumlarda uyrukların özgürlüğünün doğa durumunda olduğu gibi, istedikleri şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Ancak bu durumlarda ortaya çıkan yasa eksikliğinin derhal giderilmesi, şüphesiz büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü özgürlüğün yeni bağlamında keyfiyet, felaket ile eşanlı hale gelmektedir. Dolayısıyla özgürlüğün olması gerektiği düzleme çekilmesi, devletin huzuru için olmazsa olmaz önemli bir konudur. O halde denilebilir ki bu en büyük özgürlük hakları durumları, aynı zaman en çok dikkat edilmesi gereken özgürlük haklarıdır da.

Başka bir özgürlük hakkı da, uyrukların gerektiği durumlarda egemene karşı dava açma özgürlüğünün olmasıdır. Hobbes bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Eğer bir uyruk, mevcut bir yasaya istinaden, borç konusunda veya toprak veya malların sahiplik hakkı konusunda veya kendisinden talep edilen herhangi bir hizmetle ilgili olarak veya kendisinden talep edilen herhangi bir hizmetle ilgili olarak, egemeniyle bir anlaşmazlık içinde olursa; sanki bir uyruk

---

⁸³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 169.

⁸⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 169.

⁸⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 170.

aleyhinde imişçesine ve egemen tarafından atanmış yargıçlar önünde, hakkı için dava açmak özgürlüğüne sahiptir.⁸⁶

Hobbes, son olarak uyrukların egemenlerine olan itaat borcundan hangi durumlarda kurtulabilecekleri üzerinde durmaktadır. Egemenin amacı uyruklarının güvenliğini sağlamak olduğundan, bu görevini yerine getiremeyen veya kaybeden egemene karşı itaat göstermesinin bir anlamı yoktur. Uyrukların itaat borcunu bu bağlamda ele alan Hobbes, bir kimsenin, gerekli olan bu korunma ihtiyacını kendisinin veya başka birinin kılıcında buluyorsa, doğanın, o kişiye itaat etmesini ve bunu sürdürmek için gayret etmeyi emrettiğini belirtmektedir.⁸⁷ Uyrukların itaat yükümlülüğünden kurtulmaları da bu noktada başlamaktadır. İlk olarak tutsaklık durumu gelmektedir.

Bir uyruk savaşta tutsak alınır veya kişiliği veya yaşam olanakları düşmanın elinde bulunuyorsa ve, galibin uyruğu olmak şartıyla, yaşamı ve bedensel özgürlüğü ona bağlılanıyorsa, bu şartı kabul etmek özgürlüğüne sahiptir; ve onu kabul ettikten sonra, onu tutsak olanın uyruğu olur; çünkü kendini korumak için çaresi yoktur.⁸⁸

İkinci olarak, uyruğun itaat edeceği bir egemenin bulunmadığı durumlardır. Bu durumlar; egemenin ölmesi, öldüğü sırada kendisinden sonra gelecek bir varisin belirlenmemiş olması ve egemenliği devredeceği bir varisinin olamamasıyla ortaya çıkmaktadır. Hobbes'a göre; böyle durumlarda mutlak doğal özgürlüğe geri dönülerek, uyruğun itaat edeceği ve onu kontrol altında tutacak bir gücün olmayacağından dolayı, doğal olarak uyruğun itaat borcu ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle, varis yoksa ne egemenlik ne de uyrukluk vardır.⁸⁹

Üçüncü olarak, uyruğun sürgün edilmesidir. Egemenin gücü alanından uzaklaştırılan ve onun himayesinden uzaklaşarak başka bir egemenin altına giren kişi, egemenliğinden çıktığı yere itaat yükümlülüğünü kaybetmektedir. Çünkü bir başkasının egemenlik alanına giren bir kimse, oranın yasalarına tabi olmaktadır.⁹⁰

---

⁸⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 170.

⁸⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 171.

⁸⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 171.

⁸⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 172.

⁹⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 172.

Dördüncü ve son olarak, egemenin başka bir egemene teslim olması durumudur. Böyle bir durumda uyrukların galip gelen egemenin uyrukluğuna geçtiğini belirten Hobbes, uyrukların daha önceki yükümlülüklerinden kurtulduklarını vurgulamaktadır. Ancak bu itaat borcunun ortadan kalkması hali, bazı durumlarda askıya alınmaktadır. Çünkü “monark tutsak alınmış ise, veya bedensel özgürlüğünden yoksun ise; egemenlik hakkını bırakmış olarak kabul edilmemelidir; ve dolayısıyla uyrukları, daha önceden atanmış olan ve onlar adına değil onun adına hükümet eden devlet görevlilerine itaatle yükümlüdürler.”⁹¹ Bunun dışında olan her durum da ise, uyruk itaat borcundan kurtulmaktadır.

Genel hatlarıyla bakıldığında, Hobbes’un özgürlük anlayışının bir mermeri bir sanat eserine dönüştürme girişimi olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü insanın doğa durumundaki özgürlük halinin işlenmemiş bir özgürlük hali olduğunu gösteren Hobbes, siyasal bedenin yaratılmasıyla beraber özgürlüğün bambaşka bir görünümünü sunmaktadır. İnsanın doğa durumundaki özgürlüğü mutlak olsa dahi, insan bu özgürlüğünü kullanırken kendi varlığını tehlikeye atmayacak şekilde kullanması gerekmektedir. Çünkü asıl olan şey hayatta kalmak ve sahip olunan şeylerin varlığını uzun süre devam ettirebilmek olduğundan, özgürlük bu duruma uygun şekilde yeniden gözden geçirilmek zorundadır. Bunun en makul halinin de devletle mümkün olduğunu gösteren Hobbes, özgürlüğü doğa durumundan alarak güvenlik için yaratılmış olan devlete aktarmıştır. Devletin ortaya çıkış amacı (ki bu amaç güvenliktir) ile özgürlük arasında mantıksal bir yakınlık olduğunu görmek zor değildir. Eğer doğa durumunda insan kendisi için zararlı olan şeylerden kaçınma eğilimine sahipse ve bunu sadece özgürlüğünden feragat etmesi durumunda gerçekleştirebilecekse, aynı şeyi çok daha güçlü bir şekilde yapma imkânı bulduğu devlet için neden yapmasın? Bu durumda insanların güvenlik için özgürlüklerinden feragat ettikleri sonucu çıkmaktadır. Ancak bu feragat, görüyoruz ki Hobbes açısından başka bir anlam taşımakta ve yeni bir özgürlük alanı yaratmaktadır. Bu durum da; “güvenlik için özgürlükten feragat” söylemi, yerini “güvenlik için, doğa durumundaki özgürlükten feragat” söylemine bırakmaktadır. O halde denilebilir ki, uyrukların özgürlüğü siyasallaşmış bir bedene geçmiştir. Yani tam anlamıyla yitirilmiş bir özgürlük durumu söz konusu

---

⁹¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 172.

olmamaktadır. En nihayetinde uyrukların özgürlük haklarından da anlaşılacağı üzere, özgürlük adına temelde terk edilmiş veya devredilmiş her hak, dönüşerek ve güvenlik içinde uyruklara tekrar iade edilmiştir.

3. GÜVENLİK SORUNU

Güvenlik ihtiyacı insanlık tarihi açısından her zaman önemli ve öncelikli bir konu olmuştur. Nitekim hayatın devamlılığı için gerekli olan maddi ve manevi bütün ihtiyaçların giderilebilmesi için güvenli bir ortam gerekmektedir. Bu gerekliliğin dayattığı yaşam tarzı, insanın sahip olduğu yetilerini en iyi şekilde kullanabilmesini sağlamıştır. Bu süreç içerisinde, özellikle insanın kendi türüne karşı verdiği mücadeleler, insanın hem yetilerini hem de güvenlik anlayışını güçlendirmiştir. Böylelikle hayati olan şeylerin korunması konusunda uzmanlaşmayı başaran insan, gerek teknik gerekse sosyal açıdan önemli bir gelişim göstermiştir.

Güvenliğin insan hayatının devamlılığı için bu kadar belirleyici bir güçte olması, doğal olarak onun üzerinde daha fazla durulmasını gerektirmektedir. Nitekim güvenliğin kavramsal karşılığının Antik Yunan'da ortaya çıkmasıyla başlayan bu süreç, 17. yüzyıldan itibaren güvenliğin devletlerin ortaya çıkmasındaki en önemli nedenlerden biri olarak görülmeye başlanmasına dek uzanmaktadır. Ayrıca bu konuda ortaya atılan fikirler sadece güvenliğin doğasının anlaşılmasını değil, aynı zamanda insan doğasının anlaşılmasına da büyük katkı sunmaktadır. Çünkü insanın kendi varlığını koruma isteği onun doğal ihtiyaçlarından bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla bu koruma çabasının karşılık bulduğu bağlamın güvenlik olması, doğal olarak güvenlik ile insan doğasını kesişen bir düzeye taşımaktadır. Ancak insan doğasının bitmek bilmez ihtirasları, güvenliğin her zaman ciddi bir sorun olarak gündemde kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla başlarda sadece hayatta kalmayı sağlayan koşullar olarak algılanan güvenlik ihtiyacı, zamanla insan ihtiraslarının yarattığı sorunlardan uzak durmayı sağlayacak bir boyuta evrilmiştir.

Güvenliğin bu yeni boyutu, beraberinde insan odaklı yeni güvenlik anlayışlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Artık insanlar açısından korkulması gereken şeyler doğa olayları veya hayvanlar değil, kendi türünün kötü ihtirasları olmuştur. Bu sürece insanların sosyal varlıklar oldukları gerçeği de eklenince, karşımıza büyük bir toplumsal ihtiras sahası çıkmaktadır. Bu koşullar altında insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ciddi güvenlik düzenlemeleri gerekmektedir. Bu noktada Thomas Hobbes'un güvenlik anlayışı oldukça önemli bir

işlev görmektedir. Dolayısıyla tezin bu bölümünde Thomas Hobbes'un güvenlik anlayışı incelenecektir. Bu inceleme Hobbes'un varmak istediği noktayı görünür kılması açısından fayda sağlayacaktır. Ancak öncesinde güvenlik konusunun Hobbes'a ulaşana dek geçirmiş olduğu tarihsel, felsefi ve kavramsal gelişimleri üzerinde durulacaktır. Böylelikle Hobbes'da insan hayatının devamlılığı açısından önemli bir sorun olan güvenliğin, bağlamları açısından taşınmış olduğu yapısal özellikler somutlaştırılarak, Hobbes'un güvenlik anlayışının ana hatlarıyla anlaşılması amaçlanmaktadır.

3.1. Tarihsel Arka Plan: Primitif Güvenlik Dönemi

Dünyaya gelen her canlının öncelikli amacı kendisini korumaktır. Dolayısıyla her canlı türünde bu amacın gerçekleşebilmesi için kendine has özellikler gelişmiştir. Bu özelliklerin varlığı, canlı yaşamının sürdürülebilmesi adına hayati bir önem taşımaktadır. İnsan bu canlı türleri içerisinde edinmiş olduğu özellikleri sayesinde açık ara en yetkin canlı türü olarak belirlemektedir. İnsan bu yetkinliğini, diğer canlı türlerinden gelebilecek tehlikelere karşı kullanmış olduğu gibi; kendi türü tarafından gelebilecek tehlikelere karşı da kullanmıştır. İnsanın özellikle kendi türü ile girişmiş olduğu bu mücadele, bilinçli bir güvenlik algısının doğmasına ve bu algı etrafında örgütlenmeye doğru bir seyir izlemiştir. Bu bağlamda insanlık tarihinde güvenlik konusu, toplumsal varoluşun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Yapılan araştırmalar da güvenliğin, en başta doğaya karşı kendini savunma düşüncesi bağlamında geliştiğini göstermektedir.¹ Ancak yerleşik hayatın başlamasıyla beraber artan insanlar arası etkileşim, doğaya karşı verilen mücadelenin daha örgütlü bir hal almasını sağlamıştır. Nitekim neolitik dönemin (M.Ö. 8000-4000) başlarına ait mağara resimlerinde de örgütlü savaşların izlerine rastlanmıştır.² İnsan ilişkilerinin üretim ve doğa koşullarıyla şekillendiği bu dönem, kolektif yaşamın avantajlarının anlaşıldığı bir dönem olmuştur. Bu nedenle, bireysel güvenliğin

¹ A. Ersin Bayra, *Güvenlik Devleti*, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s.7.

² Christon I. Archer, John R. Ferris, Holger H. Herwig vd., *Dünya Savaş Tarihi*, Çev, Cem Demirkan, Akyüz Yayın Grubu, İstanbul, 2006, s. 9.

zamanla kolektif güvenliğe evrildiği bu zaman dilimi, Primitif güvenlik dönemi olarak adlandırılmıştır.³

Primitif güvenlik dönemi, bireysel ve küçük yoğunluklu çatışmaların yaşandığı bir dönemdir. Bu çatışmaların kaynağında savunma, beslenme ve üreme gibi konular yer almaktadır. İş birliklerinin doğmasına imkân sağlayan bu konular, dayanışma kültürünün artmasını ve güvenlik alanında bazı iş bölümlerinin doğmasını sağlamıştır. Bunun en görünür örneği; topluluğun, kadınların ve çocukların korunmasının erkekler tarafından yapılmasıdır.⁴ Savunma konusunda yapılan bu iş bölümü avcılığın başlamasıyla beraber daha ciddi bir hal almıştır. Çünkü avcılık için üretilen silahların hedefi zaman zaman hayvanlardan insanlara kaymıştır. Özellikle avcı gurupları arasında yaşanan bu gelişmeler, bu dönem güvenlik anlayışının baskın bir şekilde olmasa bile, hayvanlardan insanlara doğru bir genişleme yaşandığını göstermektedir.

Yaşanması muhtemel bütün felaketlere ve tehditlere rağmen, bu dönem güvenlik anlayışının savaştan kaçınmak şeklinde bir tutum taşıması yüksek bir ihtimaldir. Çünkü sistemli savaşçı ilişkilerin nesnel koşulu olan (ürün, toprak, köle vb. biçimde) mal birikimi bu dönemde söz konusu değildir.⁵ Dolayısıyla rekabetin daha pasif ve kaçınmaya yönelik bir durumda olması yüksek ihtimaldir. Çünkü kaynakların herkes için bol olduğunu düşünecek olursak, Rousseaucu bir bakış açısıyla, bir ağaç kovuğundan kovulan insan başka bir ağaç kovuğuna sığınabilir. Bu koşullar altında güvenliğin sağlanması için hayati bir zorunluluğun olmasının yanında, güvenlik konusunda derinleşebilmek pek mümkün gözükmemektedir. Ancak uzman avcı ve toplayıcılık sürecine geçildiği andan itibaren, güvenlik konusunda da kısmi derinleşme izleri görülmektedir.

Avcılık ve toplayıcılık konusunda uzmanlaşmanın başlaması, büyük takım avı girişimlerini arttırmış ve güvenlikten sorumlu erkekler arasındaki iş birliğini daha da sıkılaştırmıştır.⁶ Böylelikle elde edilen ürünlerin sayısı artarak, günlerce süren avcılık

---

³ Fikret Birdişli, “Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Post-Modern Güvenlik Dönemi”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, UGK Özel Sayısı, 2020, s. 238.

⁴ Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, s. 45.

⁵ Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, s. 63.

⁶ Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, s. 69.

faaliyetlerinin sonucu olarak haftalarca tüketilebilecek besinlerin biriktirilmesini sağlamıştır. Artı besin üretiminin sağlanmasıyla beraber, avcılık için harcanan zamandan kazanılmış ve bu kazanılan zaman ile güvenlik için gerekli olan teknik araçların geliştirilmesi, güçlendirilmesi ve iş bölümlerinin daha belirgin bir şekilde yapılmasının önü açılmıştır. Bütün bunların yanında psikolojik motivasyon girişimlerinin de gözlemlendiği bu dönem, güvenliğin ilk psikolojik hazırlık evresini de gözler önüne sermektedir. Ava çıkmadan önce mağaralara çizilmiş hayvan resimlerinin önünde yapılan törenler, fizyolojik ve psikolojik olarak ava hazırlanma işlevi görmüştür. Bu tür törenler sloganlar söyleyerek dinlendikten sonra harekete geçen çağımızın kitle eylemcileri gibi, bireysel korku duygusunu savan, bireyde topluluğun gücünün bilincini uyandıran, başarıya ulaşılacağı yolunda bir inancı ve bu inancın yol açtığı azmi yaratan av hazırlıklarıdır.⁷

Güvenliğin psikolojik boyutuna katkı sağlayan bu törenler, bu dönem insanların düşünsel yapılarının “sihirselsel” olduğunu göstermektedir. Etrafta yaşanan doğa olaylarının anlamlandırmasında yaşanan zorluklar ve kurulamayan neden sonuç ilişkileri, yaşananların doğaüstü güçlerle açıklanmasına neden olmuştur. Bu açıklamalar için kullanılan düşünüş biçimine “sihirselsel düşünüş” denmektedir.⁸ Özellikle uzman avcı topluluklarında sihirselsel düşünüşün izlerine oldukça sık rastlanmaktadır. Bu durum törensel gömülerde, mağara ve kaya resimlerinde, gravür ve kabartmalarda, hayvan heykelciklerinde ve “venüsler”de, tılsımlı süs eşyalarında oldukça yaygın bir şekilde görünmektedir. Bu düşünüş tarzının güvenlik açısından korunması gereken yeni değerler yaratmış olması muhtemeldir. Çünkü nereden geldiği ve nasıl yaşandığı anlaşılmayan bazı olayların bilinmeyen güçlerin mesajları olarak yorumlanması, gizemli denilebilecek her olayın saygı duyulması gereken bir olaya dönüşme ihtimali insan doğası açısından oldukça makul bir yaklaşım tarzı gibi durmaktadır. Dolayısıyla sihirselsel düşünüşün bu dönem güvenlik anlayışı için geliştirici bir etkisi olmaktadır.

---

⁷ Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, s. 78.

⁸ Bkz. Wells, Posgate ve Wells, *The Outline of History*, s. 101, Aktaran: Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, s. 108-109.

Diğer yandan sihirselle düşünüş zamanlarından günümüze dek kalan eserlerin üzerindeki motifler incelendiğinde, erkeğin ilgi alanı olan hayvanlara daha fazla yer verilmiş olması, erkeğin kadına göre daha baskın bir statüye sahip olduğu sonucunu vermesine karşın, bariz bir toplumsal farklılaşma söz konusu değildir. Dolayısıyla bu dönem için sihirselle düşün biçiminden türetilmiş bir ideolojik düşünüşten, bir siyasal düşünüşten söz etme olanağı yoktur.⁹ Bu durum sürü üyeleri arasında ortaya çıkabilecek çıkar çatışmalarının az olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda primitif güvenlik dönemi “hep beraber” söyleminin yaygın olduğu ve sürünün çıkarları ile sürü üyelerinin çıkarlarının örtüştüğü bir refah düzeyine sahiptir. Bu da sürü içi çatışmaların az olmasına ve güvenliğin dışarıdaki unsurlara yoğunlaşmasını kolaylaştırmıştır.

Sürü içerisindeki ilişkilerin güvenlik açısından sağlamış olduğu bu kolaylaştırma, kendisini en çok da doğa şartlarına uyum sağlama becerisi olarak göstermiştir. Doğa şartlarına karşı uyum becerisi arttıkça, hem teknolojik hem de yeni yaşam alanları konusunda bir ivme kazanılmıştır. Kazanılan bu ivme ile beraber doğa şartlarının sürü üyelerine açtığı zorluklar arttıkça, bununla ilişkili olarak güvenliğin sağlanmasının yolları da çeşitlenmiştir. Gözlemlenen ilk çeşitlilik evcilleştirilmiş köpekler ve av araçlarına eklenen yardımcı parçalar olmuştur. Mezolitik dönemde yaşamaya başlayan bu gelişmeler aynı zamanda yerleşik yaşamın ayak seslerini taşıyan gelişmeler olmuştur. Özellikle paleolitik dönemden kalma av araçları üzerinde yaşanan teknolojik gelişmeler, hayatta kalmak için ihtiyaç duyulan şeylerin sürü yerine bireysel olarak karşılanmasını sağlamıştır. Bu da güvenliğin paleolitik dönemden mezolitik döneme geçişi sırasında kısmi bir özerklik almaya başladığını göstermektedir. Bunun kanıtlarını paleolitik dönemde olmayan, ancak mezolitik döneme geçildiğinde paleolitik dönemden kalma av araçlarının yeni av silahlarına dönüştürülmüş olmasında görmekteyiz. Bu av silahlarının başında mezolitik dönemde yaygın olarak kullanılmaya başlanan yay gelmektedir. Paleolitik dönemde yaşanan buz çağıının son bulmasıyla beraber av için tercih edilen bizon, rengineyiği, mamut, yabanıl at sürülerinin yerini geyik, karaca, yaban domuzu vb. orman hayvanlarının

---

⁹ Bkz. Parkinson, *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, s. 19, Aktaran: Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, s. 118.

almasıyla takım avının yerini yaygın kullanıldığı tekil av almıştır.¹⁰ Böylelikle diyebiliriz ki; primitif güvenlik dönemi, güvenliğin bireysel özerklik yönünü yaratan bir gelişmeyi de içinde barındırmaktadır.

Araçlarda ve bazı hayvanların evcilleştirilmesinde yaşanan bu tarz gelişmeler, doğal olarak yeni geçim tarzlarının da doğmasına neden olmuştur. Bu yeni geçim tarzları güvenliğin mimari, örgütsel ve düşünsel açıdan gelişmesini sağlamıştır. Özellikle M.Ö. 8000-5000 dolaylarında avcılıktan tarıma geçilerek yerleşik yaşamın inşa edilmesiyle beraber, balçuktan yapılmış evlerden oluşan köyler ve bu köylerde klanlar biçiminde örgütlenmiş toplumsal gruplar ortaya çıkmıştır.¹¹ Klanlar biçiminde ortaya çıkan bu örgütlülük türü, güvenliği insandan, toprağın korunmasına doğru genişletmiştir. Ancak bu gelişmelerin tam karşısında duran ve avcı-toplayıcı yaşam tarzını sürdürmeye devam eden sürülerin de bulunması, zamanla güvenliğin bu iki yapı arasındaki mücadeleden güç almasını sağlamıştır. Nitekim M.Ö. 5000'den itibaren Avrupa'da yerleşik hayata geçişin başlaması ile birlikte, neolitik çiftçiler ile mezolitik toplayıcılar arasında çatışmaların başladığı tespit edilmiştir.¹² Bu çatışmaların etkisiyle neolitikler, mezolitikleri kendilerinden uzak tutmak için bölgelerini hendeklerle çevirmişlerdir.¹³ Böylelikle güvenlik açısından bir yenilik olarak, güvenliğin mimari boyutu ortaya çıkmaya başlamıştır.

Güvenliğin mimari izleri aynı zamanda yerleşik yaşamla beraber ortaya çıkan yeni toplumsal örgütlenmeleri de görünür kılmaktadır. İlkel yaşamın toplumsal çeşitliliğinde önemli bir yere sahip olan yeni geçim tarzları ve özellikle tarımsal faaliyetler, toprak korumacılığını arttırarak, birtakım yapıların inşa edilmesine neden olmuştur. Bu yapılar ciddi büyüklüklerde olmamakla birlikte, hisarlar ve surlar şeklinde kendisini göstermiştir. Bu bağlamda Mezopotamya'da Ürdün Vadisi'nin güneyindeki Eriha (Jericho) şehrinin sakinleri, tarihte kendilerini korumak amacıyla istihkâm inşa eden ilk kişiler olarak kabul edilmişlerdir (MÖ 7000).¹⁴ İnşa edilen bu savunma yapıları, yaşanan çatışmaların ve toplumsal örgütlülük düzeyinin hangi

¹⁰ Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, s. 128.

¹¹ Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, s. 147.

¹² A. Ersin Bayra, *Güvenlik Devleti*, s. 11.

¹³ Christon I. Archer, John R. Ferris, Holger H. Herwig vd., *Dünya Savaş Tarihi*, s. 10.

¹⁴ Christon I. Archer, John R. Ferris, Holger H. Herwig vd., *Dünya Savaş Tarihi*, s. 10.

seviyelere çıktığını da gözler önüne sermektedir. Çünkü güvenlik amaçlı bir yapının inşası hem güçlü bir iş birliğini hem de bu iş birliğini gerektirecek dış tehditlerin şiddetini vurgulamaktadır. Bu bakımdan; çiftçi ve çoban yaşam biçimleri, avcılık ve toplayıcılığın toplumsal yapısını oluşturan klan örgütlenişini başlatmış olmakla birlikte; klan, çiftçi topluluklarda yerini köy toplumuna ve doğal aileye bırakmış, çoban topluluklarda daha büyük toplumsal birim olan aşiretleri oluşturacak yönde gelişmiştir.¹⁵ Bu süreç, güvenliğin doğa koşullarından daha fazla, insanlar arası ilişkilere kaymasına ve buna bağlı olarak düşünsel yaşamın değerler alanına genişlemesine neden olmuştur.

Değerler alanının gelişimi köy toplumundaki toprak ilişkisi üzerinden yaşanmıştır. Toprakla yaşam ilişkisi kuran neolitik çiftçiler, toprağı sadece yararlanan bir yer olmaktan çıkararak üzerinde sürekli yaşanan, emek harcanarak biçimlendirilen ve geleceğe yatırım yapılan yer olmanın yanı sıra anıların yaşandığı gerektiğinde savunulması hatta uğruna can verilmesi gereken yer haline getirmiş ve bu kapsamda vatan kavramı ile sınır kavramı ortaya çıkmıştır.¹⁶ Hayatın devamlılığı için toprak üzerinde geçirilen zaman ve onu işlemek için gerekli olan disiplin, toprağın bir değer olarak görülmesini kolaylaştırmıştır. Bu durum insan ve toprak arasındaki bağı giderek güçlendirmiş ve ontolojik güvenliğin koruma alanı içine “toprağı” da “vatan” kavramı altında dâhil etmiştir.¹⁷ Böylelikle köyün birliğini kan bağından çok yer bağının sağladığı bir sürece geçilmiştir.

Bu yeni yaşam biçimi neolitik insanların davranış ve düşüncelerinde değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu yeni hayat algısına göre uyarlanmaya başlayan davranış biçimleri, giderek yardımlaşma, dayanışma, kan gütme gibi kurumların gelişmesine yol açmıştır.¹⁸ Ayrıca insan sadece geçmişte ve şimdide yaşayan bir canlı olmaktan çıkmış, geleceğini de düşünen bir duruma geçmiştir. Hatta gelecek düşüncesi yarını da aşarak ölümden sonrasını içerecek biçimde

---

¹⁵ Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, s. 153.

¹⁶ Fikret Birdişi, “Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Post-Modern Güvenlik Dönemi”, s. 241.

¹⁷ Fikret Birdişi, “Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Post-Modern Güvenlik Dönemi”, s. 241.

¹⁸ Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, s. 164.

genişlemiştir.¹⁹ Böylelikle ileride olgunlaşacak olan dinsel düşünüşün temeli de oluşmaya başlamıştır. Bunda insanın kendi yaşamı ile doğa yaşamı arasında analogi kurmasının önemli bir payı vardır. Özellikle bitkilerde yaşanan mevsimsel değişimler ve tohumun toprakla olan ilişkisi, insanlar için de aynı dönüşümlerin geçerli olacağı inancını yaratmıştır. Gelişen bu inanç ve davranışlar üretim, göç ve sürüyü koruma gibi konularda güvenliğin ilk zamanlara göre daha eşgüdümlü bir hal almasını sağlayarak, şeflik kurumunun ortaya çıkmasını sağlamıştır.²⁰ Çünkü yerleşik tarım toplumlarının yanında çoban topluluklarının da bulunduğu bu dönem, tarım topluluklarının çoban toplulukları tarafından yağma akınlarına maruz kaldığı bir dönemdir. Bu bakımdan ilkel vatan gibi, ilkel iktidar da güvenlik ihtiyacının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.²¹

Buraya kadar olanları özetleyecek olursak; primitif güvenlik dönemi, asalak ekonomiden üretici ekonomiye geçildiği ve bunun sonucunda ortaya çıkan yerleşik ve çoban yaşam tarzlarının çatışmalarıyla beslenen, örgütlülüğün üretim gücüyle beraber arttığı ve buna bağlı olarak vatan, şef, toprak, sınır, inanç gibi temel savunma noktalarının belirlendiği, bu savunma noktalarına psikolojik açıdan destek sağlayan dini ve mimari sistemlerinin geliştirildiği ve güvenliğin bireysel özerklik kazanmasına imkân veren teknolojik gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu aşamada artık insanda doğaya direnme ve ona hâkim olma düşüncesi yerini, toplum içinde konumunu koruma, güç edinme ve topluma egemen olmaya bırakmış, ilk sermaye birikimiyle birlikte de ticaret doğarak mülkiyeti güvenliğin koruma alanı içine almıştır.²²

Bu dönemin bir başka özelliği de devletin ortaya çıkışıdır. Yerleşik ve göçebe toplumların ortaya çıkmasıyla yaşanan toplumsal farklılaşmalar zamanla ilkel toplumdaki eşitlikçi yapıyı bozarak devletin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Başka bir ifadeyle, devletin varlığı her türlü bireysel ve kolektif güvenliğin sağlanabilmesi için zorunlu bir varlık durumuna gelmiştir. Bu zorunluluğun

---

¹⁹ Fikret Birdişli, “Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Post-Modern Güvenlik Dönemi”, s. 241.

²⁰ Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, s. 170.

²¹ A. Ersin Bayra, *Güvenlik Devleti*, s. 12.

²² Fikret Birdişli, “Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Post-Modern Güvenlik Dönemi”, s. 241-242.

kaynağında yatan tek bir sebebin olmaması ise, gerek bireysel gerekse toplumsal güvenliğin en güçlü örgütlülük modeli olan devletin teorik açıdan nasıl ortaya çıktığına dair farklı yaklaşımları da beraberinde getirmiştir. Bu teoriler, devletin ailelerin büyüyüp gelişmesi sonucunda ortaya çıktığını savunan aile teorisi, devletin ortaya çıkışını kazananın kaybeden üzerinde kurduğu otoriteye bağlayan kuvvet ve mücadele teorisi, devlet mekanizması ile canlı organizmalar arasında benzerlik ilişkisi kuran ve devleti canlı bir organizmaya benzeten biyolojik teori, insanların doğa durumu olarak ifade edilen dönemden kendi akıl ve iradeleri vasıtasıyla çıkması ile birlikte bir sözleşme yaparak devleti kurduğunu savunan sosyal sözleşme teorisi ve devletin ortaya çıkışını ekonomik olaylara bağlayan ekonomik teoridir.²³

Devlete yönelik tüm bu ve benzeri spekülasyonlar devleti ortaya çıkartan ontolojik güvenlik kaygılarını perdeleyerek zaman içinde devleti kendisiyle açıklanır bir fenomen haline getirmiştir.²⁴ Dolayısıyla devlet, kendisini meydana getiren ontolojik unsurlardan bağımsız olarak, araç olmaktan çok bir amaç haline getirilmiştir. Bu nedenle primitif güvenlik döneminin devletle son bulan noktası, güvenliğin referans nesnesini insandan uzaklaştırarak devlete verilmesini sağlamıştır. Böylelikle korunması gereken bütün unsurların tek bir çatı altında toplandığı bu örgütlenme tarzı, adeta tek bir bedene dönüşmüş ve güvenliğin biricik nesnesi haline gelmiştir.

Sonuç itibariyle en basit örgütlenme düzeyinden en gelişmiş örgütlenme düzeyine dek uzanan bu süreç, hayatın devamlılığını sağlayacak bütün gereksinimlerin en iyi şekilde tespit edilmesini ve koruma altına alınmasını sağlamıştır. Ayrıca bir yapının oluş amacı, o yapıyı meydana getiren, merkezinde konumlanan ve sağlamlığı zorunlu olarak korunması gereken yere işlenmek durumundadır. Bu öyle bir işlem ki, hareket noktasının en ufak bir sekteye uğraması, amacı tamamen ortadan kaldırmaya yetebilmektedir. Söz gelimi insan fizyolojisinin beyin olmaksızın bir mühendislik harikası olduğu ortaya çıkmazdı. Aynı şekilde bir bitkinin meyve potansiyeli toprak olmaksızın kendisini gerçekleştirmezdi. Buradan anlamamız gereken şey; bir yapının

---

²³ Serhat Düvenci, “Devletin Köken Teorileri Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarlıklar ve Topluluklar Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Sayı: 2, 2018, s. 67.

²⁴ Fikret Birdişli, “Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Post-Modern Güvenlik Dönemi”, s. 242.

hareket noktası ne kadar güçlüyse, o yapının amacına ulaşması da o kadar güçlü olmaktadır. İnsanlık tarihi de bu açıdan hareket noktasını, yani güvenlikle olan ilişkisini en güçlü şekilde inşa edebilmeyi başarmıştır.

3.2. Güvenliğin Felsefi Arka Planı ve Kavramsal Gelişimi

Binlerce yıl boyunca gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak güvenlik pratikleriyle meşgul olan insan yaşamı, zamanla güvenliğin düşünsel ve kavramsal bir alana taşınmasının da önünü açmıştır. Özellikle Antik çağdan itibaren başlayan bu süreç, Antik Yunan filozoflarının güvenlik kavramı yerine kullanmış oldukları kelimelerle olgunlaşma evresine girmiştir. Bu kelimeler içinde en sık başvurulanı ise “*asphaleia*”dır.²⁵ “*Asphaleia*” kelimesi latince de olumsuzluk eki olan “*a*” ile “güreşte çelmelemek, layıkıyla düşürmek, devirmek” anlamlarına gelen “*sphallō*” fiilindeki “*sphal*” köklerinden oluşmaktadır.²⁶ Burada, *sphallō*’dan türeyen *asphales*, “düşmeye eğilimli olmayan, yerinden oynamayan, sabit” anlamlarında kullanılmıştır.²⁷

Yunan tarihçi Thukydides “*asphaleia*”yı yenilginin önlenmesi amacıyla yapılması gereken eylemler anlamında kullanmaktadır.²⁸ Tukidides’e göre Atinalılar, azınlıkta olan ve kendilerinin yanında olmayan halkların ayaklanma tehdidiyle karşı karşıya kaldıklarında, bu tehdiye boyun eğmeden, sorunu çözecek güçte olan insanlardır. Bu bağlamda Tukidides, Atinalıların olası yenilgilerini önlemek için verdikleri mücadeleyi anlatmak için “*asphaleia*” kelimesini, güvenlik kavramının karşılığı olarak kullanmaktadır.²⁹ Ayrıca Tukidides’da “*asphaleia*” kelimesinin kullanımını incelendiğinde, kelimenin kökeninin yukarıda değinildiği üzere güreşmek eyleminden türediği de görülmektedir.³⁰

“*Asphaleia*” kelimesinin Yunan mitolojisinde Poseidon ile bağdaştığını da görmekteyiz. Özellikle Homeros’un İlyada adlı eserinde Poseidon ya da diğer adıyla

²⁵ A. Ersin Bayra, *Güvenlik Devleti*, s. 13.

²⁶ J. Frederik M. Arends, “Homeros’dan Hobbes ve Ötesine: Güvenlik Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 6, Sayı: 22, Yaz 2009, s. 7.

²⁷ Arends, a.g.m., s. 7.

²⁸ A. Ersin Bayra, *Güvenlik Devleti*, s. 13.

²⁹ A. Ersin Bayra, *Güvenlik Devleti*, s. 14.

³⁰ Arends, a.g.m., s. 7.

Asphalios dünyayı tutan, sabitleyen ve dengeleyen güç anlamında olmak üzere; sarsan, titreten anlamlarında hem güveni hem de güvensizliği çağrıştıran bir ikililik şeklinde kullanılmıştır.³¹ Bu noktada “çelmelemek, düşürmek, devirmek” anlamlarında kullanılan “sphallô” fiili, “mücadele” anlamına gelen “polemos” sözcüğüyle ilişkilendirilerek, güvenlik bir ideal olduğu kadar bir fikrin, bir ideanın, bir mücadele alanının ifadesi haline getirilmiştir.³²

Böylelikle güvenliğin öncelikle soyut bir kavram olarak kullanıldığını görmekteyiz. Ancak bu dönem güvenlik anlayışının yasa ve etik konularla ilişkilendirilerek ele alındığı bir süreçtir. Dolayısıyla bireyden ziyade toplumun ön planda tutulduğu bu dönem için güvenlik, soyut bir ifade taşıması kadar, somut olarak yaşam pratiklerinde kendisini göstererek, devletin bütünlüğüne ilişkin önemli bir mesele olarak ele alınmıştır. Bu noktada, ileride “securitas” şeklinde ifade edilecek, güvenliğin ne olduğuna ve nasıl anlaşılması gerektiğine dair başka adımların atılmasına olanak sağlamış olan “ataraksia” kavramına değinilmesi gerekmektedir.

Kayıtsızlık ve sakinlik anlamlarına gelen “ataraksia” kelimesi, Yunan filozof Epikür’ün felsefi düşüncesinde yer alan ve gerçek mutluluk, ruh dinginliği anlamlarında kullanılan “eudaimonia” için gerekli olan bir koşul olarak işlenmektedir.³³ Bu noktada Epikür için güvenliğin sakinlikle ilişkili bir bağlam taşıdığını görmekteyiz. Epikür’e göre güvenlik, kuvvet ve zenginlikle bir dereceye kadar sağlanabilirse de, tam bir güvenlik ancak başkalarının işine karışmadan ve kalabalıktan uzak olarak yaşamakla sağlanır.³⁴ Bu yaklaşım tarzı latince “securitas” olarak ifade edilen ve ilk defa Romalı filozof Cicero’nun çalışmalarında ortaya çıkan kavramın içeriğiyle ciddi benzerlikler taşımaktadır. Bu açıdan *securitas*, genellikle Yunanca *ataraksia* kelimesinin Latince karşılığı olarak değerlendirilmektedir.³⁵ Nitekim Cicero “securitas”ı, mutlu bir hayat sürmekle ilişkilendirmektedir. Cicero

---

³¹ Michael Dillon, *Politics of Security Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, Routledge, New York, 1996, s. 124.

³² Vişne Korkmaz, *Asya’da Bölgesel Güvenlik ve kimlik Kurgusu, Kuram, Anlatı ve Uygulama*, Marmara Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, İstanbul, 2008, (Yayımlanmış Doktora Tezi), s. 19.

³³ Arends, a.g.m., s. 7-8.

³⁴ Epikür, *Mektuplar ve Maksimler*, Çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1962, s. 58.

³⁵ Arends, a.g.m., s. 13.

tarafından kullanıldığı şekliyle *securitas*, “aklın sukûneti, endişenin ve korkunun yokluğu” anlamlarına gelmektedir.³⁶ Cicero’ya göre, şehvet ve korku kadar keder, aşırı haz ve öfke gibi zihnin her bozukluğundan kaçınılmalı, bu yapılırsa ancak tutarlılığı ve sağlamlığı sağlayan ruh dinginliğine ve selamete kavuşulabilir.³⁷ Buradan hareketle Cicero’nun “*securitas*” kelimesini korkudan uzaklık ifadesinin karşılığı olarak kullandığını görmekteyiz.

Roma döneminin genelinde Cicero’nun kullandığı anlamda değerlendirilen “*securitas*” kavramı, bu dönemin ardından Tertullianus ve Augustinus gibi Hristiyan yazarlar ile birlikte, “şüpheli”nin karşıtı olarak, “inancın güvencesi” biçiminde yeni bir anlamda kullanılmıştır. Bu yeni anlam, Hristiyan yazarlar tarafından yaratılan, 4. ve 7. yüzyıllar arasında ortaya çıkan ve bilgi durumunu ifade eden bilişsel yeni bir kelimeye, *certitudo*’ya aşamalı olarak geçmiştir.³⁸ *Certitudo*, “duyularla ayırt etme” anlamına gelen “*cernere*” kelimesinden türemiştir. Bu durum dünyevi güvenliğin yerini ilahi güvenliğe bıraktığı ve bireyin kurtuluşunu sağlayan bir anlamda hayat bulmuştur. Bu gelişmelerle beraber “*securites*” kavramı, dünyevi konular bağlamında güç kaybederek kullanılmaya devam etmiştir. Ancak Thomas Hobbes ile ortaya çıkan, modern devlet anlayışının önemli kavramlarından birisi haline gelen ve latince olan “*securitas*” kelimesinin yerini İngilizce “*security*” kelimesine bırakmasıyla tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Güvenlik ihtiyacını iç savaşların önlenmesi üzerinden devletin en önemli amacı olarak belirleyen Hobbes, bunun için de korkudan faydalanmıştır. Bu da “*securitas*” kavramının Cicero’daki “aklın sukûneti, endişenin ve korkunun yokluğu” şeklindeki kullanım anlamını, “devlet tarafından sağlanan sükûnet ve barış durumu” anlamına dönüştürmüştür.³⁹

Sonuç olarak güvenlik kavramının etimolojik tarihi incelendiğinde karşımıza iki aşamalı bir süreç çıkmaktadır. Bunlardan ilki Yunanca kaynaklardan da beslenilerek Romalıların “*securitas*” biçiminde ifade ettikleri süreçtir. İkincisi ise Thomas Hobbes ile ortaya çıkan, modern devlet anlayışının önemli kavramlarından birisi haline gelen

---

³⁶ Arends, a.g.m., s. 15.

³⁷ Marcus Tullius Cicero, *Yükümlülükler Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2020, s. 32.

³⁸ Arends, a.g.m., s. 18.

³⁹ A. Ersin Bayra, *Güvenlik Devleti*, s. 74.

ve latince olan “securitas” kelimesinin yerini İngilizce “security” kelimesine bıraktığı süreçtir. Güvenlik kavramının bu gelişimin seyrinin felsefi bağlamda bulduğu karşılık, somut unsurları ve eylemsel yönelimleri, özellikle Platon ve Aristoteles gibi filozoflar başta olmak üzere; Fârâbî, İbn Haldûn, Locke ve Rousseau gibi filozofların güvenlik anlayışları ele alındığında daha iyi anlaşılacaktır.

3.2.1. Platon’da güvenlik

Platon’a göre güvenlik insanların bir araya gelerek oluşturdukları sitenin oluşmasıyla ortaya çıkan bir ihtiyaçtır. Bu noktada sitenin oluşmasının altında yatan nedenler, aslında güvenliğin de hangi bağlamlar üzerinden somutlaştığını görünür kılmaktadır. Platon’a göre sitenin ortaya çıkışı, insanların yalnız başlarına kendi ihtiyaçlarını giderme konusunda yetersiz kalması ve bundan dolayı başkalarına ihtiyaç duyması sonucunda gerçekleşmiştir.⁴⁰ Sitenin doğuşuyla beraber toplumsal yaşam için gerekli olan düzenlemeleri en ince ayrıntısına dek kurgulayan Platon, öncelikle vatandaşların can ve mal güvenliğinin sağlanması gerektiğini düşünmüştür. Bunun için de öncelikle dışarıdan gelebilecek saldırıları önleyecek güçte bir ordunun her an hazır olması gerektiğini düşünen Platon,⁴¹ devletin kökenini güvenliğe dayandıran ilk somut adımı atmıştır. Olanakların elverdiği ölçüde hiçbir şeyin korunmasız kalmaması için, kentin korunmasıyla başkomutanlar, tabur komutanları, astynomoslar, agoranomoslar, diğer komutanlar, meclis üyeleri seçilip koruma işleriyle ilgileneceklerdir.⁴²

Ayrıca koruma sorumluluğunun adeta bir seferberlik edasıyla yürütülmesi gereken oldukça önemli bir iş olarak gören Platon, mevsim ayırmaksızın herkesin kendi ülkesini korumak için elinden geleni yapması gerektiğini düşünmektedir. Öyle ki bunun için gençlerin köpeklerle beraber ava çıkmalarının sağlanması ve gizli servis üyelerinin ya da agronomosların kullanılması suretiyle, kendi ülkesini korumak isteyen herkesin elinden geldiğince bu sorumlulukları yerine getirmeleri gerekmektedir.⁴³ Platon sitenin güvenliği konusunda o kadar hassastır ki, sitenin

---

⁴⁰ Platon, *Devlet*, s. 76.

⁴¹ Platon, *Devlet*, s. 83.

⁴² Platon, *Yasalar*, Çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2021, s. 196.

⁴³ Platon, *Yasalar*, s. 200-201.

güvenliğinden sorumlu savaşçılar doğuştan getirmiş oldukları yeteneklerle donanmış kişiler arasından seçilmelidirler. Dolayısıyla da sitenin güvenliği için başta koruma görevi olmak üzere, her işi en iyi şekilde yerine getirebilecek, işine en uygun ve yatkın insanlar bulunmalıdır.⁴⁴

Platon'a göre güvenlik için başka bir önemli husus insan tutkularının altında yatmaktadır. Bu tutkular içerisinde sitenin güvenliğini en çok tehlikeye atan tutku ise aşırı mal edinme hırsıdır.⁴⁵ Bunun önüne geçmek için eğitimin kullanılması gerektiğini düşünen Platon, sitede yaşayan yurttaşların sitenin huzuru için birtakım eğitimlerden geçmesi gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Bu eğitimlerde özellikle savaşçıların eğitimlerinin diğer kesimlerin eğitiminden daha fazla önem verilmesi gerektiği düşünülmüştür. Çünkü savaşma eylemi, içerisinde büyük bir özen, özveri ve sanat bulunduran özel bir alandır. Platon'un savaşçılara bu kadar çok önem vermesinin bir nedeni de, savaşçıların sadece yurdu dış düşmanlardan koruma değil, aynı zamanda iç güvenliği de sağlama görevini üstlenecek olmalarıdır.⁴⁶ Böylesine önemli bir noktada duran koruyucuların kendi başlarına bir sınıf olarak belirmediğini görmekteyiz. Askeri ve sivil yöneticiler, bürokratlar ve memurlardan oluşan bu sınıf, Platon'un toplumu esas olarak iki gruba ayırarak işlediğini göstermektedir. Bu da yönetenler ve yönetilenlerdir.⁴⁷

Platon'un yaklaşımı uzmanlaşmayı önemseyen bir yaklaşımdır. Güvenlik için bu uzmanlaşmanın önemini her fırsatta vurgulayan Platon, uzmanlaşmayla birlikte adalet ve dürüstlük gibi ilkelerin herkes için vazgeçilmez yaşam tarzı olması gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü adaletsizlik, nerede ortaya çıkarsa çıksın; ister bir sitede, ister bir ailede, ister bir orduda ya da ister başka herhangi bir kimsede ortaya çıksın, yarattığı çelişkiler ve kavgalar yüzünden o topluluğu, önce kendi içinde bir iş yapamaz hale getiriyor, sonra da kendine, bütün karşıtlarına ve adil adama düşman ediyor.⁴⁸ Bu ilkenin yerleşmesiyle ortaya çıkması muhtemel güvenlik sorunlarının

---

⁴⁴ Platon, *Devlet*, s. 84.

⁴⁵ Platon, *Devlet*, s. 83.

⁴⁶ Osman Elmalı, "Platon ve Russell'a Göre Devletin Baba Yerine Geçmesi Problemi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2005, s. 421.

⁴⁷ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 408.

⁴⁸ Platon, *Devlet*, s. 53.

büyümeden önlenebileceğini düşünen Platon, bu sayede ortaya çıkacak huzur ve güvenin savaş ve barış zamanlarındaki tutarlı yaşam tarzlarıyla desteklenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bunun için de savaş zamanlarında nasıl ki herkes güvenlik amacıyla birlikte yemek yiyorsa, barış zamanlarında da herkes aynı birliktelik içinde davranmalıdır.⁴⁹

Platon güvenliğin somut tezahürleri konusunda oldukça planlayıcı bir düşünce yapısına sahiptir. Öyle ki bir sitenin mimarisi dahi güvenliği sağlayacak en iyi şekilde tasarlanmalıdır. Çünkü Platon'a göre bir kentin etrafı surlar ve hendeklerle muhafaza edilmediği sürece, düşmanın engellenmesi mümkün değildir. Bunun yanında sadece inşa etmenin yetmeyip sürekli gözetlenmesi gerektiğini düşünen Platon, genel felsefesinde sürekli yakalamaya çalıştığı dengeli olma çabasını gösterircesine, yapılan surların vereceği güvenlik hissinin yanında, yurttaşları fazla rahatlığa düşmemesinin sağlanması gerektiğini ifade etmektedir. Bunun için de surlar inşa etmek yerine, sitedeki tüm evlerin tek bir tipte ve korunmaya uygun şekilde sıralanarak, kentin sanki tek bir evmiş gibi görünmesinin savunma açısından daha iyi olacağı belirtilmektedir.⁵⁰

Görüldüğü üzere Platon site güvenliğini iç ve dış olmak üzere kapsamlı bir şekilde işlemiştir. Bu süreçte fiziki bir korumanın öncelikli olduğunu ve koruyucuların da bu bağlamda ön plana çıkarıldığını görmekteyiz. Güvenliğin içsel değerlerle tutarlı bir bağı olduğunu göstermeyi de ihmal etmeyen Platon, güvenliği bir insanın en temel düzeyde ahlaki ve yasal duruşuna dek genişletmiştir.

3.2.2. Aristoteles'te güvenlik

Aristoteles'in insana ve iyi yaşama dair düşünceleri onun güvenlik anlayışı üzerinde belirleyici konular olmuştur. Aristoteles'e göre insanın tek yaşaması mümkün değildir. Dolayısıyla da insan ancak bir topluluk içerisinde var olabilecek sosyal bir varlıktır. Bundan dolayı insanların bir araya gelmeleri ve yaşayabilmeleri için birtakım ortak amaçlar belirlemeleri gerekmektedir. Bu amaç ise iyiden başka bir şey değildir.⁵¹ Burada Aristoteles'in kast ettiği iyi olan şey sadece "yaşamak" değil,

---

⁴⁹ Platon, *Yasalar*, s. 22-23.

⁵⁰ Platon, *Yasalar*, s. 222.

⁵¹ Aristoteles, *Politika*, s. 23.

“iyi yaşamak”tır.⁵² Ancak bu iyi yaşamın mümkün olabilmesi için toplulukların yeterli olmayacağını belirten Aristoteles, iyi yaşam için gerekli olan şeyin, toplulukların en üstünü olan ve hepsini kapsayan bir devlet olduğunu ifade etmektedir.⁵³

Aristoteles ilk başlarda kurulan toplulukların amaçlarının sadece “yaşamak” olduğunu, ancak devlet düzeyine ulaşıldıktan sonra asıl amacın “iyi yaşamak” olduğunu ifade etmesi, güvenliliğin topluluk türleriyle beraber geliştiğinin göstergesidir. Bu topluluk türleri aile ile başlayıp, kent olmayla gelişen ve devlet ile sona eren bir süreçtir. Aristoteles’e göre bu süreç incelendiğinde, görülecek olan şey; insanın, evin, ailenin kısacası her şeyin kendi doğasına ulaşma isteğidir.⁵⁴ Parçadan bütüne doğru bir yol izleyen Aristoteles, böylelikle devletin ortaya çıkışından hareketle, insanın da doğası gereği politik bir hayvan olduğunu belirtmektedir.⁵⁵ Bu noktada insanın kendi doğasına ulaşma isteğinin yolu bir kez daha görüldüğü üzere sadece devlet ile mümkün olabilmektedir. Bu yüzden kent ya da devlet, aile ya da başka bir toplumsal birliktelikten önce gelir.⁵⁶ Çünkü insan kendi doğasına sadece kent ya da devlette ulaşabilmektedir.

Aristoteles devletin ortaya çıkış amacı ile insan doğasının amacını belirledikten sonra, devletin ve insanların güven içinde kalabilmesi ve varlıklarını huzur içinde sürdürebilmeleri için gerekli olan öncelikli ilkenin adalet olduğunu belirtmektedir. Aristoteles’e göre devletin temeli adalettir ve halk adalet sayesinde rahat edebilir.⁵⁷ Siyasal bir topluluk olarak beliren devletin adaletten uzaklaşması düşünülemez. Çünkü insanın dürtüsel açıdan tıpkı hayvanlar gibi olduğunu belirten Aristoteles, insana yakışan şeyin onu hayvandan ayıran iyi ve kötüyü, doğru ve yanlış ayırt edebilme gibi şeyler olduğunu belirterek, insanın kendisine yakışanı yapmadığı takdirde hayvanlar gibi bir yaşama düşeceğini ifade etmektedir.⁵⁸ Bu açıdan adalet, insanı insan yapan bir

---

⁵² Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 3*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 278.

⁵³ Aristoteles, *Politika*, s. 23.

⁵⁴ Aristoteles, *Politika*, s. 26.

⁵⁵ Aristoteles, *Politika*, s. 26.

⁵⁶ Aristoteles, *Politika*, s. 27.

⁵⁷ Aristoteles, *Politika*, s. 27.

⁵⁸ Aristoteles, *Politika*, s. 26-27.

ilkedir ve vazgeçilmezdir. Dolayısıyla da bu vazgeçilmez ilke aynı zamanda güvenliğin önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

Aristoteles güvenliğin adalet ilkesi dışında fiziki anlamda nasıl sağlanması gerektiği konusunda Platon gibi teferruatlı bir düşünceye sahiptir. Öncelikle savaşmanın asıl amaç olmaması gerektiğini belirten Aristoteles, savaşın sadece savunmaya yönelik olduğu zaman övgüye değer bir şey olduğunu ifade etmektedir.⁵⁹ Bu durum Aristoteles'in fiziki güvenliği her şeyden önce iyi bir konumda durabilmek üzerine kurduğunu göstermektedir. Aristoteles'e göre, bir devletin olması için insandan sonra gelen en önemli unsur topraktır.⁶⁰ İyi bir konumda durmanın önemi de sahip olunan toprak parçasının hangi özellikleri taşıması gerektiği ve nasıl kullanıldığıyla ilgili bir meseledir. Aristoteles'e göre, toprağın ekilebilir olması ve işgal edilmesi zor olan arazilerin tercih edilmesi güvenlik açısından elzemdır.⁶¹ Böylelikle fiziki güvenliğin hareket noktasını oluşturan Aristoteles, devamında silahların zorunluluğuna değinmektedir. Vatandaşların hem içeriden hem de dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı kendilerini savunabilmeleri için silahların mutlaka olmaları gerekmektedir.⁶² Ayrıca bu durum bir devlette olması gereken şeyler içerisinde, fiziki güvenliği doğrudan etkileyen unsurlardan birisidir.

Fiziki güvenlik açısından bir diğer konu mimaridir. Aristoteles tıpkı Platon gibi evlerin bir bütünlük içinde inşa edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Aristoteles'in bu konudaki fikirleri şu şekildedir:

Evler sırayla değil, sanki uzun kütükleri dikilir gibi beşerli gruplar halinde yapılmalıdır. Ayrıca tüm kent bu düzene göre kurulmalıdır. Böylece hem koruma konusu halledilecek hem de estetik kaygılar giderilecektir.⁶³

Aristoteles'in somut güvenlik anlayışı; iç savaşa yol açan, gerekse siteler ve site ittifakları arasında sürekli ve açık savaşlara neden olan siyasal ve sosyal mücadeleleri ortadan kaldırabilecek pratik çareler aramıştır.⁶⁴ Bu çarelerin gerçekleşmesi için de

---

⁵⁹ Aristoteles, *Politika*, s. 224.

⁶⁰ Aristoteles, *Politika*, s. 226.

⁶¹ Aristoteles, *Politika*, s. 228-229.

⁶² Aristoteles, *Politika*, s. 233.

⁶³ Aristoteles, *Politika*, s. 239.

⁶⁴ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 3*, s. 305.

tüm yurttaşların dâhil olacağı ve güvenliğin temel ihtiyaçlar bağlamında gerek ilkesel gerekse de fiziksel anlamda oluşmasına dikkat edilmiştir. Ancak bütün bunların yasalar tarafından desteklenerek teminat altına alınması gerektiğini düşünen Aristoteles, güvenliği sağlanan şeylerin uzun ömürlü olabilmesi için, herkesin ortak yararını sağlayacak doğru anayasaların olması gerektiğini belirtmektedir.⁶⁵ Zira yurttaşların iyiliği, ancak anayasaya ilişkin bir iyiliktir.⁶⁶

Sonuç olarak Aristoteles'in güvenlik ile ilgili kaygıları öncelikle ilkesel birtakım düşüncelerle kendisini gösteren ve devamında fiziksel düzenlemelerle devletin varlığını sürdürebilmesini sağlayacak uygulamalardan oluşmaktadır. Bu bakımdan insanın politik bir hayvan olarak kendisini gerçekleştirebileceği yer olan devlet, güvenliğini adaletten, ortak yarara göre düzenlenmiş yasalardan ve yurttaşların gerek iç gerekse de dış tehditler karşısında sahip oldukları fiziksel imkânlardan sağlamaktadır.

3.2.3. Fârâbî'de güvenlik

Fârâbî'de güvenlik konusu, mutluluk konusu görünümündedir. Dolayısıyla güvenliği mutluluk örtüsü altında gören Fârâbî, aslında güven içinde yaşamının sonucu olarak beliren bir duygu durumunu ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, İnsanın temel ihtiyaçları bakımından kendisini güvene alabilmesi, mutluluğun en doğal halidir. Ancak Fârâbî tıpkı Platon ve Aristoteles gibi, insanın kendi başına bu ihtiyaçlarının üstesinden gelmesinin mümkün olamayacağını belirterek, insanın ihtiyaçları bakımından her zaman bir insan topluluğuna ihtiyaç duyduğunu düşünür.⁶⁷ Bu durum aynı zamanda insanın hayatta kalabilmesi ve mutlu olabilmesi için gerekli olan yetkinliğe sadece bir toplum içinde ulaşabileceğinin de göstergesidir. Eğer durum buysa, bir toplumu toplum yapan ve onu önemli kılan şeylerin neler olduğunu da anlamamız gerekmektedir. Fârâbî'ye göre bir toplumu toplum yapan ve onu önemli

---

⁶⁵ Aristoteles, *Politika*, s. 99.

⁶⁶ Aristoteles, *Politika*, s. 93.

⁶⁷ Fârâbî, *El-Medînetü'l-Fâzıla*, s. 184.

kılan şey yardımlaşma ahlakının olmasıdır. Öyle ki, bu ahlaka sahip olan toplumlar erdemli toplumlardır.⁶⁸

Fârâbî'nin erdemli toplumlar ile kast ettiği şey, yardımlaşabilmek ve sorunların üstesinden gelebilmek için herkesin aynı özveri ve özenle çaba gösterebilmesidir. Böylelikle Fârâbî, yardımlaşmanın insan ihtiyaçları bakımından sağlayacağı mutlulukla, doğal olarak güvenliği de olumlamaktadır. Çünkü insan ihtiyaçları hayatın devamlılığı açısından taşıdığı önemle ve insanın kendi başına bu ihtiyaçlarının üstesinden layıkıyla gelmesinin mümkün olmaması, yardımlaşmanın aslında bir güvenlik konusu olduğunun göstergesidir. O halde insanı hayatta tutmaya yarayacak yetkinliklerin gelişme imkânı olarak toplumsal yaşam, örgütlenme amacını da bu bağlamda inşa etmek durumundadır. Bu noktada toplumsal yaşamın aşamalarını belirleyen Fârâbî, insandaki yetkinlik düzeyini küçükten büyüğe doğru gelişen topluluk durumlarıyla izah etmektedir. Fârâbî'nin bu konudaki düşünceleri şu şekildedir:

Yetkin topluluklar büyük, orta ve küçük olmak üzere üç çeşittir. Büyük olan, mamur dünyanın tamamında bütün toplulukların bir araya gelmesi; orta olan, bir ulusun/*ümme* mamur dünyanın bir parçasında bir araya gelmesi; küçük olan ise bir şehir halkının belli bir ulusun yerleşim alanında bir araya gelmesidir. Yetkin olmayanlar ise köy halkının bir araya gelmesi ve mahalle halkının bir araya gelmesidir; sonra bir sokakta bir araya gelme, sonra bir evde bir araya gelme gelir ki onların (bir araya gelmelerin) en küçüğü evdir.⁶⁹

Görüldüğü üzere Fârâbî küçükten büyüğe doğru aşamalı bir yetkinlik haritası çıkarmaktadır. Buna göre; insanın hayat mücadelesi için başlangıç noktası olan aile, zamanla diğer ailelerin bir araya gelmesiyle hayat mücadelesi kabiliyetini arttırmakta ve en nihayetinde mutlu olmanın veya güvende olmanın tamamlandığı en iyi ve son yetkinlik düzeyi olan şehir hayatına ulaşmaktadır.⁷⁰ Ancak Fârâbî her topluluğun iyiyi arzularak bir araya gelmediğini, bazı toplulukların kötülük için bir araya geldiğini belirtmektedir. Dolayısıyla da her şehirde mutluluğa ulaşma imkânı bulunmaz.⁷¹ O halde mutluluk veya güvenlik sadece iyiyi arzularak toplulukların ulaşabileceği bir durumdur. Burada iyi, örgütlenmiş bir toplumun yardımlaşma ahlakının ölçütü ve

⁶⁸ Fârâbî, *El-Medînetü'l-Fâzıla*, s. 186.

⁶⁹ Fârâbî, *El-Medînetü'l-Fâzıla*, s. 186.

⁷⁰ Fârâbî, *El-Medînetü'l-Fâzıla*, s. 186.

⁷¹ Fârâbî, *El-Medînetü'l-Fâzıla*, s. 186.

uyumlu bir iş birliğinin temel gayesidir. Eğer temel gaye iyi olanı, yani mutluluğu veya güvenliği sağlayabilmekse, söz konusu yardımlaşmanın sorumluluklar bakımından nasıl bir işleyişinin olması gerektiğini de anlamamız gerekmektedir.

Fârâbî'ye göre erdemli şehir, hayvanın hayatını yetkinleştirme/ *temin etme* ve bu şekilde kalmasını sağlama hususunda bütün organları birbiriyle yardımlaşma içerisinde olan tam ve sağlıklı bir bedene benzemektedir.⁷² Bu bakımdan yardımlaşmanın işleyişi, herkesin yerini ve yapması gereken şeyleri bilmesini sağlayan birtakım sorumlulukları gerektirmektedir. Bu sorumlulukların layıkıyla yerine getirilmesi, güvenli yaşam alanlarının doğmasına olanak tanıyarak, arzu edilen mutluluk haline ve yetkinlik seviyesine ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Başka bir ifadeyle, nasıl ki bir bütünün bütünlüğünü koruyabilmesi onun küçük parçalarının uyum içerisinde ve olması gerektiği gibi çalışmasına bağlı ise, insan yaşamının da böyle bir işleyiş ile var olması gerekmektedir. Bu durum sağlandığı zaman erdemli ve mutlu bir şehir ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da Fârâbî'de güvenliğin başka bir ayağını da uyumun oluşturduğunu görmekteyiz.

Fârâbî'nin uyum konusunda ilham aldığı yer evrendir. Fârâbî'ye göre ilk mevcut diğer bütün mevcutların varlığının ilk sebebidir.⁷³ Var olanların varlık sebebi olarak Allah'ı gören Fârâbî, evrenin yaratılışındaki uyumu toplumsal yaşamdaki uyumla örtüştürmeye çalışmaktadır. Buna göre, Allah'ın sıra düzeni varlık bakımından en yetkin olandan başlar, ardından ondan biraz daha eksik olan gelir ve bu durum noksandan daha noksana ilerleyerek, ötesine geçildiğinde var olması asla mümkün olmayan varlığa ulaşınca kadar devam eder.⁷⁴ Bu hiyerarşik ilişki kendi içinde belli bir uyum ve irtibatı da sağlamaktadır. İşte bu uyum ve irtibatın aynısını insan doğasında da gören Fârâbî, benzer bir ilişkiyi toplumsal yaşamın idaresi için kurmaktadır. Bunu insan organlarından hareketle izah etmeye çalışan Fârâbî, nasıl ki bedeni meydana getiren organlar içinde en yetkin olanı beden için söz sahibiyse, aynı şekilde toplum içerisinde de en yetkin kişilerin söz sahibi olması gerektiğini ifade

---

⁷² Fârâbî, *El-Medînetü'l-Fâzıla*, s. 188.

⁷³ Fârâbî, *El-Medînetü'l-Fâzıla*, s. 44.

⁷⁴ Fârâbî, *El-Medînetü'l-Fâzıla*, s. 74.

etmektedir.⁷⁵ Böylelikle en yetkin kişileri toplumsal idarenin en tepesine yerleştiren Fârâbî, toplumsal idarenin başlangıç noktasını belirleyerek, evrenin işleyişine yaklaşmayı amaçlamıştır. Çünkü bu yakınlaşma, uyumlu olanı temin ederek, erdemli şehri tıpkı varlıkların kendi amaçlarına doğru hareket etmesi gibi, kendi amacı olan mutluluğa veya güvenliğe götürecektir.

Sonuç olarak Fârâbî’de güvenliğin somut yansımalarını Platon ve Aristoteles kadar belirgin bir şekilde göremesek de, güvenliğin kurucu unsurları bakımından oldukça önemli bir yol haritası edinmekteyiz. Buna göre biricik iyi olan mutluluk; yardımlaşmanın, iş birliğinin ve uyumun güdümünde bir toplumu gerektirmektedir. Bu sağlandığı zaman elde edilecek yetkinlik düzeyi, güvenliğin kendi içinde değerini sabitleyecek ve toplumsal yaşamın devamlılığı teminat altına alınacaktır. O halde denilebilir ki; Fârâbî’nin erdemli şehri fiziki anlamda bir güvenliği incelemekten çok, normatif bir güvenlik anlayışını incelemektedir. O güvenliği yeryüzüne, gökyüzünden indirmektedir.

3.2.4. İbn Haldûn’da güvenlik

İbn Haldûn’a göre, insan kesinlikle toplum halinde yaşaması gereken bir canlıdır. Bu açıdan tıpkı Aristoteles gibi düşünen İbn Haldûn, güvenlik anlayışını da bu bağlam üzerinden inşa etmektedir. Buna göre, insan bazı ihtiyaçlara muhtaç bir şekilde yaratılmıştır. İnsanın bu ihtiyaçlarını giderebilmesinin tek başına mümkün olmadığını düşünen İbn Haldûn,⁷⁶ ihtiyaçların daha rahat ve bol bir şekilde karşılanmasının en iyi yolu olarak, iş birliğini önermektedir. Bu iş birliği gıda ihtiyacından, savunma ihtiyacına dek uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. Özellikle savunma konusunda daha baskın bir düşünce taşıyan İbn Haldûn, insanın kendini savunabilmesi için hemcinsinin yardımına muhtaç olduğunu belirtmektedir.⁷⁷ Bu durumun bazı hayvan türlerinde farklı seyretmesine karşın, insanın yapısal ve akli özellikleri onun diğer hayvanlardan daha farklı bir savunma ihtiyacına sevk etmektedir.

⁷⁵ Fârâbî, *El-Medînetü’l-Fâzıla*, s. 194.

⁷⁶ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 213.

⁷⁷ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 214.

Canlılar arasında düşmanlığın doğal bir hal olduğunu belirten İbn Haldûn, bu durumdan dolayı, Allah'ın tüm canlılara kendilerini savunabilecekleri bir organ verdiğini ifade etmektedir.⁷⁸ Ancak güç bakımından diğer canlılara göre daha zayıf durumda olan insan, bu eksikliğini giderebilmesini sağlayacak bir akıl ve ince işlerin üstesinden gelebilecek eller ile donatılmıştır. Böylelikle kendi güvenliği için uygun olacak silahları üretmeyi başaran insan, söz konusu kendi türü olduğunda, üretilen silahlar yetersiz kalmaktadır. Çünkü aynı silahlar diğer insanların hepsinde mevcuttur.⁷⁹ Bu yüzden insanların birbirlerine karşı savunmasız kaldığını belirten İbn Haldûn, insanları sadece hayvanlardan değil, kendi türünden de koruyabilecek başka bir silah olması gerektiğini düşünmektedir. İşte bu silah, toplum üzerinde güç ve otorite tesis eden devletten başka bir şey değildir.⁸⁰

Güçlü bir otorite tesis edilmediği takdirde, toplumsal yaşamın bir anarşiye dönüşeceğini belirten İbn Haldûn,⁸¹ böylelikle devletin ortaya çıkmasında en önemli payı güvenliğe vermektedir. Öyle ki, bir hükümdarın asıl gayesi de bu olumsuzlukların yaşanmasına engelleyerek, insanların güvenliğini sağlamak olmalıdır.⁸² Hükümdarın sadece iç değil, dış güvenlikten de sorumlu olması gerektiğini düşünen İbn Haldûn, bu duruma karşı yaklaşımını şöyle ifade etmektedir:

Hükümdar ya kılıçla veya kalemle veya görüş açıklayarak veya bilgi ile onların kendisine yardım etmelerini ister veya başına kalabalığın toplanıp halkın işleriyle meşgul olmasına engel olmalarını diye, kapıcılardan faydalanır. Veya hükümdar tüm mülke nezaret etme görevini birisine verir. Bu işi yapma, hususunda onun yeterliliğine ve kudretine itimat eder. Bunun için, bu husus (yetkiler ve görevler) bazen bir tek kişide mevcut olabilir. Bazen de muhtelif kişilere dağılmış olabilir. Bu görevlerden her biri birçok dala ayrılır. Mesela kalem (yazı işleri), mektup ve yazışmalar kalemi, ferman ve arpalık kalemi ve muhasebe kalemi gibi dairelere ve dallara ayrılır. Muhasebe dairesinin müdürü verginin, ihsanların ve ordunun kuyudatını tutar. Diğer biri kılıç (askeri) dairedir. Harp dairesi başkanlığı, polis dairesi başkanlığı, posta dairesi başkanlığı ve hudut muhafaza dairesi gibi bölümleri vardır.⁸³

Böylelikle İbn Haldûn, iç ve dış güvenlik için farklı bağlamlardan oluşan ve belki de bu konuda kendisini öncü kılacak bir güvenlik reçetesi belirlemiştir. Bu reçete huzur, istikrar ve düşmanlardan korunmayı sağlayacak birtakım formüller taşıdığını

---

⁷⁸ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 214.

⁷⁹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 215.

⁸⁰ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 215.

⁸¹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 216.

⁸² İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 215.

⁸³ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 482-483.

görmekteyiz. Bu bağlamda hükümdar, iç işlerinde herkesin can ve mal güvenliğini, insanların birbirleriyle girdikleri haksız mücadeleleri önlemelidir. Dış güvenlikte ise, halkın tamamına yönelen her türü saldırıyı engellemek zorundadır.⁸⁴ En nihayetinde bir devletin öncelikli varlık amacı, barış ve güvenliği sağlayarak huzurlu bir ortam sağlamaktır. Bunların sağlanması durumunda, diğer ihtiyaçların karşılanması bakımından ortaya çıkacak bolluğun arzu edilebilir bir amaç olacağı aşikârdır. Bu bağlamda bolluk içinde olan ve refah düzeyi yüksek bir şehrin fiziki anlamda nasıl muhafaza edileceği sorunu doğmaktadır.

İbn Haldûn'a göre bu sorunun üstesinden, öncelikle surlar inşa ederek gelinmeye çalışılmalıdır. Bunun yanında şehir, düşmanlar tarafından ulaşılması zor olacak, dağ başında yüksek ve sarp bir tepeye veya ağaç ya da taş köprüden geçilmedikçe ulaşılmayacak tarzda çevresi deniz veya bir nehir tarafından kuşatılan bir yer olmalıdır. Son olarak da şehri, iklim şartlarından dolayı gelebilecek hastalıklardan koruyacak bir yerin olması gerekmektedir.⁸⁵

İbn Haldûn'da güvenliğin başka bir bağlamdaki seyri ise asabiyette gerçekleşmektedir. Çünkü asabiyetin kurulu düzeni sürekli kırılığandır ve kendi düzenini korumaya yönelik gerilimi içinde her zaman yıkılmak ve yeniden kurulmak üzeredir.⁸⁶ Bu yüzden nesil ve nesepler göçebe toplumlarda saf bir şekilde korunmaktadır.⁸⁷ Öyle ki bir topluluğun sahip olduğu asabiyet bağını yitirmesi, o topluluğun kendisini koruyamaz hale gelmesine ve başka milletlere yem olmasına neden olabilmektedir.⁸⁸

Asabiyet ile gelen yardımlaşma ve yardımlaşmanın getirdiği şeref duygusunun oluşturduğu manevi his, İbn Haldûn'da güvenliğin psikolojik bir boyuta dek uzanabileceğini göstermektedir. Bu boyut güvenliğin maddi ve manevi sınırlarının belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Toplumsal yaşamın arzu edilen güvenlik ihtiyacını asabiyet bağı ile aşma gücünün bulunması, asabiyet bağını, toplum hayatının

---

⁸⁴ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 482.

⁸⁵ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 635.

⁸⁶ Kamuran Gökdağ, *İktidar Teleolojisi: İbn Haldûn'un Toplum ve Siyaset Teorisinde Asabiyet*, Klasik Yayınları, 2019, s. 121.

⁸⁷ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 335.

⁸⁸ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 354.

devamlılığı için adeta psikolojik bir sınır haline getirmektedir. Bu durum aslında doğal olduğu kadar, kurgusal eklemeleri de beraberinde taşıyan bir süreçtir. Doğallığını insan ihtiyaçlarından, kurgusallığını ise devletin doğusundan alan bu süreç, güvenliğin ayaklarını gökyüzünden alıp, yeryüzüne indirmektedir.

Sonuç itibariyle İbn Haldûn'un güvenlik anlayışı, bir yetersizlik hali ile başlayan, işbirliği ile yeterlilik kazanılan ve kazanılan bu yeterlilik ile sahip olunan şeylerin korunması amaçlanan bir yapıdır. Başka bir ifadeyle, tıpkı bir insan bedeni gibi hayata başlayan süreç, zamanla kendi hakkında gelmeyi öğrenen, bunu öğrendikçe olduğu yere kök salan ve kök saldıkça bağlarını daha da kuvvetlendiren bir hal almaktadır. Güçlenme ve gelişmenin asıl mesele olduğu doğal yaşam, İbn Haldun'un güvenlik anlayışıyla kendisini tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır. İnsanın varlığını sürdürebilmesi ve sadece sürdürmekle kalmayıp gelişebilmesi için eksikliklerini iyi analiz etmesi ve bu analiz sonucunda bir güvenlik düzeneği inşa etmesi gerekmektedir. En nihayetinde İbn Haldun bu güvenlik düzeneğinin nasıl olması gerektiğinin izahını en önemli düşünürlerden birisi olmuştur.

3.2.5. John Locke'da güvenlik

Locke güvenlik anlayışını toplum sözleşmesi varsayımından hareketle inşa etmektedir. Locke'a göre, Tanrı insanı, yalnız kalmanın, kendi düşüncesiyle iyi bir şey olmadığını anlayacak bir yaratık olarak yarattı; insanı çok güçlü rahatlık, gereksinim ve eğilim yoluyla topluma yönlendirdi.⁸⁹ Bu yönlendirmenin nasıl gerçekleştiğini ise Locke şu sözlerle ifade etmektedir:

Tanrı, yaratma eyleminin tüm aşamalarında, yaratıkların belli türlerinin üremesine ve sürmesine özel bir özen göstermiştir; bu yaratıkların bireylerini öylesine güçlü biçimde bu amaca uygun davranmaları yönünde yapmıştır ki, bireyler bu amaç için, bazen kendi özel yararlarını ihmal ederler ve doğanın, her bir varlığa öğrettiği, kendini korumaya ilişkin genel kuralları unutmuş görünürler: Yavrularını koruma biçimindeki ilke bu bireylerin içindeki en güçlü ilke özel doğalarının yapısını belirler.⁹⁰

O halde insanın toplumsal bir yaşama yönelmesinin detayında, yaratılıştan belirlenmiş bir amaç ve tüm canlıların bu amacı gerçekleştirmek üzere taşımış

⁸⁹ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 87.

⁹⁰ John Locke, *Hükümet Üzerine Birinci İnceleme*, Çev. Fahri Bakırcı, Kırılgaç Yayınevi, Ankara, 2007, s. 59-60.

oldukları birtakım gereksinimler bulunmaktadır. Burada ön plana çıkan en önemli ihtiyacın ise savunma olduğu aşıktık. En nihayetinde savunma olmaksızın rahatlıktan ve sürdürülebilir bir yaşamdan söz etmek mümkün değildir. Böylelikle Locke için güvenliğin bağlamları gün yüzüne çıkmaktadır.

Bu bağlamlardan ilki, doğa durumu halidir. Locke'a göre insanlar, toplumsal yaşama geçmeden önce doğa durumunda yaşarlardı. Bu durum, insanların başkasından izin istemeksizin ya da başkasının iradesine bağılı olmaksızın doğa yasasının sınırları içinde eylemlerini düzenleyebilecekleri ve sahiplikleriyle kişilikleri üzerinde uygun olduğunu düşündükleri bir biçimde tasarrufta bulunabilecekleri yetkin bir özgürlük durumudur.⁹¹ Başka bir ifadeyle doğa durumu, insanların eylemlerini özgür bir şekilde gerçekleştirdiği, kimsenin diğlerinden daha fazla bir yetkiye sahip olmağı ve bu durumun karşılıklı olduğu bir eşitlik halidir. Ancak bu özgürlük ve eşitlik durumuna rağmen insanların düzensiz bir durumda olmadığını belirten Locke, insanın kendisine doğrudan gelecek bir saldırı olmadığı sürece, bu düzenlilik halinin devam edeceğini düşünmektedir.⁹²

Bu noktada, güvenliğin ikinci bağlamı olan doğa yasası kavramı devreye girmektedir. Locke'a göre insanların koşulsuz bir özgürlük ve eşitlik durumu içerisinde olmasına rağmen, belli bir düzenlilikle yaşayabiliyor olmalarının sebebi doğa yasasıdır.⁹³ Bu doğa yasası ise, akıldan başka bir şey değildir. Locke'a göre akıl, insanların kendilerine zarar gelmediği sürece başlarına iş almamalarını öğütleyen bir yapıya sahiptir. Bu haliyle akıl, doğal yasasının kaynağı olarak, insanlara nasıl davranmaları gerektiğini gösteren ve onları görebilecekleri zararlardan kaçınmalarını sağlayacak bir özellik taşımaktadır. Böylelikle ortaya çıkan mantık şunu söylemektedir:

Her insan kendi varlığını korumak ve mevcut konumunu isteyerek terk etmemekle yükümlü olduğundan, benzer neden dolayısıyla, kendi varlığını korumasını tehlikeye atıyorsa, yapabildiği kadar, insanoğlunun geriye kalanının varlığını korumak zorundadır ve amaç, bir suçluya adaleti

---

⁹¹ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 13.

⁹² John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 15.

⁹³ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 15.

uygulamak değilse, insan başkasının yaşamına son veremez ya da yaşamını kötüleştiremez ya da başka birinin yaşamının korunmasına, özgürlüğüne, sağlığına, organlarına ya da mallarına yönelemez.⁹⁴

Bu durumda, insanın üzerine düşen görev, doğa yasasına sahip çıkmak ve onunla ters düşenleri cezalandırmaktır. Çünkü doğa yasasının kaynağı olan akıl, her insanda mevcuttur. Bu da doğa yasasının yürütülme görevinin her insana verildiği anlamına gelmektedir. O halde yapılması gereken şeyler, barışı ve korunmasını öngören doğa yasasına insanların saygı göstermesini sağlamak ve bütün insanları, başkalarının haklarını çiğnemekten ve birbirlerine zarar vermekten alıkoymak olmalıdır.⁹⁵ Ancak her şeye rağmen bu sorumluluğu üstlenemeyen insanların da çıkabileceğini düşünen Locke, böylelikle iktidarın doğuşuna dair önemli bir adım atmaktadır. Çünkü bir tarafta doğa yasasının gereklerini yerine getiren, diğer tarafta ise bundan oldukça uzak olan iki insan profili bulunmaktadır. Bunlardan ilkinin iktidarı meydana getirdiğini düşünen Locke, böylelikle doğa yasasına uyanların, uymayanları cezalandırma hakkının doğduğunu belirtmektedir.⁹⁶ En nihayetinde:

Doğa yasası dikkate alındığında bütün türlere ve türlerin barışına ve güvenliğine karşı bir tecavüz olan bu durumda, her insan sahip olduğu genel olarak insanoğlunu korumaya ilişkin hakkıyla insanlara zarar veren şeyleri engelleyebilir ve gerekli olduğunda yok edebilir.⁹⁷

Bu düşüncesini Tekvin'in 4. Bölümünden; "her kim insan kanı dökerse, onun kanı da, insan tarafından dökülecektir"⁹⁸ alıntısıyla destekleyen Locke'a göre, doğa yasası oldukça açık ve basittir. Ancak bu basitliğine rağmen doğa yasasının kavranamaması, savaş durumunun doğmasına neden olmaktadır. Bu durum, doğa yasasının gereklerini yerine getirme konusunda basiretsiz olan kişilerden kaynaklanmaktadır. Böyle davranarak savaş durumunu başlatan her kimse kendisini meşru bir biçimde tehlikeye atmış olur ve saldırgan olarak kabul edilir.⁹⁹ Dolayısıyla bu konumda bulunmanın pek mantıklı ve tercih edilebilir bir durum olmadığı görülmektedir. İşte bu noktada Locke, insanların doğa durumunda yaşadıkları bu otorite boşluğundan ve bu boşluğun ortaya çıkaracağı savaş durumundan kaçmanın

---

⁹⁴ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 16.

⁹⁵ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 16.

⁹⁶ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 17.

⁹⁷ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 17-18.

⁹⁸ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 20.

⁹⁹ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 29.

yolunun toplumsal hayata geçmekle mümkün olduğunu düşünmektedir.¹⁰⁰ Böylelikle Tanrı'nın insanları toplumsallığa ne şekilde yönlendirdiği de açığa çıkmaktadır. Locke'a göre Tanrı'nın insandaki sesi olan akıl,¹⁰¹ güvenliğin biricik ilkesi konumundadır. Çünkü görüldüğü üzere insanların güvenliği, hepsinin sahip olduğu doğa yasasıyla, yani akılla temin edilmektedir. Bu ortak akıl onların kendi güvenlikleri için bir araya gelmelerini sağlamakta ve doğa yasasına yani ortak akla uymayanları cezalandırma hakkı tanımaktadır.

Toplumun meydana gelmesinin ardından, fiziki güvenliğin tamamlayıcı ve sürdürücü unsuru olan mülkiyet konusu gelmektedir. Locke'da mülkiyet konusu, emeğin kendisiyle ilgili bir meseledir. Buna göre mülkiyet, bir insanın sürdürdüğü, ektiği, ıslah ettiği, işlediği ve ürünlerinden yararlanabildiği şeydir.¹⁰² Buradan anlaşılacağı üzere insan emeğinin yöneldiği yer dünyadır. Ve Tanrı dünyayı insanoğluna ortaklaşa vermiştir.¹⁰³ Locke'a göre bu ortaklıktan kimin ne kadar pay alacağını belirleyen şey, insanın emek gücüdür. Locke bu durumu şu ifadelerle desteklemektedir:

Bir meşe ağacının altından topladığı meşe palamutlarıyla ya da ormandaki ağaçlardan kopardığı elmalarla beslenen kişi, meşe palamutlarını ya da elmaları kesin olarak kendisine edinmiştir. Hiç kimse besinlerin sadece ona ait olduğunu inkâr edemez. O zaman soruyorum: Bunlar ne zaman onun olmaya başlamıştır? Sindirdiği zaman mı? Yoksa yediği zaman mı? Yoksa pişirdiği zaman mı? Topladığı zaman mı? Şurası açıktır ki, ilk toplama bunları onun yapmasaydı, başka hiçbir şey onun yapamazdı. Şöyle ki, emek, bunlarla ortak olan arasına bir ayırım koydu. Kişi bu şeylere, her şeyin ortak anası doğanın katmış olduğundan daha fazlasını kattı ve böylece bunlar onun özel hakkı haline geldi.¹⁰⁴

O halde insan emeği ile dönüşen dünya nimetleri, kendi başları sadece bir malzemedir. Emek, insanın mülk edinebilme durumuna ayrıcalık kazandırmaktadır. Bu durumun yarattığı sonuç olarak, çok emeğin çok rahatlık getireceğini söyleyebiliriz. Sağlanan bu rahatlığın güvenlikle ilişkilendirilerek kullanılmasının ise bir şartı bulunmaktadır. Buna göre, kişinin meşru mülkiyetinin sınırlarının aşılması sahiplenmesinin genişliğinde değil, bu sahiplenme içinde herhangi bir şeyin kullanılmadan telef olması yatar.¹⁰⁵ Başka bir ifadeyle, ihtiyaç fazlası girişilen her

---

¹⁰⁰ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 31.

¹⁰¹ John Locke, *Hükümet Üzerine Birinci İnceleme*, s. 91.

¹⁰² John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 44.

¹⁰³ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 30.

¹⁰⁴ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 41.

¹⁰⁵ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 57.

mülk edinme çabası yersizdir. Dolayısıyla da mülk ediniminde bir sınır olarak belirlenmesi gereken şey bu durumdur. Aksi takdirde insanlar arası sorunların yaşanabileceğini düşünen Locke, böylelikle güvenlik ve mülkiyet ilişkisini rasyonel bir seviyeye taşımaktadır. Bu konuda sağlanacak bir denge, doğa yasası bakımından da tutarlılığı olacak bir dengedir. En nihayetinde, insanın emeği ile doğayı dönüştürerek kendisi için yaşanılır bir dünya kurma çabası, mülkiyet edinimiyle sonlanmaktadır. Ve bu elde dilen mülkiyet ile insanlar, temel ihtiyaçları bakımından rahatlığı ve güvenliği elde etme imkânı bulmaktadır.

Doğa yasası, yani akıl, her ne kadar insanlığı mülk edinme sürecine dek uygunlukla taşımış olsa da, bütün bu sürecin sadece doğa yasasının ilkelerine bırakılamayacağını farkında olan Locke, mutlak surette bir yasama iktidarının oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Locke bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

İnsanların topluma girmelerinin en önemli amacı mülkiyetlerinin barış ve güvenlik içinde kullanımı olduğundan ve bu amaca ulaşmanın en önemli araç ve vasıtası o toplumda oluşturulmuş yasalar olduğundan, bütün devletlerin ilk ve temel pozitif yasası, yasama iktidarının oluşturulmasıdır.¹⁰⁶

Bu noktada, yukarıda belirtildiği üzere mülkiyetin temel ihtiyaçlar bakımından sağlamış olduğu rahatlık ve güvenliğin, genel bir uzlaşılı ile koruma altına alınmadan sürmesi mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla Locke'a göre, insanların birleşmelerinin ve kendilerini yönetim altına koymalarının asıl ve ana amacı, mülkiyetlerinin korunmasıdır.¹⁰⁷ İşte bu amaç, insanların doğa durumundaki sınırsız özgürlüklerinden vazgeçmeye degecek ve karşılığında genel bir koruma gücü meydana getirecek olan toplumsal sözleşmesinin dayanak noktasını oluşturmaktadır. En nihayetinde meydana gelme amacı açığı çıkan devletin, yasalar koyarak, toplumsal huzuru, barışılı ve güvenliğı sağlaması gerekmektedir.

Sonuç olarak Locke, güvenliğı toplum sözleşmesi teorisine dayandırarak ele almaktadır. Hatta söz konusu güvenliğin toplum sözleşmesi ihtiyacını doğrudan ortaya çıkaran itici bir güç olduğunu görmekteyiz. Bu güç ise, koruma ve yaşamını savunma hakkı, özgür olma hakkı ve mülkiyet hakkı gibi temel haklardan doğmaktadır. Öyle ki,

¹⁰⁶ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 141.

¹⁰⁷ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, s. 132.

devleti meydana getirebilecek ölçüde güce sahip olan bu haklar, toplumsal barış ve güvenlik için asla sarsılmamaları gereken kolonları gibi durmaktadırlar.

3.2.6. Jean-Jacques Rousseau'da güvenlik

Rousseau tıpkı Locke gibi güvenlik anlayışını toplum sözleşmesi varsayımından hareketle inşa etmektedir. Bu yüzden toplumun nasıl ortaya çıktığını açıklamaya çalışan Rousseau, öncelikle toplum düzeninin doğal olmadığını ifade etmektedir. Rousseau'ya göre toplum sözleşmelere dayanmaktır ve önemli olan da bu sözleşmelerin neler olduğunu bilmektir.¹⁰⁸ Doğal bir topluluk olarak sadece aileyi gören Rousseau, buna rağmen ailenin dahi varlığını ancak bir sözleşmeyle sürdürebileceğini belirtmektedir. Buradaki yaklaşım tarzı Rousseau'nun sözleşmeyi bir özgürlük konusu olarak işlediğini göstermektedir. Çünkü Rousseau'ya göre ailede doğan çocuklar büyüyene dek ihtiyaçları bakımından babaya bağlı yaşarlar ve bu bağ ortadan kalkınca çocuklar özgürlüklerine, baba da yeniden bağımsızlığına kavuşur. Buna rağmen yine de bir arada kalırlarsa, artık doğanın zoruyla değil, kendi istekleriyle kalıyorlar demektir.¹⁰⁹ O halde sözleşmeler özgür iradeyle gerçekleştirilen durumlardır.

Rousseau'ya göre bu özgürlük insan yaradılışının bir sonucudur.¹¹⁰ Çünkü insan kendi ihtiyaçlarının üstesinden gelebileceği yaşa gelince, işine yarayan araçları kullanmayı öğrendiği için, sonunda kendi özgürlüğünü eline alır. Bu noktada Rousseau, insanın ilk uyacağı yasanın, varlığını korumak; yapacağı ilk şeyin de, kendine borçlu olduğu özeni göstermek olduğunu ifade etmektedir.¹¹¹ Böylelikle güvenliğin, öncelikle kişisel bir çaba olduğunu gösteren Rousseau, yaşamın zorlukları karşısında insanın bu kişisel cabasının her zaman yeterli olamayacağını düşünmektedir. Ayrıca, eğer insanın başlıca kaygısı varlığını korumak ve sürdürebilmekse, o halde sahip olduğu bütün yetilerini yaşamın zorluklarına karşı en iyi şekilde kullanabilmesi gerekmektedir. Bu noktada, diğer toplum sözleşmesi

---

¹⁰⁸ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 4.

¹⁰⁹ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 4.

¹¹⁰ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 4.

¹¹¹ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 4.

teorisyenleri gibi doğa durumundan ve doğa durumundaki doğal insandan hareket eden Rousseau, toplumun neden ortaya çıktığını ve güvenlik ihtiyacının tam olarak neden kaynaklandığını açıklamaya çalışmaktadır.

Rousseau öncelikle insanı, içinde bulunduğu bütün yapay niteliklerden soyutlamaktadır. Böylelikle doğal insanı olabilecek en açık şekilde ortaya çıkarmayı amaçlayan Rousseau, bu doğal insanın içinde bulunduğu ortamı da doğa durumu olarak değerlendirmektedir. Bu noktada Rousseau, kendinden önceki toplum sözleşmesi teorisyenlerinden ayrılarak, insanların doğa durumunda savaş içinde değil, barış içinde yaşadığını iddia eder ve şunları dile getirir: “Doğa hali, bizim kendi varlığımızı korumak için gösterdiğimiz özenin başkalarına en az zarar verdiği durum olduğu için barışa ve insan türüne en elverişli olan durumdur.”¹¹²

Rousseau’ya göre insanların doğa durumunda barış içinde yaşamalarına neden olan üç durum bulunmaktadır. Bunlar; korunma içgüdüsü, merhamet duygusu ve bolluktur. Bu üç durum doğal insanı kötü ihtiraslardan alıkoyarak, insana doğal bir muhafaza alanı sağlamaktadır. Korunma içgüdüsü, insanın sınırlarını bilmesini; merhamet duygusu, insanın halden anlamasını; bolluk ise, insanın hoşgörü gösterebilmesini sağlamaktadır. İnsanın bütün bu durumları tecrübe ederken diğer hayvanlardan farklı olarak, akla ve özellikle özgür iradeye sahip olduğunu belirten Rousseau, Doğanın bütün hayvanlara emrettiğini ve buna karşılık hepsinin buna uymak zorunda olduğunu, uymak bakımından insanın da hayvanlar gibi olduğunu ancak hayvanlardan farklı olarak, emredilenlere boyun eğmekte ya da direnmekte özgür olduğunu ifade etmektedir.¹¹³ Bu fark doğa durumunda bulunan vahşi insanın yetkinleşebilmesini sağlayan önemli bir farktır. Öyle ki, sırf direnme özelliği olmasından dolayı bile yaratıcılığı gelişebilmektedir. Bu noktada akla vurgu yapan Rousseau, insanın güvenliği için gerekli olacak bütün yetkinlikleri akılla geliştirdiğini ve soluğu toplumda almaya yetecek kadar onu ileri götürdüğünü vurgulamaktadır. Bu durum için şunları söylemektedir: “İnsan, doğa halinde yaşamak için gereken her şeye

---

¹¹² Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, s. 118.

¹¹³ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, s. 103.

içgüdüsel olarak sahipti; toplumda yaşamak için gerekli olanlara ise ancak işlenmiş bir akılda sahip olabilir.”¹¹⁴

Rousseau'nun bu ifadesinde doğa durumu için üzerinde durulması gereken başka bir nokta, işlenmiş akıl düşüncesidir. Çünkü Rousseau'ya göre insan, edimsel olarak yukarıda belirtilen bütün yetilere sahip bir şekilde dünyaya gelir. Ancak bu yetilerin gelişebilmesi için fiilen kullanılmaları gerekmektedir. İşte tam olarak bu noktada doğa durumu şartları akli işleyerek, ona yetkinleşme ve olgunlaşma imkânı sunmaktadır. Bu noktada dikkat edilecek olursa, aklın kullanım alanı, doğuştan getirilen yetilerin daha iyi bir hale çıkmasını sağlamak olduğunu görebiliriz. Başka bir ifadeyle, Rousseau'ya göre doğa durumunda insanların barış içinde yaşamalarını sağlayan durumların kaynağını akıl oluşturmamaktadır.¹¹⁵ Bu durumda aklın işlevi, barışı sağlayan durumları geliştirmektir. En nihayetinde işlenmiş aklın önemi de sadece bu açıdan söz konusu olmaktadır.

Genel olarak, Rousseau'nun doğa durumu için iyimser bir tavır takındığını görmekteyiz. Bu iyimser tavır, barış ve huzurun olduğu bir ortamda, bir insanın nasıl vahşi olarak adlandırıldığı çelişkisiyle gülünç bir hal alır gibi durmaktadır. Ancak vahşi insan veya doğal insan, ihtiyaçları bakımından hayvanca bir durumda olduğu kadar, onları giderme bakımından toplumsal yaşama geçmiş insanların taşıdığı ihtiraslardan uzaktır. Vahşi insana doğa durumunda barışı sağlayan şey de işte bu uzaklıktır. Rousseau bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

Hiç konuşmayan insanlara nüktenin, hiç ticaret yapmayan insanlara hilenin hep tekrarlandığını işitiyorum. Fakat bu ezme sözü ile ne denilmek istendiği bana açıklansın. Bazıları zor kullanarak hükmedecekler, başkaları bunların kaprislerine boyun eğip inleyecekler. Benim, aramızda gördüğüm işte tam da budur, fakat köleliğin ve hükmetmenin ne demek olduğunu anlatmanın hayli zor olacağı vahşi insanlar hakkında bu sözün nasıl olup da söylenebileceğini anlamıyorum. Adamın biri başka birinin topladığı meyveleri, öldürdüğü avı, barındığı ini ele geçirebilir; fakat ona nasıl olur da boyun eğdirebilir? Ya hiçbir şeyi olmayan insanlar arasında bağımlılık zincirleri ne olabilir? Beni bir ağaçtan kovarlarsa onu bırakıp bir başkasına giderim. Bir yerde tedirgin olursam başka bir yere gitmeme kim engel olur? Kendisi aylak otururken geçimini sağlamaya beni zorlayacak kadar benden çok üstün güce sahip, üstelik çok bozulmuş, çok tembel, çok yırtıcı bir adam var mıdır? Böyle birinin beni bir an bile gözden kaçırmamaya, uykusu sırasında kaçabileceği ya da kendisini öldürebileceğim korkusuyla büyük bir zahmete isteyerek sokmaya mecbur olması gereklidir. Bütün bunlardan sonra da onun uyanıklığı, dikkati bir an bile gevşemez mi? Beklenmedik bir gürültü ona başımı öte yana çevirtmez mi? İşte o

¹¹⁴ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, s. 117.

¹¹⁵ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, s. 123.

zaman hemen ormana dalarım, kölelik zincirim kırılmış olur ve o, beni bütün ömrünce bir daha göremez.¹¹⁶

Bu koşullar altında doğa durumunun eşit, özgür ve barış içinde yaşayan doğal insanlardan oluştuğunu görmekteyiz. O halde Rousseau'nun tasvir ettiği doğa durumu anlayışında, güvenliği daha çok kişisel bir çabanın konusu olarak işlediğini söylememiz gerekmektedir. Ancak her şeye rağmen, henüz toplumsal yaşamın sağlanmadığı bu dönemin güvenlik açısından oldukça ciddi belirlenimleri olmaktadır. Rousseau'ya göre bunlardan en önemlisi mülkiyet konusudur.

Rousseau'da mülkiyet konusu, doğa durumundaki insanın uygarlık adımları atmaya başlamasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, insanların bilgi ve becerilerini kuşaklara aktarmayı öğrenmesiyle başlamaktadır. Böylelikle doğadaki rekabet becerileri gittikçe artan insanlar, coğrafi koşulların getirdiği zorlukların üstesinden gelmeyi başarmışlardır. Bütün bu sürecin insan zihnini besleyerek, düşünsel kabiliyetin artmasına neden olduğunu belirten Rousseau, bu gelişmeyi uygarlığa geçiş için önemli bir eşik olarak görmektedir. Rousseau'ya göre düşünsel gelişim, insanların dünyayla olan ilişkisini çok hızlı bir şekilde dönüştürmüştür. Bu dönüşüm başta insan ilişkileri olmak üzere, yeni teknolojik gelişmelere dek uzanan geniş bir yelpazeden oluşmaktadır. Özellikle insanın kendi türündeki herkesin aynı becerilere sahip olduğunu fark etmesi, iş birliğini arttırmış ve böylelikle örgütlenmelerin başlamasına neden olmuştur. Rousseau'ya göre yardımlaşma fikrinin gelişmesi mülkiyetin doğmasında önemli bir paya sahiptir. Bu durum aynı zamanda çatışmaların başlamasına da neden olan durumdur. Rousseau bu durumu şu şekilde dile getirmektedir:

Fakat bir insanın yardımına gereği olduğu anda, bir kişinin iki kişiye yetecek kadar yaşama araç ve gereçlerine sahip olmasının yararlı, karlı olduğu fark edildiği anda eşitlik kayboldu, mülkiyet işe karıştı, çalışma zorunlu oldu; geniş ormanlar insan teriyle sulanması gereken, köleliğin sefaletin derhal filiz verip ekinlerle birlikte arttığı hoş ve güleç kırlar haline geldi.¹¹⁷

Bu durum aynı zamanda ahlaki bozukluklarında ortaya çıkmasına ve insanların kişisel çıkarları için türlü kurnazlıklar peşinde koşmalarına neden olmuştur. Üstelik bu kurnazlıklar başkaları üzerinde ne kadar etkili olursa, kurnazlık peşinde koşanların

¹¹⁶ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, s. 129-130.

¹¹⁷ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, s. 144.

zenginlikleri ve buna bağılı olarak saygınlıkları da o kadar artmıştır. Bu da insanların çıkarları için aslında olduklarından başka türlü görünmelerine neden olmuştur.¹¹⁸ Doğa durumundaki ahlaki düzlemden uzaklaşan bu insanlar, elde ettikleri mülklerini ve zenginliklerini koruyabilmek için savaşmaları gerekmiştir. İşte tam olarak bu durumdan dolayı Rousseau'ya göre, bir toprak parçasının etrafını çevirip “bu, bana aittir!” diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu olmuştur.¹¹⁹

Bu noktada güvenlik ihtiyacı kişisel bir çabadan uzaklaşarak, kolektif bir çabaya doğru yol almıştır. Rousseau'ya göre, bu kolektif çabanın kurucusu zenginler olmuştur. Mülk edinme hakkıyla ortaya çıkan zenginler, varlıklarını başkaları üzerinde egemen kılmaya başlamış ve aynı şey peşinde koşan başka zenginlerle bir çatışma durumu içerisine düşmüşlerdir. Rousseau'ya göre bu çatışma durumunun sonsuza dek sürmesinin mümkün olmayacağını anlayan bu insanlar, tüm güçlerini tek bir güç altında birleştirerek, toplum sözleşmesini meydana getirmişlerdir.¹²⁰ Rousseau bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünü bölünmez bir parçası kabul ederiz.”¹²¹

Ortaya çıkan bu durum, sözleşmede yer alan herkesin güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu koşullar altında içgüdünün yerini adalet, doğa durumunda sahip olunan özgürlüğün yerini ise, güvenli özgürlük almaktadır. Ancak yaşanan bu değişikliğin de korunması gerekmektedir. Çünkü insanların yeniden doğa durumuna dönme ihtimalleri yoktur. Yapılması gereken şey, oluşturulmuş bu sisteme canlılık ve hareket vermektir. Rousseau'ya göre bu canlılığı sağlayacak olan şeyin yasadır.¹²² Bu yasalar devletin güvenliğini sağlayacak şekilde oluşturulması gerektiğini belirten Rousseau, yasaların insanları aydınlatacak şekilde düzenlenmesinin önemli olduğunu düşünmektedir. En nihayetinde halkın görmekte zorlandığı ama yasa yapıcıların gördüğü ve genelin çıkarına olan şeylerin yasa haline getirilmesi, sözleşmede bulunun

---

¹¹⁸ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, s. 149.

¹¹⁹ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, s. 133.

¹²⁰ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 13.

¹²¹ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 15.

¹²² Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 34.

herkesin güvenliğini sağlamak dışında bir emeli olamaz. Dolayısıyla yasalar sayesinde politik bütün ile akıl birleşir ve politik bütün olabilecek en yüksek noktaya ulaşma imkânı bulur.¹²³

Sonuç itibarıyla, Rousseau'da güvenlik anlayışı, doğa durumunda kişisel bir çaba olarak beliren, olgunlaşabilmesi için ise uygarlığa ihtiyaç duyan bir süreci takip etmektedir. Dolayısıyla insanın yetkinlik kazanıp büyümesiyle beraber, güvenlikte aynı oranda büyüyüp gelişmiştir. Özellikle mülkiyet ilişkilerinin belirlemiş olduğu toplumsal yaşama geçiş, çatışmalardan kaçmanın ve haliyle de güvenliğin en üst düzeye çekilmesinin yollarının arandığı bir süreç olmuştur. Artık herkes çatısı altında toplandığı bir devletin üyesidir. Bu üyelikten herkesin payına düşeni alacak ve varlığını savunma konusunda teminatlarla donatılacaktır. Belki Rousseau'nun belirttiğın üzere; insan özgür doğmuş, ancak her yerde zincire vurulmuş bir sisteme atmıştır kendisini. Ancak bu zincirler olmaksızın güvenliğin sağlanması neredeyse imkânsızdır. Dolayısıyla Rousseau toplumu meydana getiren süreçlerden, devletin ortaya çıkışına dek güvenliğin izini sürmüş ve onu genelin iradesinde vazgeçilmez bir güç olarak konumlandırmıştır.

---

¹²³ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 37.

4. THOMAS HOBBS'DA GÜVENLİK SORUNU VE GÜVENLİĞİN UNSURLARI

Hobbes'da güvenlik sorunu insan doğasıyla yakından ilişkili bir konudur. Çünkü varlığını devam ettirebilmesi adına, bütün canlı türleri gibi sürekli olarak itkilerinin peşinden gitmek zorunda olan insan; bariz bir mücadele alanı içerisinde gözükmektedir. Bu mücadele alanı, içerisinde belli amaçların ve imkânların bulunduğu bir bağlamdır. Dolayısıyla insan doğasının zorunlulukları, verili olan bu imkânların kullanılabilmesi için insanı adeta bir savaşçı kılmaktadır. Ancak insanın hayatta kalmak için göstereceği bu çabanın anlık bir zevkin peşinden koşmaktan ibaret olmadığını belirten Hobbes, bütün insanların iradi eylemlerinin ve eğilimlerinin, doyumsuz bir hayatın sadece elde edilmesine değil, güvence altına alınmasına yönelik olduğunu belirtmektedir.¹ O halde tüm insanlar varlıklarını sürdürebilmek için kendi doğalarının gerektirdiği her şeyi elde etmek ve elde ettiklerini muhafaza etmek zorundadır.

Hobbes'un güvenlik anlayışının önemli noktalarından birisi olan bu zorunluluk, insanları iş birliğine ve yardımlaşmaya iten önemli bir etkidir. Çünkü insan doğasının ihtiyaçları, kolektif bir yaşam olmaksızın karşılanması güç bir durumdur. Bu kolektif yaşama giden yolun ateşleyicisi olarak insan doğası, öncelikle doğa durumunu aşmak mecburiyetindedir. Herkesin her şey üzerinde hakkı olduğu, herhangi bir otoritenin olmadığı ve herkesin herkesle savaş içinde olduğu doğa durumu, barış ve güvenliğin uzağında bir hayatı betimlemektedir. Ayrıca rekabet, güvensizlik ve şeref gibi konulardan dolayı yaşanan çatışmalar, insanı diğer insanlar için bir kurt haline getirmektedir. Bu koşullar altında yaşamamanın imkânsız olduğunu düşünen Hobbes, insanların içinde buldukları bu savaş halinden çıkmalarını sağlayacak bir otoriteye ihtiyaç olduğunu belirtmektedir.² Bu otorite devletin veya Leviathan'ın doğuşuyla sonuçlanmak üzere, insanların birleşerek siyasal bir bedene dönüşmesine ve toplumsallaşmaya olanak sağlayacak bir ortak anlaşmayla son şeklini almaktadır.

---

¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 81.

² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 101.

İnsanın kendi varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan şeyleri muhafaza edebilmesinin en iyi yolu olarak beliren devlet, insan doğasının eğilimleriyle şeklini almış bir yapıdır. Bu noktada, insanın en öncelikli amacı olarak beliren varlığını koruma çabası, devletin temelini atan bir işlev görmektedir. Nitekim Hobbes'a göre devletin amacı, bireysel güvenlidir.³ Ancak nasıl ki devlet insan doğasının eğilimleriyle şeklini almış bir yapıysa, güvenlik söz konusu olduğunda da aynı durum geçerlidir. Başka bir ifadeyle, insanın doğa durumundaki en büyük korkusu neydiyse, devletin güvenliği sağlayabilmesi için kullanacağı şey de odur. O halde doğa durumundaki insanın temel kaygıları sadece devleti meydana getirmekle kalmamış, aynı zamanda devletin de aynı kaygılardan oluşmasını sağlamıştır. Bu benzerlik Hobbes'un güvenlik anlayışında çok temel bir yer tutan korku duygusuna karşılık gelmektedir. Nasıl ki doğa durumunda insanın en büyük korkusu beden bütünlüğünü kaybetme veya ölüm korkusuysa ve bu korkunun üstesinden gelmek için karşılıklı iş birliğini ve yardımlaşmayı sağlayarak bir toplum sözleşmesine imza atılmışsa, devletin de bu korkuyu düzeni sağlamak için sürdürmesi gerekmektedir. Bu nedenle büyük ve köklü toplumların kökenine karşılıklı sevgi değil ama insanların birbirine karşı duydukları korkunun konması gerekir.⁴

Hobbes'a göre insanların hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşamaya çalışmak, savaş dışında bir şey sunmayacaktır.⁵ Böyle bir savaş durumunda ise gelişmenin mümkün olmayacağı açıktır. Bu koşullar altında insan hayatı; yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürecektir.⁶ Bu durum, Hobbes'un korkuyu sonraki bir aşama olarak yaratıcı bir faaliyete taşıdığına göstergesidir. Başka bir ifadeyle, insan eğer yoksul, kötü, vahşi ve kısa bir hayat sürmek istemiyorsa, o halde yaratıcı olmak zorundadır. Bu noktada doğa yasasını devreye sokan Hobbes, doğa yasasını tanımlama şekliyle, insanın arzu ettiği yaşama kavuşabilmesi için yaratıcı olmak zorunda olduğunu göstermektedir. Hobbes'a göre doğa yasası, akılla bulunan ve insanın kendi hayatı için zararlı veya hayatını koruma yollarını azaltıcı olan şeyleri yapmasını yasaklayan veya insanın hayatını en iyi şekilde koruyabileceğini düşündüğü

³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 134.

⁴ Thomas Hobbes, *De Cive: Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, s. 24.

⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 101.

⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 101.

bir ilke veya genel kuraldır.⁷ Bu durumda insan kendisi için faydalı olacak şeyleri düşünmek ve düşündüklerini hayata geçirmek zorundadır. Bu zorunluluğun kendisini gösterdiği ilk ve en yetkin nokta şüphesiz devlettir. Bu durumda, korunması gereken şeyleri korumak için araçlar yapma teşebbüsü olarak ortaya çıkan devlet, içerik olarak korkuyu saklı tutan ve saklı tuttuğu şey ile de insanlardaki yaratıcılığı teşvik ederek, güvenliği pekiştiren bir işlevselliğe bürünmektedir. Bu durum kendisini ilk doğa yasası olan “barışı ara ve izle” ilkesiyle göstermektedir.⁸ Bunu takip eden doğa yasaları içinde adalet, özgürlük ve mülkiyet gibi, insan hayatının barış ve güven içinde geçmesini sağlayacak birtakım düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler ilk ilke olan “barışı ara ve izle” ile tutarlı bir çizgide ilerlemektedir. Nitekim gelinen noktada Hobbes, “kendine yapılmasını kabul etmeyeceğin bir şeyi başkasına yapma” ilkesiyle doğa yasalarının genel mahiyetini özetlemektedir.⁹

Doğa yasalarının vicdanen her zaman bağlayıcı olduğunu belirten Hobbes, fiilen ise sadece güvenlik olduğunda bağlayıcı olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰ O halde arzu edilen yaşam ile uygulamadaki yaşam arasında ayrıma gidilmektedir. Şüphesiz insanların arzu ettikleri yaşamı aklen inşa edebilmelerinin bir önemi olmayacağı, inşa edilen yaşamın pratik anlamda bir karşılığı olması gerektiği açıktır. Bu pratikliği devlet ile çözüme kavuşturmak isteyen Hobbes, böylelikle insan yaşamının arzu edilir şekilde bir rahatlığa kavuşmasının aracını yine devlette bulmaktadır. Ancak burada devletin takınacağı tavır korkudan ve yaratıcılıktan bağımsız bir tavır değildir. Herkesin söz konusu yasalara uyması dışında bir şansları olmayacağını her fırsatta göstermek zorunda olan devlet, korku ve yaratıcılığın cisimleşmiş hali olarak istikrarlı bir rahatlık ortamını temin etmek zorundadır. Çünkü bu zorunluluk, güvenliği beslemektedir. Bu durumda ilk anlaşılması gereken husus, söz konusu rahatlığın sanıldığı gibi bir başıboşluk durumu olmadığıdır. Sağlanacak olan rahatlık, barış ve güven ortamının sürdürülmesini olumlayacak şekilde, insanları, korumaları gereken şeyler konusunda daha çok yaratıcılığa teşvik edecek türden bir rahatlıktır.

---

⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 123.

¹⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 124.

Böylelikle karşımıza korumak, yaratıcılık ve rahatlık olmak üzere, üç unsurdan oluşan bir güvenlik sistemi çıkmaktadır. Bu güvenlik sistemin işleyiş mekanizmaları ise korku ve akıl olmak üzere iki hareket noktasından oluşmaktadır. Bunlardan ilki tüm canlılar için ortak bir hareket noktası oluştururken, ikincisi ise sadece insana özgü bir hareket noktası oluşturmaktadır. Bu bağlamda Hobbes’da güvenlik anlayışının, sadece insan doğasına özgü olan yönlerini görmekteyiz. Başka bir ifadeyle, Hobbes güvenlik anlayışını oluştururken, sadece insanın insanla olan mücadelesinin bir sonucunu sunmaktadır. Oysa tarihsel süreç içerisinde gördüğümüz üzere; insanın sadece kendi türüyle değil, başka canlılarla, hatta doğa koşullarıyla da girmiş olduğu bir rekabet sahası bulunmaktadır. Bu açıdan Hobbes’un güvenlik anlayışının sadece insana özgü olan yönünü vurgulaması, aslında güvenliğin kendi içindeki doğasını ıskalamasına sebep olmaktadır. Ancak buna rağmen Hobbes’un güvenlik anlayışı, güvenliğin kendi doğasını görünür kılabilirdiği başarılı bir tasarım taşımaktadır. Bu başarının daha anlaşılır bir düzlemde görülebilmesi için; Hobbes’da korkunun ve aklın ürünü olan güvenliğe daha yakından bakmak gerekmektedir. Bunu da en iyi şekilde, güvenliği unsurlarına ayırmakla yapabiliriz.

4.1. Korumak; Korkunun Yüce Belirleyiciliği

Tüm canlı yapıların en önemli parçalarını en korunaklı yerlerde tuttukları görülmektedir. Örneğin ağaçların kökleri, insanların beyni ve kalbi, karıncaların kraliçe karıncası gibi. Bu durumun altında yatan şeyin güvenlikle ilişkili olduğu açıktır. Çünkü anlaşıldığı kadarıyla; korunmalarına değecek şeyler, varlıkları bakımından yapıların önemli bir parçası, hatta hayati bir parçası olmak zorundadırlar. Dolayısıyla da yaşamın itici gücü olarak beliren bu durum, ortaya çıkan bütün dönüşümlerin ve yetkinliklerin temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Hobbes’un güvenlik anlayışında korumaya değer en önemli ve öncelikli parça olarak beliren insan, sonraki güvenlik süreçlerinin dayanak noktasını oluşturmaktadır. Bu açıdan insan doğasının taşımış olduğu eğilimlerinin önemini vurgulayan Hobbes, bu eğilimlerin altında yatan duyguları anlamaya çalışmaktadır. Çünkü insanın korunması onun doğasında taşımış olduğu duygularla yakından ilişkilidir.

Hobbes'a göre insan hayatı için en belirleyici olan duygu, korku duygusudur. Özellikle de ölüm korkusu.¹¹ Bu korku duygusu altında yaşamının yarattığı gerilimleri doğa durumuyla göstermeye çalışan Hobbes, korkuyu bir toplumsal uzlaşma aracına dönüştürmeye çalışmaktadır. Çünkü doğa durumundaki insanın hali; rekabetin, güvensizliğin ve şeref kaygısının gölgesinde şekillenmektedir. Bu koşullar altında insan hayatının sefil ve yoksul olacağını düşünen Hobbes, korkuyu bir kurtuluş kapısı olarak görmektedir. Çünkü bireysel çıkarların genel çıkarlar ile çatışması durumunda, genel iyilik için varılan uzlaşmanın ve karşılıklı yardımın çökmesine engel olacak şey korku faktörüdür.¹² Bu noktada insanların doğa durumunda birbirlerinden korkmalarının nedenlerine yakından bakmak gerekmektedir.

Bu nedenlerden ilki eşitliktir. Hobbes'a göre insanlar doğuştan eşittir.¹³ İnsanların doğuştan eşit olması demek, doğanın yaratıcı imkânlarından eşit ölçüde pay alınması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla insanları doğumlarından itibaren olduğu gibi kabul etmek, Hobbes için doğal bir eşitlik imkânı yaratmaktadır. Bedensel olarak güç farklılıkları söz konusu olsa bile, en zayıf olan kişi, ya gizli bir düzenle ya da kendisi ile aynı tehlike altında olan başkalarıyla birleşerek, en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür.¹⁴ Hobbes fizyolojik anlamda eşit bir doğa savunusuna girerken, zihinsel becerileri de açıklamayı ihmal etmemektedir. Hobbes'a göre zihinsel yeteneklerin kullanılabilme imkânının harekete geçirilmesinden önce, yani olduğu gibi kabul edilmesi halinde; fizyolojik farklılıklardan çok daha büyük bir eşitliğin zihinsel yapılarda olduğunu düşünmektedir. Hobbes bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Çünkü insanların doğası öyledir ki, başka birçoklarından daha zeki veya güzel sözlü veya daha bilgili olduklarını teslim etseler de kendileri kadar zeki çok fazla insan bulunduğu kolay kolay inanmazlar; çünkü kendi zekalarını iyi tanırlar. Başkalarının zekasını ise uzaktan. Fakat bu, insanların bu alanda eşitsizliğini değil, tersine, eşit olduklarını kanıtlar aslında. Çünkü bir şeyin eşit pay edildiğinin en büyük kanıtı, herkesin kendi payından memnun olmasıdır.¹⁵

---

¹¹ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 4.

¹² Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 81.

¹³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 99.

¹⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 99.

¹⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 99-100.

Hobbes'un bu eşitlik düşüncesi, ikinci korku nedenini meydana getirmektedir. Eğer doğuştan eşitse o halde içine doğduğumuz imkânları kullanma konusunda da eşit olunması gerekmektedir. Dolayısıyla bu haklı talep, amaçların ve amaçlara uzanan bütün yolların herkes için eşitliğini sağlamaktadır. Hobbes bu eşitliklerden güvensizliğin doğduğunu söylemektedir. Amaçlarımıza erişme umudunun eşitliği durumunda, iki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse, birbirlerine düşman olurlar ve esas olarak varlığını korumak ve bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna, birbirlerini yok etmeye ve egemenlik altına almaya çalışırlar.¹⁶ Bu güvensizlik ortamı içerisinde savaş kaçınılmaz durmaktadır. Hobbes için bu güvensizlik ortamının ortadan kalkabilmesi, herhangi bir kimsenin kendisi için tehlikeli olabilecek kadar büyük başka bir kuvvet kalmadığını görünceye kadar, cebren veya hileyle, olabildiği kadar çok insanı hakimiyeti altına almasından başka bir yol yoktur.¹⁷ Her insanın bu şekilde bir yol izleme hakkının doğal olarak var olduğunu söyleyen Hobbes, böylelikle insanların birbirlerinden korkmalarını sağlayan ikinci nedeni görünür kılmaktadır.

Doğa durumundaki son korku nedeni ise, insanın içinde yaşadığı çevresi tarafından kabul görme isteğidir. Hobbes'a göre bu istek gerektiği ölçüde karşılanmadığı takdirde çatışma durumu kaçınılmazdır. Birey kendisini içinde yaşamış olduğu çevresine karşı kabul ettirebilmek adına cesaret edebildiği kadar kendisini küçümseyenlerden, zarar vererek, başkalarından da kokutma yoluyla, daha büyük bir değer koparmaya çalışır.¹⁸ Böylelikle Hobbes'un üç kavga nedeni olarak belirlediği rekabet, güvensizlik ve şeref kaygısı gibi durumların, aynı zamanda korku duygusuna neden olan durumlara da kaynaklık ettiğini görmekteyiz. Çünkü bütün bu kavga nedenlerinin sonucunda sürekli olarak bir ölüm gerçeğiyle yüz yüzedir insan. İşte bu gerçek, insanları savaşa itmektir. Tamamen insan eğilimleriyle ilgili olan bu savaş, herkesin üstünde bir güç belirlemediği sürece devam edecektir. Bu noktada Hobbes'un önerisi, insanların hepsini birden korku altında tutacak bir gücün oluşturulmasıdır.¹⁹ Başka bir ifadeyle; eğer ki insanlar ölüm korkusundan dolayı kişisel bir çaba içerisine

---

¹⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 100.

¹⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 100.

¹⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 100.

¹⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 101.

girerek kendi varlıklarını korumak zorunda kalıyorlarsa, o halde insanları bu zahmetten kurtaracak, onlara barış ve huzur getirecek, herkesin ölüm korkusunu kendi himayesi altında giderebilecek bir güvenlik sistemi gerekmektedir. Nitekim insanları böyle bir sisteme itecek olan duygular; ölüm korkusu, rahat bir hayat için gerekli şeyleri elde etmek arzusu ve çalışarak onları elde etme umududur.²⁰

Gelinen noktada Hobbes'un korku üzerinden kurmaya çalıştığı güvenlik sisteminin, içten içe yüce bir belirlenim taşıdığını görmekteyiz. Korkulan şeylerin genel olarak acı veren ve tehlikeli şeyler olduğunu düşünecek olursak, bu belirlenimin kaynağını nereden aldığını da anlayabiliriz. Bu bağlamda İngiliz filozof Edmund Burke'ün "yüce" kavramı açıklayıcı olacaktır. Burke'e göre; acı ve tehlike düşüncesini uyandırmaya uygun her tür şey, başka bir deyişle, herhangi bir biçimde korkunç olan ya da korkunç nesnelere bağlantılı olan veya dehşete benzer bir etki yaratan her şey yücenin kaynağıdır.²¹ Başka bir ifadeyle, zihnin hissedebileceği en güçlü duyguyu ortaya çıkarandır. İnsan zihni için en güçlü duygunun acı ve özellikle de ölüm korkusu olduğunu düşündüğümüzde, yaşamımızı ya da sağlığımızı tahrip etmekle tehdit eden her şeyin bizi güçlü bir şekilde etkileyeceği açıktır. Bu durumlarda insanın ilk tepkisinin şaşkınlık olduğunu ifade Burke; şaşkınlığı, ruhun bütün hareketlerinin geçici olarak durduğu, bir dereceye kadar dehşet içeren, bir durum olarak tanımlamaktadır.²² Bu koşullar altında zihin, kendisini şaşkınlığa uğratan olay ile o kadar çok dolmuştur ki, başka bir şey üzerine odaklanamaz. İşte bu nokta, yücenin müthiş gücünün kaynağını açığa çıkarmaktadır.²³ Böyle bir durum içerisinde akıl yürütmelerden önce gelen ve bizi telaşlandıran şey, yücenin en üst dereceden etkisini göstermektedir. Burke'e göre ikinci dereceden diğer etkiler ise hayranlık, huşu ve saygıdır.²⁴

Hiçbir tutkunun, zihnin eyleme geçme ve uslamlama yetilerini korku kadar etkisiz hala getiremeyeceğini ifade eden Burke; görüntü olarak korkunç olan her şeyin,

---

²⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 103.

²¹ Edmund Burke, *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, Çev. M. Barış, Gümüşbaş, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 42.

²² Edmund Burke, *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, s. 61.

²³ Edmund Burke, *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, s. 61.

²⁴ Edmund Burke, *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, s. 61.

boyutları bakımından azametli olsun ya da olmasın, yüce olduğunu belirtmektedir.²⁵ Çünkü tehlikeli olan bir şeyi önemsemek mümkün değildir. Burke bu durumu şu şekilde dile getirmektedir:

Büyük olmamalarına rağmen, insanda yüce düşünceler uyandırabilen birçok hayvan vardır, çünkü bunlar dehşet veren nesnelere, Yılanları ve neredeyse her türden zehirli hayvanı bu duruma örnek verebiliriz. Boyutları muazzam olan şeylere, bir de biz arızı dehşet fikrini eklersek, söz konusu şeyler kıyas kabul etmeyecek ölçüde muazzam hale gelirler. Uçsuz bucaksız ve dümdüz bir ova kesinlikle basit bir kavram değildir. Böyle bir ovanın görünüşü okyanus kadar engin olabilir ama zihnimizi bizzat okyanus kadar muazzam bir şeyle doldurması hiç mümkün müdür? Bunun çeşitli nedenleri vardır ama en büyük neden, okyanusun çok dehşet verici bir şey olmasıdır.²⁶

Böylelikle dehşet verici olan her şeyin yüceyle ilişkili olduğunu görmekteyiz. Bu noktada güç kavramını devreye sokan Burke; kendi gücümüzden çok daha düşük güce sahip birçok şeyin bize genellikle haz verdiğini, buna karşı acı veren şeylerin ise her zaman bize üstün olan bir güç olduğunu belirtmektedir.²⁷ Nitekim acıya boyun eğme konusunda hiçbir zaman istekli olmadığımızı düşünecek olursak, gücün de kendi içinde bir yücelik taşıdığını görebiliriz. Bu durumda gücün bütün yüceliğini ona genellikle eşlik eden korkudan aldığını ifade eden Burke, korkunç ve yüce olanın birlikte öne çıktığını belirtmektedir.²⁸ Burke bu durumu şu örneklerle desteklemektedir:

Öküz çok güçlü bir hayvandır ama son derece faydalı, hiç tehlikeli olmayan, masum bir yaratıktır; bu nedenle de öküz kavramı kesinlikle görkemli değildir. Bir boğa da güçlüdür ama onun gücü farklı türdendir; bu güç genellikle yıkıcıdır ve pek az işe yarar; bu nedenle boğa kavramı haşmetlidir ve yüce tasvirlerde ve heyecan verici benzetmelerde sık sık kendine yer bulur. Şimdide başka bir güçlü hayvana, iki farklı açıdan bakalım. Faydalı bir hayvan olarak atın, yani sabana, yola, yüke koşulan atın, her türlü toplumsal fayda açısından düşünüldüğünde yüce bir tarafı yoktur. Ama dalgalanan yelesiyle, horultusunun şiddeti korkunç, şiddetle ve öfke ile mesafeyi sümürüp, boru sesi olunca yerinde duramayan at bizi çok etkiler.²⁹

Anlaşılaacağı üzere, yarar sağlayan ve zararsız olan şeyler güçlü olsalar dahi yücelik taşımazlar. Buna karşın zarar verebilen ve tehlike barındıran şeyler her zaman yücelik taşırlar. O halde yüce, korku temelli olan; içinde en üst dereceden şaşkınlığı, dehşeti, acıyı ve gücü barındıran, bu dereceyi takiben hayranlık, huşu ve saygı gibi

²⁵ Edmund Burke, *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, s. 61

²⁶ Edmund Burke, *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, s. 61-62.

²⁷ Edmund Burke, *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, s. 68.

²⁸ Edmund Burke, *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, s. 69.

²⁹ Edmund Burke, *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*, s. 69.

etkiler taşıyan bir kavramdır. Yücenin sahip olduğu bu durumlar, Hobbes'un korkuyu kullanarak sağlamaya çalıştığı güvenlik sisteminin nasıl bir derinlik taşıdığını gün yüzüne çıkarmaktadır. Doğa durumundaki insan, sürekli bir korkuyla cebelleşmektedir. Ancak bu korku yüce bir korkudur. Çünkü insanlar özellikle ölüm korkusu karşısında şaşırmakta, acı çekmekte ve dehşete düşmektedir. Yapılması gereken şey, bu korkuyu tek bir irade altında birleştirmek ve yüceliğini koruyacak şekilde, cisimleştirilmiş bir korku mekanizması meydana getirmektir. Korkunun her zaman ve her koşulda olacağını farkında olan Hobbes; korkunun kökünü kazımaya çalışmamaktadır, onun yaptığı daha çok toplumsal yaşamı sağlayacak yüce bir güç olarak ortaya çıkarmaktır. En nihayetinde bu güç devlet ile cisimleşmekte ve güvenliğin en temel unsurlarından birisini meydana getirmektedir. Ancak bu noktada Hobbes'un korkuyu işleyiş şeklinin, yücenin en üst dereceden etkisini saklı tutmakla beraber, sonraki derecelere, yani hayranlık, huşu ve saygı etkilerini ön planda tutan bir özellik taşıdığını belirtmek gerekmektedir. Böylelikle Hobbes'da korkunun yüce belirlenimi olarak cisimleşen devlet, yücenin dereceleri bakımından kullanışlı bir güvenlik sistemi yaratmaktadır. Gerektiğinde ölüm korkusunu kullanarak, gerektiğinde ise ölüm korkusunu savuşturarak barışı sağlayan bir güvenlik sistemi.

Korkunun yüce belirlenimi ile ortaya çıkan bu güvenlik sistemi, insanların sahip olduklarını koruyabilmeleri ve böylelikle de varlıklarını devam ettirebilmeleri açısından oldukça önemli bir katkı sunmaktadır. Ancak korku duygusunun aynı zamanda belirsizlikle de ilişkili olduğunu düşünen Hobbes, insanların önlerini görebilmelerini sağlaması açısından da devlete ihtiyaç olduğunu belirtmektedir.³⁰ Çünkü insan hayatı olayların tamamını kontrol edebilecek güçte değildir. Devlet sayesinde bu kontrol imkânı artacak ve insanlar beklentilerini daha sağlıklı bir düzen içerisinde kurabileceklerdir. Böylelikle ortaya çıkacak olan güven duygusu, korkuyu bir yük olmak çıkaracak, onu yaratıcılığın alanına itecektir. Bu noktadan itibaren korku, güvenliğin pekiştirilmesi ve sağlamlaştırılması için gerekli olan şeylerin üretiminde görev almaktadır. Nitekim insanlar korktukları şeylerin üstesinden gelebilmek için yaratıcı olmak zorundadırlar. Bu açıdan yaratıcılığa da kaynaklık eden

---

³⁰ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 25.

koru, Hobbes'un siyasallaşmış bedeni Leviathan'ı meydana getirmekle kalmaz, aynı zamanda Leviathan'ın işleyişindeki her şeyi de şekillendirir.

4.2. Yaratıcılık; Akıl ve Disiplin Mekanizmalarının Doğuşu

Hobbes, başıboş bir korku ortamından kurtulmanın insan hayatı üzerindeki olumlu etkilerinin peşine düşmektedir. Özellikle ölüm korkusunun insanları barış arayışına iten önemli bir duygu olduğunu belirten Hobbes, aslında yaratıcı bir girişime kapı aralamaktadır. Çünkü insanın ölümlü yüz yüze gelebilme yetisi gelişmenin önkoşuludur, insanın kendi bilincine varmasının ve kendisini bulmasının önkoşulu.³¹ Bu koşul Hobbes için fazlasıyla mevcuttur. Öyle ki, artık aklın devreye girmesine ve barış için uygun şartların aranmasına neden olmuştur. Aradığını akıl sayesinde bulacak olan insan, böylelikle güvenliği için yaratıcı ilk girişimine de imza atmıştır. Bu noktada Amerikalı psikolog Rollo May'in "yaratıcılık" kavramına uğramakta fayda var.

May'e göre yaratıcılık, yaratıcı süreçle gözlemlenmesi gereken bir konudur. Bu bağlamda yaratıcı süreç, insanların kendilerini gerçekleştirme edimlerinin bir dışavurumu olarak keşfedilmeli.³² Bunun için de üzerinde durulması gereken ilk şey bir "karşılaşma" olmalıdır. Karşılaşma, bir insanın amaçlamış olduğu şeylerin parçalarıyla yüz yüze gelmesi durumudur. Bu karşılaşma durumları iradi bir çabayı içerebilir veya içermeyebilir de. May'e göre esas nokta iradi çabanın varlığı ya da yokluğu değil, gömülmenin, yoğunlaşmanın derecesidir; belirgin nitelikte bir bağlanma olmasıdır.³³ Bu durumun aynı zamanda bizlere sahte ve has yaratıcılık arasındaki ayrımı da gösterdiğini ifade eden May, yaratıcılık taşıyan ancak sonu getirilmemiş ve tamamlanmamış her işin sahte, sonu getirilmiş ve tamamlanmış her işin ise has yaratıcılık olduğunu vurgulamaktadır.³⁴ May'in üzerinde durduğu kısım has yaratıcılıktır. Bunun da sadece edimde görülebilir bir şey olduğunu belirten May, böylelikle yaratıcı sürecin karşılaşmayla başlayıp edimle sonlanması gereken bir durum olduğunu göstermektedir.

³¹ Rollo May, *Yaratma Cesareti*, Çev. Alper Oysal, Metis Yayınları, İstanbul, 2020, s. 18.

³² Rollo May, *Yaratma Cesareti*, s. 70.

³³ Rollo May, *Yaratma Cesareti*, s. 72.

³⁴ Rollo May, *Yaratma Cesareti*, s. 72-73.

May'e göre yaratıcı sürecin bu durumu, bizi yaratıcılıkla ilgili başka bir gözlem alanı olan karşılaşmanın yoğunluğuna götürmektedir.³⁵ May'e göre has yaratıcılık, yoğun bir farkındalık, bir bilinç artışı ile nitelenir. May bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Açık olan şey, yaratıcılığın, yoğunlaşmanın değişik derecelerinden, bilinçli istencin doğrudan kontrolünde olmaksızın sürmekte olduğudur. Bu yüzden bahsettiğimiz farkındalık artışı kendi kendinin bilincinde olmak anlamına gelmez. Daha çok, kendini bırakmak ve massetmekle bağlantılıdır ve kişiliğin düzeylerinde birden bir farkındalık artışını kapsar.³⁶

Bu açıdan yoğunlaşmanın bir derecesi olarak farkındalık, isteyerek, yaratıcılığın hangi sürecine dahil olabileceğimizi göstermektedir. Dolayısıyla gösterilebilecek çabaların ne olursa olsun tek bir bağlamda ele alınabileceğini belirten May, kavrayışı ve yaratıcılığı isteyemeyeceğimizi, ama kendimizi, adayışın ve teslimiyetin yoğunluğuyla karşılaşmayı isteyebileceğimizi vurgulamaktadır.³⁷ Bu durumda, eğer farkındalığın daha derin yanlarını keşfetmek istiyorsak, kendimizi karşılaşmaya teslim etmemiz gerekecektir. Yaratıcılığın dirimsel bir yönünün olduğunu gösteren bu durumun, her şeye rağmen sadece Dionysian (kendini bırakış) ile özdeşleştirilmemesi gerektiğini düşünen May, Nietzsche'nin kullandığı anlamda, yükselen dirimselliğe ilişkin Dionysos ilkesi ile biçim ve ussal düzene ilişkin Apollon ilkesinin birbiriyle ilişkilendirilerek ele alınması gerektiğini belirtmektedir.³⁸

En nihayetinde “karşılaşma” ve “yoğunlaşma” olmak üzere, karşımıza yaratıcılıkla ilgili iki unsur çıkmaktadır. Böylelikle yaratıcılığın ne olduğuna dair edindiğimiz bu izlenimlerle, yaratıcılığı tanımlayabiliriz artık. Yaratıcılık, bilinci yoğunlaşmış insanın kendi dünyasıyla karşılaşmasıdır.³⁹ May'in yaratıcılıkla ilgili bu düşünceleri, Hobbes'un inşa etmeye çalıştığı güvenlik anlayışının ne kadar sistematik olduğunu göstermektedir. Bunu doğa durumundaki insanın halinden anlayabiliyoruz. Doğa durumunda yaşanan çatışmaların getirmiş olduğu ölüm korkusu, insanlarda bilincinin yoğunlaşmasını sağlayarak, içinde buldukları dünyayla açık bir şekilde

---

³⁵ Rollo May, *Yaratma Cesareti*, s. 74.

³⁶ Rollo May, *Yaratma Cesareti*, s. 76.

³⁷ Rollo May, *Yaratma Cesareti*, s. 76.

³⁸ Rollo May, *Yaratma Cesareti*, s. 76-79

³⁹ Rollo May, *Yaratma Cesareti*, s. 83.

karşılaşmalarına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan yaratıcılık, Hobbes'da kendisini akıl olarak göstermektedir. Nitekim Hobbes, akılı şu şekilde tanımlamaktadır: “Akıl, düşünme yeteneği, yani düşüncelerimizin işaretlenmesi ve ifade edilmesi için üzerinde anlaşılmış genel adların hesaplanmasından, yani toplanması ve çıkarılmasından, başka bir şey değildir”.⁴⁰

Aklın sahip olduğu bu hesaplama yeteneği, doğa durumundaki insanın güvenlik için ihtiyaç duyacağı şeyleri de hesaplayabilmektedir. Üstelik bu hesaplama bir yetenekten fazlasıdır. Öyle ki, insanı çepeçevre sarmış bir ölüm korkusundan kurtulmalarını sağlayacak devleti ortaya çıkarabilecek kadar yaratıcı bir niteliktedir. Böylelikle Hobbes'un güvenlik anlayışında akla biçtiği rol gün yüzüne çıkmaktadır. Hobbes'a göre akıl, insanların üzerinde anlaşabilecekleri uygun barış şartlarını göstermektedir.⁴¹ Bu şartlar doğa yasalarını meydana getirerek, insanın kendi varlığını koruyabileceği temel ilkeleri oluşturmaktadır. Bu durumu doğal hak kavramı ile formüle eden Hobbes, her insanın doğal olarak kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi akılı ile bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapma özgürlüğüne sahip olduğunu belirtmektedir.⁴² Sahip olunan bu özgürlüğün aklın emrettiği şekilde kullanılması bakımından mutlak bir özgürlük olduğunu vurgulayan Hobbes, böylelikle insanın kendisi için yaşanılabilir bir dünya yaratmasını özgür bir bağlama taşımaktadır. Ancak bu özgürlük daha sonra ikinci bölümün dördüncü başlığında olduğu gibi, yeniden yapılandırılan bir özgürlük durumuna dönüşecektir. Çünkü asıl olan şeyin hayatta kalmak olduğunu düşünen Hobbes, özgürlüğün güvenlik için feda edilmesi gereken bir şey olduğunu belirtmektedir. Nitekim bunun detaylarını doğa yasalarının içeriğinde görmekteyiz. Özellikle de ikinci doğa yasasında.

Doğa durumunda herkesin, doğal olarak her şey üzerinde hakkı olduğunu belirten Hobbes, bu özgürlükten güvenlik için vazgeçilmesi gerektiğini düşünmektedir. Hobbes bu durumu ikinci doğa yasası olarak şöyle ifade etmektedir: “Bir insan başkaları da aynı şekilde düşündüklerinde, barışı ve kendini korumayı

---

⁴⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 43.

⁴¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 103.

⁴² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 103.

istiyorsa, her şey üzerindeki bu hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı, ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı kadar özgürlükle yetinmelidir”.⁴³

Böylelikle güvenli bir yaşam için ortaya atılan ilk yaratıcılık girişiminin özgürlükten vazgeçmek olduğunu görmekteyiz. İçinde adalet, minnettarlık, affetme ve hakkaniyet gibi ilkelerin de bulunduğu doğa yasaları; insanın iyi ile kötüyü ayırt edebilmesi ve bu sayede barışı sağlayabilmesi açısından başarılı yaratıcılık girişimlerini imlemektedir. İnsanı adım adım devleti inşa etmeye sürükleyen bu süreçler, devletin yaratılmasıyla birlikte, disiplin mekanizmalarına dönüşerek, güvenliğin sağlanmasında vazgeçilmez bir duruma dönüşmüşlerdir. Bu noktada Fransız filozof Michel Foucault’un güvenlik teknolojisi olarak gördüğü “disiplin mekanizmaları” düşüncesine uğramakta fayda var. Çünkü Hobbes’un güvenlik anlayışının altında, bir yaratıcı edim olarak beliren devlet ve devlet sonrası işleyiş, aslında Foucaultcu anlamda bir özellik taşımaktadır.

Foucault’a göre, 17. ve 18. yüzyıllarda bireyin bedeni üzerine odaklanmış bir iktidar tekniği bulunmaktaydı. Bu teknik bireysel bedenlerin ayrıştırılması, sıraya ve gözetime sokulması gibi konuların düzenlenmesini sağlamaktaydı. Ayrıca bu iktidar tekniği bu bedenlerin bakımıyla ve yeteneklerinin işe yarar şekilde yükseltilmesi gibi işlerle de ilgilenmekteydi. Bütün bu işleri disiplinci iş teknolojisi olarak adlandırılabilir; gözetleme, hiyerarşi, teftiş yazı ve tutanak sistemleriyle yapmaktaydı.⁴⁴ 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, disiplinci olmayan yeni bir iktidar teknolojisi ortaya çıkmıştır. Foucault’a göre bu teknoloji, ilkinin dışlamadan, onu içine alarak onunla beraber gelişen bir iktidar teknolojisidir. Disiplinci olmayan bu yeni iktidar tekniğinin uygulandığı yer, ilkinde olduğu gibi beden değil, insanların yaşamıdır. Başka bir ifadeyle beden-insanla değil, yaşayan insanla ilgilidir.⁴⁵

Böylelikle Foucault’a göre anatomo-politikten yani bedenlerin disipline edilmesinden biyo-politik bir duruma yani yaşamın düzenlenmesi durumuna geçilmiştir. Bu süreçte belirleyici olan şeyin hastalıklar ve bu hastalıkların sonucunda

---

⁴³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

⁴⁴ Michel Foucault, *Toplumunu Savunmak Gerekir*, Çev. Şehsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 247-248.

⁴⁵ Michel Foucault, *Toplumunu Savunmak Gerekir*, s. 248.

ortaya çıkan ölümler olduğunu belirten Foucault, buna bağlı olarak biyopolitiğin işinin biyolojik sorun ve nüfus sorunu olduğunu belirtmektedir.⁴⁶ Bu noktada biyopolitiğin doğum ve ölüm, yetersizliklerin ayıklanması ve çevresel denetim olmak üzere üç denetim hedefi olduğunu belirten Foucault, bu hedeflerin ortaya çıkmasında ortaçağın başından itibaren beliren salgın hastalıkların, yaşamın içine sızan ve onu zayıflatan ölümün, kazalar ve hastalıklar sonucu çalışamaz bedenlerin ve insanların yaşam sahaslarındaki çevresel sorunların belirleyici olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁷ Foucault'a göre biyopolitik, iktidar zeminini bu üç denetim hedefi üzerine kurmaktadır. Böylelikle ortaya çıkan bir biyoiktidar söz konusudur. Ortaya çıkan bu biyoiktidar, nüfusu ve bir nüfus içinde meydana gelen raslantısal olayları kontrol altında tutacak güvenlik mekanizmaları yerleştirmektedir. Ancak ortaya çıkan biyoiktidarın bu durumu birey-bedenle ilgilenen disiplinci mekanizmalara sahip anotomo-politik süreçten farklı olarak gerçekleştirdiğini belirten Foucault, biyoiktidarın ilgilendiği şeyin birey-bedenen ziyade, yaşamın tamamını ele alarak, bunlar üzerinde bir disiplin değil ama ayarlama sağladığını vurgulamaktadır.⁴⁸ Bu durumu tarihsel süreç içerisinde ölüme karşı takınılan tavırdan anlaşılabilirliğini düşünen Foucault, birey-beden üzerinde disiplinci bir iktidar şeklini uygulayan anotomo-politik dönemin, ölümü bir disiplin mekanizması olarak kullanılıp, ölüm konusunun sürekli ön planda tutularak büyük ayinlerin yapıldığı bir dönem olmasına karşın, biyoiktidara geçilen dönemle birlikte, tam tersi bir şekilde ölüme yapılan atıfların azaldığını ve adeta ölüm söz konusu olduğunda herkesin görmezden gelmeye çalıştığı bir döneme geçildiğini belirtmektedir.⁴⁹ Böylelikle ölüm iktidarının yerini yaşam iktidarının aldığını görmekteyiz. Foucault bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

İktidar yaşamı yükseltmek için, yaşamın kazalarını, iyi ya da kötü olasılıklarını, zayıflıklarını denetim altına almak için özellikle bu düzeyde devreye girdiği andan itibaren, yaşamın sonu olarak ölüm, tabii ki iktidarın da birimi, sınırı, sonudur. İktidara göre ölüm dışıdır: ölüm iktidarın tasarruflarının dışına düşendir ve onun üzerinde iktidar yalnızca genel, global olarak, istatistiksel olarak söz sahibi olacaktır. İktidarın üzerinde etkide bulunduğu şey ölüm değil ölüm oranıdır. Ve bu ölçü içerisinde, ölüm artık özel olanın, en özel olanın alanına ait olur. Hükümler hakkında, ölüm, hükümdarın mutlak iktidarının en açık biçimde ortaya çıktığı nokta idiyeğin, şimdi ölüm tersine bireyin

---

⁴⁶ Michel Foucault, *Toplumunu Savunmak Gerekir*, s. 251.

⁴⁷ Michel Foucault, *Toplumunu Savunmak Gerekir*, s. 252-253.

⁴⁸ Michel Foucault, *Toplumunu Savunmak Gerekir*, s. 254.

⁴⁹ Michel Foucault, *Toplumunu Savunmak Gerekir*, s. 254.

her türlü iktidardan sıyrıldığı, kendi kendisine döndüğü ve bir anlamda el etek çekip, kendisinin en özel yanına çekildiği andır. İktidar artık ölümü tanımaz. Sözcüğün tam anlamıyla iktidar ölüme boş verir.⁵⁰

Böylelikle karşımıza iki farklı iktidar teknolojisi çıkmaktadır. Bir yanda beden üzerinde yoğunlaşan, bireyselleştirici, hem yararlı hem de uysal kılınması gereken güçlerin kaynağı olarak bedeni manipüle eden disiplinci bir teknik, Öbür yandan ise bedene değil yaşama odaklanan bir düzenleyici teknolojisi. Foucault'a göre bu iki iktidar teknolojisi, her ne kadar yaklaşım tarzı açısından farklılıklar taşıyor olsa da aslında birbirlerini dışarıda bırakmamaktadırlar. Özellikle tarihsel süreç içerisinde bu iki iktidar teknolojisi birbirlerini besleyerek, modern olarak adlandırılan güvenlik teknolojilerini meydana getirmektedirler.⁵¹ Bu teknolojiler biyopolitik teoride güvenliğin içeriğini yasa-ceza, disiplinci mekanizmalar ve güvenlik düzenekleri olmak üzere üç biçimde oluşturmaktadır.⁵² Yasa-ceza hukuki bir mekanizmaya, disiplinci mekanizma bireylerin gözetilmesi, dönüştürülmesi ve ceza yemesini önleyen bir mekanizmaya ve güvenlik düzenekleri ise, yasa-ceza ile disiplinci mekanizma arasında bulunan ve olayları genel olarak değerlendiren, güvenlik sorunlarını önceden öngörmeye çalışan ve suçların kabul edilebilir düzeylerini, sınırlarını belirleyen bir mekanizmaya karşılık gelmektedir.⁵³ Foucault bu durumlara örnek olarak 18. Yüzyıla kadar işlenen suçlarda verilen cezaları göstermektedir. Özellikle sonuçları açısından önemsiz olan suçlara verilen ibretlik cezalarla, herkes üzerinde ıslah edici bir etki yaratmaya çalışıldığını ifade eden Foucault, bu açıdan verilen cezaların disiplinci olduğunu belirtmektedir.⁵⁴ Aynı şekilde bu sistemde, hane içi hırsızlık olağanüstü sert bir biçimde cezalandırıldığında, örneğin hiç önemi olmayan bir hırsızlık evin bir çalışanı ya da bir davetli tarafından evde gerçekleştirildiği için ölüm cezası ile cezalandırıldığında, burada sadece olabilirliğin açısından önemli sayılabilecek bir suçun hedeflendiği, dolayısıyla bir güvenlik mekanizmasının söz konusu olduğu söylenebilir.⁵⁵

---

⁵⁰ Michel Foucault, *Toplumunu Savunmak Gerekir*, s. 253-254.

⁵¹ Michel Foucault, *Toplumunu Savunmak Gerekir*, s. 256.

⁵² Michel Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, Çev. Ferhat Taylan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 7-8.

⁵³ Michel Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s. 8.

⁵⁴ Michel Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s. 8.

⁵⁵ Michel Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s. 8.

Böylelikle disiplin ile güvenlik arasındaki farkı görmüş olmaktadır. Disiplin, pratiklik noktaları taşıyarak, uygulamalarda kendisini gösterirken; güvenlik, teorik anlamda, sorunların önünü almaya çalışan ve potansiyel belirlenimler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Foucault'a disiplinci külliyat, güvenlik mekanizmalarının ortaya çıkmasıyla birlikte canlanmıştır. Bu da disiplin ve güvenliğin ayrı ayrı değil, birlikte çalıştıklarını göstermektedir. Foucault bu durumu şu şekilde dile getirmektedir:

Güvenlik etkisini sağlamlaştırmak için gözetim tekniklerine başvurmak, bireylerin gözetilmesi, ne oldukları hakkında bir teşhis konulması, onların akli yapılarının, kendi patolojilerinin sınıflandırılması gibi tekniklere başvurmak zorunlu hale geldi. Böylelikle güvenlik mekanizmalarını işletmek üzere onların altında kaynayan disiplinci bir bütün ortaya çıktı.⁵⁶

Bu noktada güvenlik, kendisine ait olan mekanizmalara bir de disiplin kalıplarını ekleyerek bunları işletmenin bir biçimidir.⁵⁷ Foucault'un bu güvenlik anlayışı, Hobbes'da bir yaratıcı edim olarak devletin amacı ile örtüşmektedir. Hobbes'a göre devletin amacı bireysel güvenlidir.⁵⁸ Ancak bu güvenliğin nasıl sağlanması gerektiği oldukça önemlidir. Çünkü Hobbes'un arzu etmiş olduğu güvenlik anlayışı, istikrarı önemli gören ve sonuçları bakımından sürdürülebilir bir güvenlik anlayışıdır. Bunun için de yapılması gereken şey; herkesin herkesle olan savaşını sonlandıracak ve insanları ortak çıkarları bakımından bir araya getirerek, onların mutluluk içinde yaşamalarını sağlayacak genel bir güç kurmaktır. Hobbes'a göre bu güç; devleti, başka bir ifadeyle ölümsüz Tanrı'nın altında, barış ve savunmayı sağlayan, ölümlü Tanrı'nın doğuşunu, yani Leviathan'ı meydana getirmektedir.⁵⁹ Yetki ve faaliyet bakımından oldukça genişlemiş bir devlet gücünü ifade eden Leviathan, disiplin mekanizmalarını bir yaratıcı edim olarak egemenlik üzerinden inşa etmektedir. Böylelikle insanların bir araya gelerek yapmış oldukları sözleşmeden doğan egemen, yetki ve faaliyetleri bakımından, doğa durumundan kurtulmuş, artık yurttaşlık statüsü kazanmış insanların barış ve güvenliğiyle ilgilenecektir.

Egemenin yurttaşları üzerindeki hak ve yetkileri, Foucaultçu anlamda bir güvenlik eklemlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, güvenlik

---

⁵⁶ Michel Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s. 9.

⁵⁷ Michel Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s. 11.

⁵⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 134.

⁵⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 136.

düzenekleri ile disiplin mekanizmaları bir arada faaliyet göstermektedir. Bu durumu egemene tanınan bir hak olarak, yurttaşlara hangi düşüncelerin öğretilmesiyle ilgili kararın verilmiş olmasında görmekteyiz. Ortaya çıkan egemen, Foucaultçu anlamda, yaşamın geneli üzerinde bir kontrol kurmaya çalışan ve bu doğrultuda sahip olduğu hakları mutlak bir şekilde kullanma gücü bulunan bir yaratıcı edimdir. Asıl amacı barışı sağlamak olan bu yaratıcı edim, hangi görüş ve düşüncelerin barışa aykırı, hangilerinin ise uygun olduğuna; ve dolayısıyla, hangi durumlarda, nereye kadar ve hangi insanların topluluklar karşısında konuşmalarına izin verileceğine; ve yayımlanmadan önce kitaplardaki düşünceleri kimin inceleyeceğine dek uzanan bir takım disiplin mekanizmaları ile çalışmaktadır.⁶⁰

Hobbes'a göre tüm anlaşmazlıklar benim ve senin, adil ve adil olmayan, yararlı ve yararsız, iyi ve kötü, onurlu ve onursuz gibi konular hakkında fikirlerin insandan insana değişmesi ve her insanın kendi yargılarına göre karar vermesi gerçeğinden kaynaklanmaktadır.⁶¹ Bu durumun kişisel değer yargılarından kurtarılması gerektiğini düşünen Hobbes, başka bir disiplin mekanizması olarak medeni yasaları ön plana çıkarmaktadır. Medeni yasalar yurttaşların gelecekteki edimleri hakkında egemen güç ile donanmış kişinin verdiği buyruklardan başka bir şey değildir.⁶² Bu buyrukların egemen gücün sorumluluğunda olması gerektiğini düşünen Hobbes, böylelikle insanlara neyin iyi neyin kötü olduğunu gösteren, bunun için kurallar ve ölçütler belirleyen ve bunları insanlara duyuran bir sosyal yaşamı düzenleme mekanizması ortaya çıkarmaktadır. O halde bu yetkiler ve haklarla donanmış bir güvenlik gücü, sürecin cezai ve yargılama boyutunda da aynı güçle donanmak zorundadır. Çünkü Hobbes'un ısrarla belirttiği üzere, keyfi kararların, kişisel çıkarımların güvenlik için savunulabilecek hiçbir yönleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu ceza ve yargılama olduğunda da egemen güç, devletin amacına uygun bir şekilde gerekeni yapmak zorundadır.⁶³ Bu zorunluluk Foucaultçu anlamda biyopolitik teorisinin içeriksel parçalarını da tamamlamaktadır. Yasaların, yargılamaların ve yurttaşların sosyal

---

⁶⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 140.

⁶¹ Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 92.

⁶² Thomas Hobbes, *De Cive*, s. 92.

⁶³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 141-142.

yaşamlarının devletin asıl amacıyla örtüştürülmeye çalışması, Hobbes'un biyopolitik güvenlik anlayışını taşıdığını göstermektedir.

Sonuç olarak Hobbes'un güvenlik anlayışının ikinci unsuru olan yaratıcılık, dayanak noktasını korkudan almaktadır. Bu korku, aklın yaratıcı bir atılımla çalışmasını sağlayarak, insanı içinde bulunduğu savaş durumundan çıkarmanın yollarını aramaktadır. Doğa yasaları ile doğru aklı özdeş kabul eden Hobbes, aklın insan hayatı için gerekli olan bütün temel ilkeleri taşıdığını düşünmektedir. Bunun altında yatan sebep ise, herkesin her şey üzerinde hakkı olmasıdır. Bu koşullar altında herkesin herkese karşı savaşının, insan doğası açısından en olası sonuç olduğunu gösteren Hobbes, insan hayatını bu koşullardan kurtaracak bir güvenlik sistemi geliştirmektedir. İnsanların bir araya gelerek, ortak çıkarlarını ve en nihayetinde kendi varlıklarını huzur içinde sürdürmelerini sağlayacak olan sözleşmeyi yapmaları, Hobbes'un güvenlik sistemi için ilk yaratıcı teşebbüs olmuştur. Devamında yapılması gereken şeyin insanları belli bir disiplin altında tutarak, doğa durumuna dönmelerini engelleyecek bir gücün olması gerektiğini düşünen Hobbes, bu gücü devlet ile cisimleştirmiştir. Böylelikle ortaya çıkan toplumsal yaşamın her yönüyle idare edilebildiği, gözetlenebildiği ve düzenlenebildiği bir güvenlik sistemi yaratılmıştır. En nihayetinde sonraki başlıkta göreceğimiz üzere, akıl ve disiplin mekanizmaları ile yaratılmış olan bu güvenlik sisteminin sağladığı olanaklar, rahat ve sürdürülebilir bir yaşama kapı aralamıştır.

4.3. Rahatlık; Sürdürülebilir Bir Yaşama Doğru

Hobbes'a göre, arzuladığımız veya korktuğumuz şeylerin bıraktığı izlenim güçlü ve sürekli veya bir süre için yok olsa bile, çabuk geri döner.⁶⁴ Dolayısıyla korkudan kurtulmanın tek seferlik bir şey olamayacağı açıktır. İnsanın hayattaki öncelikli amacının kendi varlığını korumak olduğunu söyleyen Hobbes, korkuyu sadece savuşturmakla kalmaz, aynı zamanda onu uzun bir süre ortalarında görünmez kılacak bir güvenlik sistemi yaratmayı da amaçlamaktadır. Bunun için gerekli olan atılımı insan aklında bulan Hobbes, herkesin güven içinde yaşayabileceği, ihtiyaçlarını kolaylıkla giderebileceği ve emeği ile kendi varlığını sürdürmesine yardımcı olacak maddi

---

⁶⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 31.

zenginliklerini muhafaza edebileceği bir yaşam planı çıkarmaktadır. Bu planın yaratıcı edimi olarak devlet, insan doğasının eğilimlerine uygun bir şekilde güvenlik anlayışı geliştirerek, sosyal yaşamın rahatlığa kavuşmasını sağlamaktadır. Böylelikle insanların uğruna sivil toplum halinde bir araya geldikleri “iyi yaşam”, artık insani mükemmeliyete yönelik yaşam değil, sıkı çalışmanın ödülü olan “konforlu yaşam”dır.⁶⁵

Bu bağlamda Hobbes, elde edilmiş olan bu rahatlığın sürdürülebilmesi için egemen gücün sorumlulukları üzerinde durmaktadır. Egemen güce verilmiş yetkilere dayanarak, onun öncelikli amacının halkın güvenliği olması gerektiğini belirten Hobbes, bu amacın gerçekleşebilmesi için gerekli olan iradenin gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak gelinen bu noktada güvenlik, sadece koruma değil; aynı zamanda, her insanın meşru emeğiyle, devlete tehlike veya zarar gelmeksizin elde edeceği, hayatın bütün konforları anlamına gelmektedir.⁶⁶ Bu açıdan, egemen gücün disiplin mekanizmalarıyla kendi otoritesini mutlaklaştırdıktan sonra, geriye kalan şey, elde edilen rahatlığın muhafaza edilmesine yönelik girişimlerde bulunmaktır. Başka bir ifadeyle, sürdürülebilir bir yaşam için gerekli olan sorumlulukların yerine getirilmesi gerekmektedir.

Bu noktada ortaya çıkan ilk sorumluluk, hem fikir hem de emsal bakımından kamunun eğitilmesidir.⁶⁷ Bu eğitimin amacı, yurttaşların iyiliğine olan yasaların çiğnenmesini önlemek ve sözleşme sonrası elde edilen kazanımların korunmasını sağlamaktır. Böylelikle doğa durumundaki otoritesizlikten kaynaklanan hak ihlalleri, artık tanımlanabilen ve sonuçları bakımından öngörülebilir yaptırımlara dönüşmektedir. Başka bir ifadeyle; insanlar adil olan ile adil olmayanı, iyi ile kötüyü, onurlu olanla onursuz olanı artık ayırt edebilmektedirler.

Egemenin başka bir sorumluluğu ise, temel egemenlik haklarından hiçbir şekilde vazgeçmemesi gerektiğidir.⁶⁸ Hobbes’un egemen güce bahsetmiş olduğu mutlak güç, devletin varlığıyla özdeşleşmiş olan egemen açısından mutlak bir bağlayıcılığa

---

⁶⁵ Leo Strauss, *Doğal Hak ve Tarih*, s. 221-222.

⁶⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 249.

⁶⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 249.

⁶⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 249.

sahiptir. Aksi takdirde elde edilmiş bütün kazanımlar kaybedilebilir ve rahat bir yaşamın önü yeniden tıkanmış olur. Başka bir ifadeyle, insanın doğa durumundaki koşullara tekrar dönmemesi için, söz konusu egemen gücün kesinlikle haklarından vazgeçmemesi gerekmektedir. Hobbes bu durumun doğuracağı olumsuz sonuçları şu şekilde ifade etmektedir:

Çünkü araçları terk eden amaçları da terk eder; ve araçları terk eden, egemenin kendisi olduğundan, devlet yasalarına tabi olduğunu kabul eder; ve en üst yargı yetkisini; veya kendi otoritesiyle savaş veya barış yapma yetkisini; veya devletin ihtiyaçlarına karar verme yetkisini; veya kendi vicdanına göre gerekli bulunduğu zaman ve ölçüde, para ve asker toplama yetkisini; veya hem savaş hem de barış zamanı için memurlar ve görevliler atama yetkisini; veya öğretmenler atama ve hangi düşüncelerin halkın savunulmasına, barışına ve iyiliğine uygun olduklarını ve hangi düşüncelerin bunlara aykırı olduklarını inceleme yetkisini bırakır.⁶⁹

Dolayısıyla devletin dağılmaması ve inşa edilmek istenen güvenlik sisteminin başladığı yere geri dönmemesi için, temel egemenlik haklarından hiçbir şekilde vazgeçilmemesi gerekmektedir. Rahat bir yaşamın düzenini bozacak bu durum kadar belirleyici olmasa bile, endişe verici başka bir durum ise, egemenlik haklarının nedenlerinin halka öğretilmemesidir. Hobbes bu durumu, egemenin ilk sorumluluğu olarak gördüğü kamunun eğitilmesi sorumluluğunun devamı niteliğinde ele almaktadır. Hobbes'a göre egemenin sahip olduğu hakların halka öğretilmemesi, insanların kolayca yoldan çıkarılmasına ve egemene karşı direnmek için ayartılabilmelerine sebep olmaktadır.⁷⁰ Dolayısıyla bu durumların yaşanmaması için bu haklar titiz ve doğru bir şekilde öğretilmelidir.

Hobbes'un öğretilmesinde fayda gördüğü başka bir konu da, yurttaşların yönetimi değiştirmeye özenmemeleri gerektiğidir. Hobbes'a göre halklar da tıpkı insanlar gibi başka bir halkın zenginliğine veya yönetim biçimine özenebilirler. Ancak ne olursa olsun, insanların kendi ülkelerini her zaman başka ülkelerden daha çok sevmeleri gerektiğini düşünene Hobbes, insanların kendi ülkeleri için değişiklik arzu etmemeleri gerektiğinin öğretilmesini vurgulamaktadır.⁷¹ Çünkü Hobbes'a göre zenginliğiyle ön plana çıkan bir halkın zenginliğinin sebebi herhangi bir yönetim biçiminden değil, yurttaşlarının itaatinden ve uyumundan gelmektedir. Dolayısıyla

---

⁶⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 250.

⁷⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 250.

⁷¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 252.

özenmek veya yönetimi değiştirmeyi istemek yerine, egemen güce itaati layıkıyla yerine getirmek gerekmektedir. Hobbes bu durumun önemini şu şekilde ifade etmektedir: “Herhangi bir devlet türünde, halkın itaatini ve dolayısıyla uyumunu yok edin, halk sadece zenginleşmekle kalmayacak fakat kısa bir sürede dağılacaktır da”.⁷²

Dolayısıyla yurttaşın kendi ülkesiyle kuracağı bağın önemine vurgu yapan Hobbes, bunun önünde engel olacak her şeyin engellenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu noktada da başka bir öğrenme faaliyetinin devreye sokulması gerektiğini düşünene Hobbes, yurttaşların egemen güç karşısında sivrilen popüler kişiliklere bağlanmamalarının da öğretilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁷³ Yetki ve hak bakımından toplumsal yaşamın rehberi niteliğinde olan egemen güç, başka birilerinin bu sorumluluğu kendisinden çalacak kadar popüler bir hale gelmesini engellemek zorundadır. Aksi takdirde toplumsal yaşamın düzeninin bozulacağını belirten Hobbes, halkını kıskanmayan ve ona, popüler insanların dalkavukluğu ile katlanan bir egemenin, halkını gereğince sevdiğinin düşünülmemeyeceğini vurgulamaktadır.⁷⁴ O halde egemen, yurttaşlarının sevgisini kendisinden uzaklaştıracak her türlü teşebbüsü engellemez. Bunun sağlayacağı faydaların etkileri, egemenin başka bir sorumluluğunun kapsamını belirtmektedir. Bu sorumluluk, egemen güce itiraz edilmesini sağlayacak ve ona olan itaati aksatacak her türlü kötü konuşmanın engellenmesinden ileri gelmektedir. Hobbes bu durumun da bir öğrenme sürecini gerektirdiğini ifade ederek, şöyle söylemektedir:

Egemen temsilci hakkında kötü konuşmanın; veya onun iktidarını tartışma konusu yapmanın veya ona itiraz etmenin; veya halkın gözünde küçük düşürülecek şekilde ve halkın itaatini, ki devletin güvenliği buna bağlıdır, gevşetecek şekilde, onun adını saygısızca anmanın ne kadar büyük bir hata olduğu da halka öğretilmelidir.⁷⁵

Bütün bu öğrenme süreçleri, başka bir sorumluluğu ortaya çıkarmaktadır. Hobbes’a göre bu öğrenme süreçlerinin belli zaman aralıklarıyla, düzenli bir şekilde yurttaşlara sürekli anlatılması gerekmektedir.⁷⁶ Ancak bu sorumluluğun yerine

---

⁷² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 252.

⁷³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 252.

⁷⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 253.

⁷⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 254.

⁷⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 253.

getirilirken belirlenecek olan zamanın, iş zamanlarının dışında bir zaman olması gerektiğini belirten Hobbes, böylelikle egemen güce itaatin ve onunla uyum içinde yaşamının zihinsel açıdan pekiştirilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu detay Hobbes'un inşa etmeye çalıştığı güvenlik sisteminin ne kadar kuşatıcı olduğunu, Foucaultçu anlamda ise, ne kadar güçlü bir biyopolitik eğilim taşıdığını göstermektedir. Ancak bununla yetinmeyen Hobbes, sürdürülebilir bir yaşamın izini aile ilişkilerine dek sürmektedir. Hobbes'a göre, çocukların ilk eğitimleri, ebeveynlerinin dikkatine dayandığı için, çocuklar, onların nezareti altında oldukları sürece, onlara itaat etmelidirler.⁷⁷ Bu eğitimin bir sonucu olarak çocukların ebeveynlerine saygılı olması gerektiğini düşünen Hobbes, böylelikle egemen güce itaatin hareket noktasını nerede bulduğunu göstermektedir. O halde rahat bir yaşamın sürdürülebilmesi toplumun en küçük yapı taşı olan aile kurumundaki ilişkilere dek uzanmaktadır. Nitekim itaat etme kültürünü ailede öğrenen yurttaş, kendisinin büyütülmesi ve vasıflarının geliştirilmesi için ailesine duyduğu minnettarlığını daha sonra egemen güce karşı duyarak, güvenliği ve huzuru için doğru olanı yapmış olacaktır.

Hobbes'un öğretilmesinde büyük fayda gördüğü ve belki de sürdürülebilir bir yaşam için ihtiyaç duyulan en önemli konulardan birisi de adalet konusudur. Öyle ki Hobbes'un 1642 yılında yayınlanan yapıtı *De Cive*'in ve 1651 yılındaki ünlü yapıtı *Leviathan*'ın kapak resimlerindeki egemen figürünün elinde tuttuğu terazi ve kılıç, sadece yönetme ve yargılama gücüne değil, aynı zamanda adaletli bir yönetime de vurgu yapmaktadır. Hobbes'a göre her egemen, hiç kimseden ona ait olan bir şeyin alınmaması demek olan adaletin öğretilmesini; yani, insanlara, şiddet veya kurnazlıkla komşularını, egemen otorite sayesinde kendilerine ait olan şeylerden yoksun bırakmamaları gerektiğinin öğretilmesini sağlamalıdır.⁷⁸ Bir insanın sahip olduğu en değerli şeyin kendi hayatı ve bedeni olduğunu söyleyen Hobbes, insanların bu durumlar karşısında birbirlerine karşı olabildiğince adaletli davranmaları gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Nitekim bu konuda gösterilecek her haksız girişim, rahat

---

⁷⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 254.

⁷⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 254.

yaşamı geriletecektir. Dolayısıyla adaletin sürdürülebilir bir yaşam için olmazsa olmaz bir kavram olduğunu görmekteyiz.

Hobbes, halkın bu eğitimleri alabileceği araçları düşünmeyi de ihmal etmemektedir. Bu doğrultuda Hobbes'un en iyi yol olarak gördüğü eğitim kurumları, özellikle de üniversiteler bu iş için uygun görülmektedir. İnsanların yasalar yerine kendi vicdanlarını dinlemelerinin, barışa ve huzura aykırı düşüncelerin kökleşmesinin, mülkiyet ilişkilerinin yaratmış olduğu zengin ve fakir olgusundan dolayı çıkması muhtemel çatışmaların, din adamlarının egemen gücün otoritesini sarsacak çıkarımların neden olacağı her türlü gerilimlerin ve daha nice olumsuzluk önünün alınabilmesi gerekmektedir. İşte bu noktada halkın eğitimi, tümüyle, gençliğin üniversitelerde doğru bir biçimde eğitilmiş olmasına bağlıdır.⁷⁹ Hobbes'un doğru bir eğitim ile kastettiği şey ise, yaratıcı edimin ortaya çıkardığı egemen gücün ve onun sağlamış olduğu rahat yaşamın muhafazasını sağlayacak türden bir eğitim anlayışıdır. Adeta bir disiplin mekanizması olarak eğitim, Hobbes'un inşa etmeye çalıştığı güvenlik sisteminin biyopolitik unsuru olarak faaliyet göstermektedir.

Hobbes'un halkın rahatlığı için önemli olarak gördüğü başka bir konu ise eşitliktir. Hobbes'a göre egemen güç adaletli olamaya çalışırken, bunu herkese eşit bir mesafede durarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Öyle ki güçlüler, zayıflara herhangi bir saldırı, hakaret veya haksızlık yaptıklarında, zayıflar güçlülere aynı şeyleri yaptıklarındaki duruma kıyasla, daha büyük bir cezasız kalma umudu beslemesinler.⁸⁰ Böyle bir beklentinin en ufak bir şekilde dahi duyulması, toplumsal düzenin işleyişi açısından ciddi sorunlar doğuracaktır. Dolayısıyla egemen gücün eşitlik ilkesini layıkıyla yerine getirmesi gerekmektedir. Aksi bir durum söz konusu olduğunda ise, eşitsizliğe neden olan kişi veya kişilerin cezalandırılması gerektiğini düşünen Hobbes, cezasız kalmanın küstahlığa neden olacağını ve bu durumun da nefrete yol açarak devletin yıkılıp çökmesiyle sonuçlanacağını belirtmektedir.⁸¹

Hobbes söz konusu eşitliğin kapsamını yurttaşların ödemesi gereken vergilere dek uzatmaktadır. Eşit vergiler konulmasının da adaletle ilgili olduğunu vurgulayan

---

⁷⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 255.

⁸⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 256.

⁸¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 257.

Hobbes, vergideki eşitliği servet miktarı açısından değil, herkesin savunulması için devlete ödenen borcun eşitliği olarak değerlendirmektedir.⁸² Çünkü bir insan, hayatını sürdürmek için sadece çalışması yetmez, gerektiği takdirde emeğinin ürünlerini güvence altında tutmak için savaşması da gerekmektedir. Dolayısıyla egemen güç tarafından halk üzerine konulan vergiler, çeşitli meslekler ve uğraşlarında çalışırken özel kişileri savunmak için kamunun kılıcını taşıyanlara ödenecek ücretlerden başka bir şey değildir.⁸³ Savunma ihtiyacının herkes için eşit olduğunu düşünecek olursak, bu durumun olabildiğince adil bir tutum olduğu açıktır. Ancak vergi verecek güçte olmayan, türlü kazalar veya başka sorunlardan dolayı kendi ihtiyaçlarını giderme konusunda yetersiz olanları da ihmal etmeyen Hobbes, sürdürülebilir bir yaşamın sosyal devlet anlayışına yaklaşırcasına, egemen gücün bu durumda olan yurttaşlara kamusal yardımda bulunması gerektiğini belirtmektedir.⁸⁴ Bu sorumluluğu tamamen devletin üstlenmesi gerektiğini ifade eden Hobbes, bu kamusal yardımı özel kişilere terk etmenin devlet açısından utanç verici bir şey olacağını düşünmektedir. Çünkü bu durumda olan bir devlet, asıl amacı olan bireysel güvenliği yerine getirme konusunda da zayıf olacaktır. Bu da yurttaşların gözünde devletin saygınlığını kaybetmesine neden olarak, devletin zayıflamasına ve yıkılmasına yol açacaktır. Dolayısıyla bunun yaşanmaması için, kamusal yardım sorumluluğunu kesinlikle devletin üstlenmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, sağlam bir bedene sahip insanlar için farklı bir uygulama olması gerektiğini düşünen Hobbes, bu insanların çalışmaya zorlanmaları gerektiğini belirtmektedir.⁸⁵ Bir devlet için yurttaşlarının tembelliği kabul edilebilir bir şey olmayacağı açıktır. Dünyaya gelen her insanın kendisiyle beraber doyurulması gereken bir mide ve bu midenin ihtiyacını giderecek iki el ile gelmesi, olması gereken şeyi göstermektedir. Sürdürülebilir bir yaşam için işten kaçmayı veya iş bulamama bahanelerinin arkasına sığınmayı ortadan kaldırmayı amaçlayan Hobbes, egemen gücün bu bahaneleri ortadan kaldıracak şekilde yasalar yapması gerektiğini

---

⁸² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 257.

⁸³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 257.

⁸⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 257.

⁸⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 257.

belirtmektedir.⁸⁶ Nitekim bolluk, Tanrı'nın lütfundan sonra, sadece insanların emek ve çalışmasına bağlıdır.⁸⁷ Bu noktada sürdürülebilir bir yaşam için faydalı veya iyi yasalar yapılması gerektiğini görmekteyiz. Hobbes'un iyi bir yasa ile kastettiği şey, halkın iyiliği için gerekli olan ve ayrıca açık olan şeydir.⁸⁸ Hobbes iyi yasaların faydalarını şu şekilde dile getirmektedir:

Tasdik edilmiş kurallardan ibaret olan yasaların faydası, insanları, bütün iradi eylemlerden menetmek değil; fevri arzuları, telaşları veya düzensizce hareketleriyle kendilerine zarar vermeyecek şekilde onları yönlendirmektir; yolcuları durdurmak değil, onları doğru yoldan götürmek için konulan çitler gibi.⁸⁹

İyi yasaların faydalı olabilmesi için aynı zamanda olabildiğince açık ve anlaşılır bir şekilde yapılması gerektiğini belirten Hobbes, böylelikle yasa koyucunun amacının yurttaşlar tarafından daha iyi anlaşılacağını savunmaktadır.⁹⁰ Hobbes'un güvenlik anlayışında yasaların rolü oldukça önemlidir. Dolayısıyla Hobbes'un yasaların olabildiğine açık ve anlaşılır olmasını istemesi anlaşılır bir durumdur. Çünkü toplumsal düzenin selameti açısından her insanın uyması gereken yasaları açık bir şekilde bilmesi gerekmektedir. Yasa koyucu tek güç olan egemen, bu sorumluluğunu da en iyi şekilde yerine getirebilmesi gerekmektedir. Ancak her şeye rağmen yasaların çiğnenmesi ihtimaller dâhilindedir. Bu durumda egemenin başka bir sorumluluğu olarak, ceza verme işlemi doğmaktadır. Hobbes'a göre cezanın amacı ıslah etmektir. Dolayısıyla da en ağır cezaların topluma yönelik tehlikesi en fazla olan suçlar için verilmesi gerekmektedir.⁹¹ Hobbes bu suçların neler olduğunu şu şekilde belirtmektedir:

Kurulu yönetime kötülük yapma niyetinde doğan suçlar; ve makam sahibi kişilerin oğulları, hizmetçileri veya gözdeleleri tarafından işlendiklerinde olduğu gibi, cezalandırılmadıkları takdirde, göz yumuluyor gibi suçlar.⁹²

Bu durum Hobbes'un her koşulda ölçüt olarak ele aldığı toplumsal düzenin önemini vurgulayan başka bir göstergedir. Eğer söz konusu toplumsal düzenin

---

⁸⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 257-258.

⁸⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 188.

⁸⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 258.

⁸⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 258.

⁹⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 259.

⁹¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 259.

⁹² Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 259.

korunması ise, cezalar verildiği gibi, ödüllendirmelerin de yapılması gerektiğini belirten Hobbes, ödüllendirmelerin de toplumun çıkarları doğrultusunda yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.⁹³ Egemenin başka bir görevi olarak ödüllendirme, amacı bakımından taşıdığı değer oldukça önemlidir. Hobbes'un ödüllendirme mantığıyla amaçladığı şey, yurttaşların devlet düzenini korumaya yönelik teşebbüslerini arttırmak ve egemen güçle kurulan bağı güçlendirmektir. Ancak ödüllendirmenin titizlikle yapılması gerektiğini belirten Hobbes, yanlış bir ödüllendirmenin devletin başına sorun açacağını düşünmektedir. Bu yanlışlıklardan birisi, hırslı ve popüler bir yurttaşın, rahat durması için ona para veya payelerin verilmesidir. Bu durum Hobbes açısından ödülle ilgisi olmayan bir durumdur. Hobbes' göre bu durum bir korku işaretidir ve kamunun yararına değil, zararlıdır.⁹⁴ Eğer bu konuda bir hata yapılacak olursa, aynı şekilde davranacak çok insanın çıkacağını belirten Hobbes, böylelikle düzenin zamanla bozulacağını düşünmektedir. Dolayısıyla, ülkelerinin barışını bozarak büyüklük peşinde koşan insanları ödüllendirmek, kamunun güvenliğinden sorumlu olan egemenin görevine aykırıdır.⁹⁵

Hobbes'a göre egemenin bir başka işi de, iyi danışmanlar seçmektir.⁹⁶ Hobbes'un iyi danışmanlar ile kastettiği şey, devlet yönetimiyle ilgili iyi tavsiyelerde bulunabilecek kişilerdir. Bu doğrultuda, en yetenekli danışmanlar, kötü tavsiyelerde bulunmaktan en az çıkarı olan ve devletin barış ve güvenliğine yarayan şeyleri en fazla bilen kişilerdir.⁹⁷ Bu noktada yurttaşların istifade edebilecekleri rahatlık ve faydayı ilgilendiren en iyi tavsiyelerin başka ülkelere değil, kişinin kendi ülkesinden aldığı tavsiyeler olacağını ifade eden Hobbes, bunun da en iyi şekilde halkın genel bildirimleri ve şikayetlerinden alınabileceğini belirtmektedir.⁹⁸ Böylelikle toplumsal düzenin işleyişi ile ilgili önemli sorumlulukları olan bir sınıfın ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu sınıfın işin ehli insanlardan oluşması gerektiği açıktır. Ancak danışmanlar ne kadar ehil olurlarla olsunlar, tavsiyelerini ve bunların nedenlerini,

---

⁹³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 260.

⁹⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 260.

⁹⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 260.

⁹⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 260.

⁹⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 261.

⁹⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 262.

nutuklar atarak bir meclis halinde vermemek gerektiğini ifade eden Hobbes, tavsiyelerin en iyi veriliş şeklinin önceden düşünülmüş bir şekilde, hareket zamanlaması bakımından verilen tavsiyenin sonuçlarının neler olabileceğinin farkında olarak; kıskançlık, özentî ve görüş farklılıklarından kaynaklanacak diğer duygular nedeniyle çelişkiye sürüklenmekten kaçılacağı bir durumda verilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁹⁹

Son olarak egemenin sorumluluğu dahilinde olan başka bir durum ise, komutanların belirlenmesidir. Hobbes'a göre, seçilmesi gereken komutanlar kendi orduları içinde popüler, sevilen ve korkulacak kişilerden oluşmalıdır.¹⁰⁰ Komutanların bu özelliklere sahip olmak için çalışkan, cesur, müşfik, cömert ve talihli olması gerektiğini düşünen Hobbes, böylelikle egemen güç için cisimleşmiş bir güvenlik unsuruna nasıl insanların seçilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu titizliğin sebebi, önceki sorumluluklarda da olduğu gibi, komutan tercihlerinin halkın selameti bakımından önemli bir konu olmasından ileri gelmektedir. Başka ülkelerle yaşanacak savaşları veya iç işlerinde yaşanacak maddi olumsuzlukların önlenmesi açısından, komutan tercihlerinin ne kadar önemli olacağı açıktır. Ancak komutanların nitelikleri sadece kendileriyle ilgili bir durum değildir, aynı zamanda egemen gücün kendisiyle de ilgili durumlardır. Başka bir ifadeyle, komutanın nitelikleri ile egemen gücün amacı örtüşmek zorundadır. Bu örtüşmenin bir aile ilişkisi gibi içten ve samimiyetle olması gerektiğini düşünen Hobbes, böylelikle toplumsal düzen açısından güvenilir bir nokta yakalamaktadır.

En nihayetinde egemen gücün görev ve sorumlulukları olarak belirlenmiş bu düzenlemeler, sürdürülebilir bir yaşamı sağlamayı amaç edinmektedir. Bunun için de yaratıcı unsurların muhafaza edilmesini gerektiğinin farkında olan Hobbes, bu doğrultuda önemler almıştır. Çünkü egemen gücün layıkıyla üstesinden gelmesi gereken bu görev ve sorumluluklar, güvenli bir yaşamın kendisi üzerine tekrar tekrar dönerek daha güçlü bir konuma yükselmesini sağlamaktadır. Bu açıdan söz konusu rahatlığın bir başıboşluk durumu olmadığını belirtmek gerekmektedir. Burada olan şey sürekli bir denetim süreci içerisinde görevleri belirlenmiş olan denetim unsurlarının

---

⁹⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 261-262.

¹⁰⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 262.

sorumluluğu altında, elde edilmiş kazanımların korunmaya çalışılmasıdır. Ayrıca bu koşulların planlandığı üzere işlemesi sonucunda, güvenliğin diğer unsurları olan koruma ve yaratıcılık daha fazla güçlenecektir. Böylelikle insan yaşamı için gerekli olan her şeyin huzurlu bir ortamda giderilmesi sağlanarak gerek toplumsal gerekse siyasal açıdan ülke geneline yayılacak zengin bir sosyal yaşam ağı inşa edilebilecektir. Bu ağın sağlayacağı faydalar Hobbes'un güvenliğ anlayışını tamamlamaktadır. Geline nokta da doğa durumundan oldukça uzaklaşmıştır. Bir daha o duruma dönmek için inşa edilen bu güvenliğ siteminin rahatlık düzleminde tutulması büyük önem arz etmektedir.

SONUÇ

Thomas Hobbes'da güvenlik sorunun incelendiği bu çalışmada öncelikle toplumsallaşma sürecinin nasıl ortaya çıktığı ele alındı. Bu süreç Hobbes açısından güvenlik sorunun hareket noktasını oluşturmaktadır. Nitekim insanların doğası gereği bencil ve güvenilmez olduğunu belirten Hobbes, insanları toplumsallaşmaya iten şeyin bu eğilimler olduğunu göstermektedir. Özellikle bencilliğin, güvensizliğin ve korkunun egemen olduğu bir doğa durumu varsayımından hareket eden Hobbes, herkesin herkese karşı savaş halinde olduğu bir ortam yaratmaktadır. Buna göre eğer insan varlığını sürdürmek istiyorsa güvenliğini sağlamak zorundadır. Bu zorunluluğun insan hayatı için itici bir güç olduğunu gösteren Hobbes, güvenlik sorununu bu itici güçleri tespit ederek gidermeye çalışmıştır. Hobbes'a göre bunlar içerisinde en baskın olan güç ise ölüm korkusudur. Ölüm korkusu toplumsal yaşamı olumsuzlayan en baskın güçtür. Ancak bu korku insanları esaret altına alarak, onları hareketsiz kılan bir korku değildir. Daha çok insanın aklını kullanabilmesini sağlayacak ve gerekli yaratıcılığın ortaya çıkmasına neden olacak türden bir korkudur. Dolayısıyla aklın etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayan bu korku, Hobbes'un doğru akıl ile eşdeğer tuttuğu doğa yasalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Doğa yasaları, insanın doğal hakları üzerinde nasıl bir tutum takınmaları gerektiğini gösteren ilkeler bütünüdür. Başka bir ifadeyle, insanların nasıl yaşamaları gerektiğini gösteren ahlak yasalarıdır. Bu yasalar olmaksızın toplumsal yaşama geçişin mümkün olamayacağını düşünen Hobbes, böylelikle güvenliğin ilk akılcı disiplin mekanizmalarını ortaya çıkarmaktadır. Ancak güvenlik amaçlı geliştirilen bu ilk girişim kendi başına yeterli değildir. Bu girişimin başarıya ulaşması için genel bir otoritenin olması gerektiğini düşünen Hobbes, güvenliğin bedenleşmiş hali olarak devletin doğuşuna kapı aralamıştır. Bu noktadan itibaren insanın toplumsallaşma süreci sadece toplumsal bir düzlemi değil, aynı zamanda siyasi bir düzlemi de ifade etmektedir. Nitekim devleti veya Leviathan'ı yaratan sözleşme, insanların ortak akıllarının bir ürünüdür ve bu ürün insanları sadece bir araya getirmekle kalmaz, aynı zamanda onlara yeni haklar ve statüler de verir. Bu hak ve statüler *yurttaşlık* unvanıyla temellendirilerek güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. Böylelikle insanın siyasi

bir varlık düzlemine taşınmasındaki amacın ne olduğunun gösteren Hobbes, güvenlik sorununu hangi yollarla çözmeye çalıştığının cevaplarını sunmaktadır.

Hobbes devletin öncelikli amacının bireysel güvenlik olduğunu vurgulayarak, sözleşmenin asıl amacını da görünür kılmaktadır. Bu noktadan itibaren Hobbes'un amacı; barış ve huzur ortamını sağlayacak bir siyasal sistem kurarak, insanların doğa durumundaki güvensiz, sefil ve yoksul hallerine geri dönmesini engellemektir. Bunu başarabilmek için öncelikle egemen bir güce ihtiyaç olduğunu vurgulayan Hobbes, bu gücü insanlar arasında yapılan bir sözleşmeyle ortaya çıkarmaktadır. Nitekim insanların doğa durumundaki koşulları, hayatın sürdürülebilirliği açısından uygun şartları taşımamaktadır. Dolayısıyla insanların bir araya gelerek, kişisel çıkarlarını ön planda tuttukları genel bir irade belirlemeleri ve güvenlikleri karşılığında bu iradeye boyun eğmeyi kabul etmeleri onlar için en akılcı davranış olacaktır. Böylelikle görev ve yetki bakımından mutlak güçle donatılan bir iktidar gücü ortaya çıkarak, Hobbes'un üstesinden gelmeye çalıştığı güvenlik sorunu için önemli bir hareket noktası oluşmaktadır.

Egemenin mutlak güç ile donatılmış olması, yurttaşların özgürlüklerinden zorunlu olarak feragat etmelerini gerektirmiştir. Çünkü Hobbes'un egemen güç için belirlemiş olduğu yetki alanı, yurttaşların doğa durumundaki koşullara dönmelerini ne pahasına olursa olsun engellemek üzerinedir. Dolayısıyla insanların doğa durumunda olduğu gibi mutlak bir özgürlük imkânı ile güvenli bir hayat süremeyecekleri açıktır. O halde yapılması gereken şey, bu özgürlük anlayışının siyasal bir bağlama taşınarak yeniden gözden geçirilmesi gerektiğidir. Böylelikle doğa durumundaki özgürlükten kurtulmaya çalışan Hobbes, özgürlüğü yeniden yapılandırmıştır. Bu yapılandırma zararlı özgürlük anlayışından, yararlı özgürlük anlayışına doğru bir evrilme taşımaktadır. Güvenlik sorunun çözülmesinde önemli bir adım olarak karşımıza çıkan bu durum, Hobbes'un egemen güç için belirlediği görev ve yetkilerin de kapsamını göstermektedir. Bu durumda egemen güç yurttaşların kişisel hak ve özgürlüklerinin teminatı olmak durumundadır. Bunu sağlarken de tek bir kıstasın alındığını görmekteyiz. O da toplumsal barış ve güvenin sağlanmasıdır. Genel iradenin verdiği mutlak gücü bu doğrultuda kullanması gereken egemen güç, böylelikle güvenlik adına

elde edilen kazanımların korunmasını sağlayacak gerekli bütün sorumluluklarını yerine getirmek zorundadır.

Hobbes'un güvenlik sorununa ilişkin ifade ettiği bütün bu tespitler *güvenlik sorunu* başlığına temel hipotezleri sunmaktadır. Bu doğrultuda güvenliğin korumak, yaratıcılık ve rahatlık olmak üzere üç temel unsurdan meydana geldiğini görmekteyiz. Bu unsurların her biri Hobbes'un güvenlik sorununu çözmek için ürettiği hipotezleri desteklemektedir.

İnsanın kendi varlığını koruyacak şekilde yaşam pratikleri üretmesi, bu pratiklerden daha iyi koşullar ortaya çıkarmak için aklın sınırlarının zorlanması ve bunun sonucunda elde edilen kazanımların sürdürülebilmesi için gösterilen çaba; Hobbes'un çözmeye çalıştığı güvenlik sorununun en basit düzeyde izahını vermektedir. Günlük yaşantımızda da fazlasıyla tecrübe ettiğimiz bu süreç, koşullar ne olursa olsun kendi gerçekliğini her zaman dayatmaktadır. Nitekim insanın kendi hayatını koruma amacıyla her şeyi yapma hakkına sahip olduğunu belirten Hobbes, böylelikle güvenlik sorununun korunması gerekenlerin ne pahasına olursa olsun korumakla başladığını göstermektedir. Bu da açık bir şekilde güvenliğin öncelikle koruma duygusuna ilişkili olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Koruma duygusunun insanın en doğal itkilerinden birisi olması, Hobbes'un insan doğasına dair hipotezlerinin hareket noktasını oluşturmuştur. Hobbes'da bu gerçeklik, kişinin kendi varlığını veya beden bütünlüğünü korumasını sağlayacak her türlü çabanın meşru karşılanması gerektiğiyle ortaya çıkmaktadır.

İnsanın benden bütünlüğünü kaybetme korkusu veya hayatını sürdürememe korkusu, insanı doğal olarak bu korkunun üstesinden gelecek işlere yönlendirmektedir. Bu noktada Hobbes'un başka bir hipotezi olan doğa durumunun ortaya çıkardığı sonuçlar, güvenliğin koruma unsuruna ne kadar çok ihtiyaç duyduğunu kanıtlamaktadır. Nitekim insanın doğa durumunda sürekli bir rekabet ve çatışma hali içerisinde olması, insanın hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılamasını zorlaştırmaktadır. Bu zorluk hem korkunun hem de koruma duygusunun kaynağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu zorluğu aşmadan güvenli bir hayatın inşa edilemeyeceği açıktır. Bu noktada Hobbes, söz konusu zorluğu akıl ile aşmaktadır. Çünkü Hobbes'a göre akıl, Tanrı'nın insanlara bahsettiği bir lütuftur. Hobbes'un aklı

bir lütuf olarak görmesinin sebebi ise, Tanrı'nın doğal düzenin kaynağı olduğuna inanmasıdır. Dolayısıyla insanı da bu kaynağın bir parçası olarak gören Hobbes; insana bahşedilmiş olan aklın, Tanrı'nın yarattığı doğal düzenin işleyişini anlamaya yardımcı olduğu için önemsemektedir. Nitekim söz konusu zorlukların üstesinden gelmeye yardımcı olacak ilkelerini buradan üreten Hobbes, böylelikle doğa yasalarının da temelini atmıştır. Bu temel aynı zamanda Hobbes'un başka bir hipotezi olan sözleşme teorisine de kapı aralamıştır.

Sözleşme teorisi, insanın güvenliği için sağduyuyu temin etmesi gerektiğinin kanıtıdır. Bu sağduyuya insanın aklını kullanarak vardığını gösteren Hobbes, böylelikle güvenliğin yaratıcılıkla olan ilişkisini gün yüzüne çıkarmaktadır. Burada beliren yaratıcılık teşebbüsü, insanların ortak bir iradeyle güvenliklerini sağlayacakları bir gücü meydana getirme kararı almalarıdır. Leviatan'ın veya devletin doğuşunu sağlayan bu süreç, insan aklının yaratıcı bir edimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu edim sadece devleti ortaya çıkarmaktan ileri gelen bir durum değildir, aynı zamanda elde edilen kazanımların korunabilmesi için gerekli disiplin mekanizmalarının yaratılmasını da sağlamaktadır. Bu disiplin mekanizmalarının kurucu, idare edici ve denetleyici gücü olarak ortaya çıkan egemen güç; barış ve güven ortamının sağlanması için gerekli özelliklerle donatılmıştır. Böylelikle insanın varlığını sürdürebilmesi için koruması gereken şeylerin, yaratıcılık olmadan gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını görmekteyiz. Bu da yaratıcılığın güvenliği sağlamada ne kadar önemli bir unsur olduğunu göstermektedir.

Gelinen bu noktada başka bir güvenlik unsuru olan rahatlığın devreye girdiğini görmekteyiz. Söz konusu rahatlıktan kastedilen şey, sürdürülebilir bir yaşam için gerekli olan önlemlerin alınmasıdır. Ayrıca insanın bu aşamaya gelene dek elde ettiği kazanımların korunmasını kapsayan rahatlık unsuru, yaratıcılık sürecinde ortaya çıkan disiplin mekanizmalarının nasıl kullanılması gerektiğinin belirlendiği bir aşamadır. Hobbes bu durumu egemen gücün görev ve sorumluluklarıyla görünür kılmaktadır. Öyle ki aile ilişkilerinden üniversitelere, yurttaşların eğitiminden danışmanların seçimine dek uzanan geniş bir yelpazede kendisini gösteren egemen güç; sürdürülebilir bir yaşam için gerekli olan rahatlığı sağlayacak her türlü disiplin

mekanizmasına sahiptir. Dolayısıyla güvenliğin bu aşaması, Hobbes'un inşa etmeye çalıştığı güvenlik sisteminin tamamını kapsamaktadır.

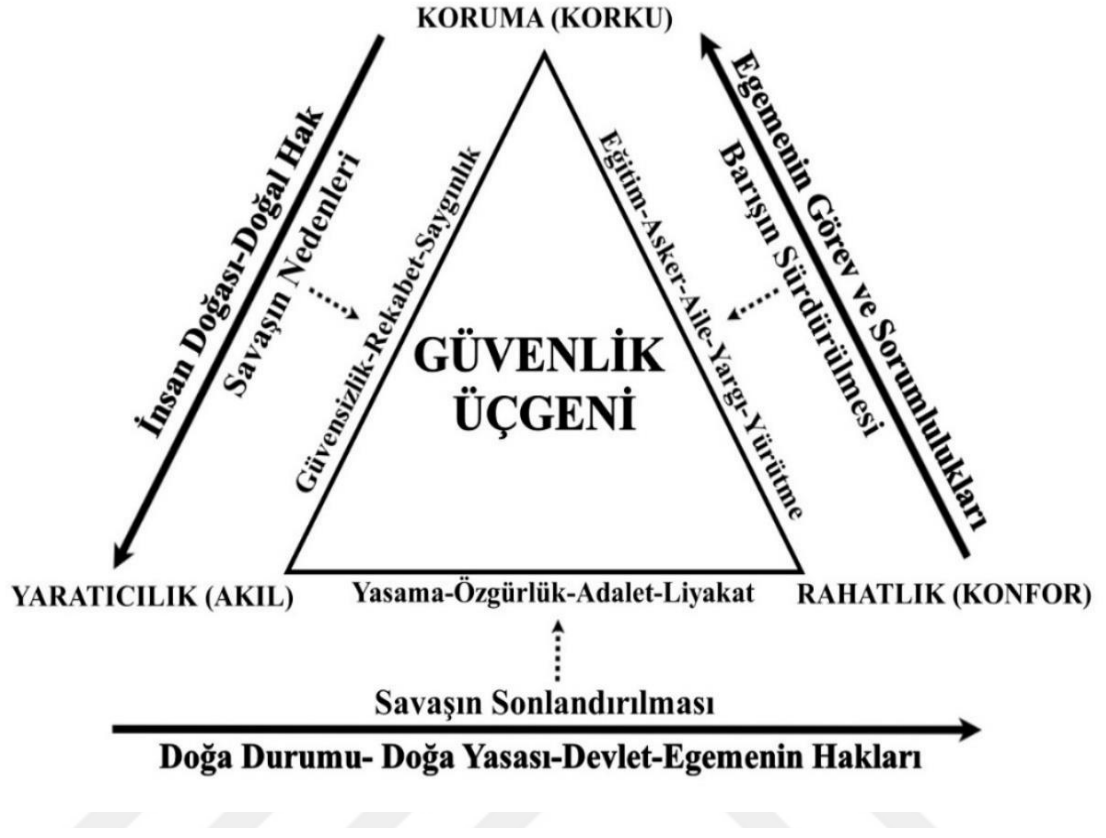
En nihayetinde karşımıza birbirlerini besleyen, dinamik ve döngüsel olan, birinin aksaması durumunda hepsinin tökezleyeceği bir güvenlik sistemi çıkmaktadır. Bu güvenlik sistemi, Hobbes'un güvenlik sorununu nasıl aştığını açık bir şekilde göstermektedir. Ayrıca Hobbes'un bu konudaki hipotezleri, aynı zamanda güvenliğin doğasını anlayabilmemiz açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu duruma göre insan doğası, doğa durumu ve sözleşme hipotezleri sırasıyla; korumak, yaratıcılık ve rahatlık unsurlarına karşılık gelmektedir. Burada önceliğin güvenliğin doğasına verilmesi gerektiği açıktır. Çünkü bütün bu tespitler göstermektedir ki; Hobbes'un hareket noktası oldukça doğal bir bağlamdır. Bu bağlamda beliren güvenlik ihtiyacı, zorunlu olarak güvenliğin doğasına öncelik verilmesini gerektirmektedir. Nitekim Hobbes'un insan doğasında belirlemiş olduğu rekabet, güvensizlik ve şeref gibi kavga nedenlerini göz önünde bulunduracak olursak, güvenliğin hareket noktası bakımından nasıl bir önceliğe sahip olduğunu anlayabiliriz. Bu durum aynı zamanda bu tez çalışmasının kapsamının neden Hobbes ile sınırlı tutulduğunun da cevabıdır.

Güvenliğin felsefi arka planı işlenirken ele alınan isimlerden farklı olarak Hobbes, güvenliğin doğasını ve önemini görebilmesi açısından diğerlerinden açık bir şekilde ayrılmaktadır. Hobbes güvenlik sorununu çözerken önceliğin güvenliğin doğasını anlamaktan geçtiğinin farkına varmıştır. Onun bu konudaki başarısını da bu farkındalığı oluşturmaktadır. Öyle ki onun bu farkındalığı kendisini modern devletin temelini atan isimlerden birisi olarak tanınmasını sağlayacak kadar önemli bir yere taşımıştır. Bu önemin altında şüphesiz güvenlik sorunun çözümüne dair getirmiş olduğu bu dahice yaklaşım tarzı bulunmaktadır. Hobbes korumanın insan doğasıyla, yaratıcılığın doğa durumuyla ve rahatlığın sözleşme teorisiyle olan ilişkisini görerek, bizlere güvenliğin ne kadar derin bir mesele olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın Thomas Hobbes ile sınırlandırılması, güvenlikle ilgili anlatılmak istenen şeylerin açıklığa kavuşturulması için yeterli bir isim olarak görülmesinden ileri gelmiştir.

Böylelikle bu çalışma Thomas Hobbes ve güvenlik olmak üzere iki önemli konu hakkında literatüre katkı sunmaktadır. Güvenlik açısından sunduğu katkı metodolojik

açından olurken, Hobbes açısından sunduğu katkı ise literatürle ilgilidir. Özellikle Türkçe literatür açısından Hobbes’da siyaset felsefesi, iktidar, egemenlik, devlet ve toplum sözleşmesi gibi konularda bolluk yaşanırken; doğrudan güvenliğin ele alındığı çalışmalar yok denecek kadar az bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma aynı zamanda bu eksikliğin giderilmesine bir nebze de olsa katkı sunmaktır. Ayrıca adalet, özgürlük, eşitlik, hukuk, egemenlik, iktidar, yasa ve devlet gibi siyaset felsefesinin önemli konularında yapılacak olan çalışmalarda güvenliğin hangi bağlamlarda ele alınması gerektiğini göstermesi açısından da fayda sağlayacaktır.

Sonuç olarak çalışmanın bütünü göz önüne alındığında güvenliğin insan hayatı açısından neden önemli olduğu sorusuna yanıt aranan bu çalışma, Thomas Hobbes’un güvenlik anlayışından hareketle cevaplanmıştır. Hobbes’un güvenlik sorununa yönelik ortaya attığı hipotezler ile bu hipotezlerin altında yatan güvenlik unsurlarının ortaya çıkarılması, güvenliğin hem insan hayatının devamlılığı hem de kendi doğası açısından nasıl bir önem taşıdığını göstermektedir. Bu önemin görünür kılınması açısından Edmund Burke, Michel Foucault ve Rollo May gibi isimlerin düşünceleriyle desteklenen hipotezler, adeta güvenliğin anatomisini ortaya çıkarmıştır. Nitekim “İnsan insanın kurdudur” söylemiyle Hobbes, bu anatominin ortaya çıkma nedenini özetlemektedir. Ayrıca bu söylemin insanın meydana getirdiği her yapıda bir gerçeklik olarak bulunabileceğini düşünecek olursak, güvenliğin insanlık tarihinin köklü inşasının sorumluluğunu üstlenebilecek güçte bir konu olduğunu gönül rahatlığıyla söyleyebiliriz. Nitekim çağdaş ideolojik kuramların ışığında güvenlik teorileri her geçen gün kapsamını genişletmekte ve yeni hareket noktaları belirlemektedir. Dolayısıyla uzay çağı olarak adlandırılabilir bir dönem için bugün sarıldığımız kuramlardan fazlasına ihtiyaç olduğu açıktır. Yenedünya düzeninin toplumsal yaşamın sınırlarını ne şekilde belirlediğini, güvenliğin doğasıyla anlayabilir ve yeni kuramların önünü açabiliriz. Bu cesareti de Hobbes, bizlere fazlasıyla temin etmektedir.

Resim 1.1. Hobbes'un güvenlik sorununa yönelik genel yaklaşımını gösteren bir görünüm. Koruma, yaratıcılık ve rahatlık olmak üzere üç temel unsurdan oluşan güvenlik üçgeni, birbirlerini besleyen ve dinamik bir yapı olarak işlev görmektedir. Ayrıca güvenlik üçgeni Hobbes'un kullanmış olduğu kavramları hangi bağlamlarda değerlendirdiğini göstermesi açısından da oldukça faydalı bir görünüm sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Köker, Levent; *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2018.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali, Türk, Duygu, Yalçınkaya, Ayhan, Yılmaz, Zafer ve Zabcı, Filiz; *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020.
- Archer, Christon I., Ferris, John R., Herwig, Holger H., Travers, Timothy H.E.; *Dünya Savaş Tarihi*, Çev. Cem Demirkan, Tümzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Arends, J. Frederik M.; "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", *Uluslararası İlişkiler*, Sayı 22, 2009, s. 3-33.
- Aristoteles; *Politika*, Çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2020.
- Arslan, Ahmet; *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon'a*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021.
- Arslan, Ahmet; *İlkçağ Felsefe Tarihi 3 Aristoteles*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021.
- Bayra, Ersin A.; *Güvenlik Devleti*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- Birdiqli, Fikret; "Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Post-Modern Güvenlik Dönemi", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, UGK Özel Sayısı, 2020, s. 235-260.
- Buckingham, Will, Burnham, Douglas, Hill, Clive, King, Peter j., Marenbon, John ve Weeks, Marcus; *Felsefe Kitabı*, Çev. Emel Lakşe, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.
- Burke, Edmund; *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*; Çev. M. Barış Gümüşbaş, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2008
- Cicero, Marcus Tullius; *Yükümlülükler Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.
- Copleston, Frederick; *Felsefe Tarihi Cilt 5/a Hobbes-Locke*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Demirci, Fatih; *Meşru Devletin İnşası: Klasik Toplum Sözleşmesi Kuramlarında Birey-Devlet İlişkisi(Hobbes, Locke, Rousseau)*, Orion Akademi, Ankara, 2021.
- Dillon, Michael; *Politics of Security Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, Routledge, New York, 1996.

- Düvenci, Serhat; “Devletin Köken Teorileri Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarlıklar ve Topluluklar Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Sayı 2, 2018, s. 66-93.
- Elmalı, Osman; “Platon ve Russell’a Göre Devletin Baba Yerine Geçmesi Problemi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, 2005, s. 419-428.
- Epikür; *Mektuplar ve Maksimler*, Çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1962.
- Fârâbî; *El-Medinetü'l-Fazıla*, Çev. Yaşar Aydın, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- Foucault, Michel; *Toplumun Savunmak Gerekir*, Çev. Şehsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021.
- Foucault, Michel; *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, Çev. Ferhat Taylan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019.
- Furtun, Ayşen; *Thomas Hobbes ve Doğa Kanunları*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.
- Gökdağ, Kamuran; *İktidar Teleolojisi: İbn Haldûn'un Toplum ve Siyaset Teorisinde Asabiyet*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2019.
- Haldun, İbn; *Mukaddime*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 2020
- Heywood, Andrew; *Siyaset Teorisine Giriş*, Çev. Hızır Murat Köse, Küre Yayınları, İstanbul, 2021.
- Hobbes, Thomas; *De Cive: Yurttaşlığın Felsefi Temelleri*, Çev. Cihan Deniz Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul, 2018.
- Hobbes, Thomas; *Leviathan*, Çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019.
- Kardeş, M. Ertan, Günsoy, Funda, Çakmak, Cengiz, Ertuğrul, Tacettin, Ütebay, Serpil Tunç ve Murteza, Eylem Yolsal; *Çağımız ve Thomas Hobbes*, VakıfBank Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.
- Korkmaz, Vişne; *Asya'da Bölgesel Güvenlik ve Kimlik Kurgusu: Kuram, Anlatı ve Uygulama*, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2008, (Yayımlanmış Doktora Tezi).
- Locke, John; *Hükümet Üzerine Birinci İnceleme: Bay Robert Filmer ve Yandaşlarının Yanlış İlke ve Temellerinin Keşfi ve Yıkılışı*, Çev. Fahri Bakırcı, Kırılgaç Yayınevi, Ankara, 2007.
- Locke, John; *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Fahri Bakırcı, Serbest Kitaplar, Ankara, 2019.

- Margulis, Lynn, Sagan, Dorion; *Doğanın Doğası: Göz Kamaştırıcı Gerçekler*, Çev. Avni Uysal, Gizem Uysal, Ginko Kitap, İstanbul, 2018.
- May, Rollo; *Yaratma Cesareti*, Çev. Alper Oysal, Metis Yayınları, İstanbul, 2020.
- Platon; *Devlet*, Çev. Işık Soner, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.
- Platon; *Yasalar*, Çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2021.
- Raynaud, Philippe, Rials, Stephane, Malherbe, Michel; *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, Çev. İsmail Yerguz, Necmettin Kamil Sevil, Emel Ergun, Hüsnü Dilli, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Rousseau, Jean-Jacques; *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev. Rahsi Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 2020.
- Rousseau, Jean-Jacques; *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
- Seneca, Lucius Annaeus; *Öfke Üzerine*, Çev. Cemal Bilge Özşar, Biblos Yayınları, İstanbul, 2021.
- Strauss, Leo; *Doğal Hak ve Tarih*, Çev. Murat Erşen, Petek Onur, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Şenel, Alaeddin; *İlkel Toplumdan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.
- Zarakolu, Cihan Deniz; *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, Belge Yayınları, İstanbul, 2013.